

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

І.С. Макар, О.В. Любімова

**ЛАТИНСЬКА МОВА
ДЛЯ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ ІНОЗЕМНИХ МОВ**

Навчально-методичний посібник

Чернівці
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2019

Ministry of Education and Science of Ukraine
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

Makar I.S., Lyubimova O.V.

**LATIN LANGUAGE
FOR STUDENTS OF FOREIGN LANGUAGES
DEPARTMENT**

tutorial textbook

Chernivtsi

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

2019

УДК 811.124'02 (075.8)
ББК 81.461-923
М 151

Друкується за ухвалою Вченої ради
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(протокол № 8 від 01.09.2019 р.)

Рецензенти:

Чернюх Б.В., д.філол.н., доцент, завідувач кафедри класичної філології
Львівського національного університету імені Івана Франка;

Третьякова К.В., к.ф.н., доцент кафедри методики викладання іноземних
мов Рівненського державного гуманітарного університету;

Семен Г.Я., к.ф.н., доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних
факультетів Чернівецького національного університету імені
Юрія Федьковича.

Макар І.С., Любімова О.В.

М 151 Латинська мова для студентів факультету іноземних мов = Latin
language for students of Foreign languages department : навч.-метод.
посібник / І.С. Макар., О.В. Любімова. – Чернівці : Чернівецький
нац. ун-т, 2019. – 192 с.

У двомовному (українсько-англійському) навчально-методичному посібнику містяться різнопланові тренувальні вправи з фонетики, морфології та елементів синтаксису латинської мови, навчальні адаптовані й оригінальні речення для перекладу з творів відомих римських письменників. Усі завдання супроводжують словнички. Основи граматики латинської мови укладено здебільшого у формі схем та таблиць. Посібник містить також крилаті латинські вислови з перекладом українською та англійською мовами.

Посібник призначений для студентів-філологів факультету іноземних мов, для гуманітарних факультетів і широкого кола зацікавлених.

УДК 811.124'02 (075.8)
ББК 81.461-923

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2019

ЗМІСТ / TABLE OF CONTENTS

Вступні зауваги / <i>Preface (Introductory Notes)</i>	6
Структура змісту навчальної дисципліни	8
Вступ до історії латинської мови та її значення для філологічної науки / Introduction to History of Latin and its value for the philological science	10
Фонетика / <i>Phonetica</i> / Phonetics . Латинський алфавіт / <i>Alphabetum Latinum</i> / Latin Alphabet ..	17
Морфологія / <i>Morphologia</i> / Morphology . Частина мови / <i>Partes orationis</i> / Parts of Speech	26
Дієслово / <i>Verbum</i> / Verb	26
Часи системи інфекта / Tenses of the Present System	28
Теперішній час дійсного способу активного стану / <i>Praesens indicatīvi activi</i> / Present Active Indicative	28
Наказовий спосіб теперішнього часу / <i>Imperativus praesentis</i> / Present Active Imperative	29
Іменник / <i>Nomen Substantivum</i> / Noun	38
Відмінкові закінчення іменників п'яти відмін / <i>Inflexiones causales ad Nomina Substantiva primae-quintae declinationum</i> / Case inflections of the Nouns belonging to the five Declensions	39
Перша відміна іменників / <i>Declinatio prima Nomīnum Substantivōrum</i> / The First Declension of Nouns	39
Друга відміна іменників / <i>Declinatio secunda Nomīnum Substantivōrum</i> / The Second Declension of Nouns	40
Прийменники / <i>Praepositiones</i> / Prepositions	41
Прикметник / <i>Nomen Adiectivum</i> / Adjective	50
Прикметники першої і другої відміни / <i>Adiectiva primae et secundae declinationis</i> / First- and Second-Declension Adjectives	50
Особові займенники / <i>Pronomina personalia</i> / Personal Pronouns	51
Зворотний займенник / <i>Pronomen reflexivum</i> / Reflexive Pronoun	51
Присвійні займенники / <i>Pronomina possessiva</i> / Possessive Pronouns	52
Займенникові прикметники / <i>Adiectiva pronominalia</i> / Pronominal Adjectives	52
Минулий час недоконаного виду дійсного способу активного стану / <i>Imperfectum indicatīvi active</i> / Imperfect Active Indicative	60
Майбутній час (перший) дійсного способу активного стану / <i>Futurum I (primum) indicatīvi activi</i> / Future Active Indicative	61
Наказовий спосіб майбутнього часу / <i>Imperativus futuri</i> / Future Imperative	62
Пасивний стан часів системи інфекта / Passive Voice of the Tenses derived from the Present stem	71
Синтаксис пасивної конструкції / Syntax of Passive Construction	74
Третя відміна іменників / <i>Declinatio tertia Nomīnum Substantivōrum</i> / The Third Declension of Nouns	81
Приголосний тип / <i>Classis consonans</i> / Consonant type	81
Голосний тип / <i>Classis vocalis</i> / Vowel type	82
Мішаний тип / <i>Classis mixta</i> / Mixed type	83
Особливості відмінювання іменників третьої відміни / The Peculiarities of Declining some Third Declension Nouns	83
Прикметники третьої відміни / <i>Adiectiva tertiae declinationis</i> / Third Declension Adjectives	92
Вказівні займенники / <i>Pronomina demonstrativa</i> / Demonstrative Pronouns	93
Означальні займенники / <i>Pronomina determinativa</i> / Determinative Pronouns	94
Відносні займенники / <i>Pronomina relativa</i> / Relative Pronouns	95
Питальні займенники / <i>Pronomina interrogativa</i> / Interrogative Pronouns	95
Неозначені займенники / <i>Pronomina indefinita</i> / Indefinite Pronouns	96
Заперечні займенники / <i>Pronomina negativa</i> / Negative Pronouns	96
Ступені порівняння прикметників / <i>Gradus Comparatōnis Adiectivōrum</i> / Comparison of Adjectives	103
Прислівник / <i>Adverbium</i> / Adverb	107
Ступені порівняння прислівників / <i>Gradus comparatōnis adverbiorum</i> / Comparison of Adverbs	108
Четверта відміна іменників / <i>Declinatio quarta Nomīnum Substantivōrum</i> / The Fourth Declension of Nouns	115

П'ята відміна іменників / Declinatio quinta Nomīnum Substantivōrum / The Fifth Declension of Nouns	116
Дієслова, утворені від <i>esse</i> (бути) / Compounds of Sum	117
Активний стан часів системи перфекта / The Perfect Tenses Active System	123
Минулий час доконаного виду дійсного способу активного стану / Perfectum indicatīvi actīvi / Perfect Active Indicative	123
Давноминулий час дійсного способу активного стану / Plusquamperfectum indicatīvi actīvi / Pluperfect Indicative Active	124
Майбутній час доконаного виду дійсного способу активного стану / Futurum II (secundum) indicatīvi actīvi / Future Perfect Indicative Active	125
Неправильні дієслова / Verba anomala / Irregular Verbs	126
Дієслово <i>possum, potui, posse</i> (могти) / The verb possum, potui, posse (to be able, can)	126
Дієслово <i>fero, tuli, latum, ferre</i> (нести) / The verb fero, tuli, latum, ferre (to carry)	127
Дієслова <i>volo, volui, velle</i> (бажати); <i>nolo, nolui, nolle</i> (не бажати); <i>malo, malui, malle</i> (більше бажати) / The verbs volo, volui, velle (to be willing, to want); nolo, nolui, nolle (to be unwilling); malo, malui, malle (to prefer)	127
Дієслово <i>eo, ii, itum, ire</i> (йти) / The verb eo, ii, itum, ire (to go)	129
Дієслівні форми / Formae verbales / Verbal forms	137
Дієприкметники / Participia / Participles	137
Дієприкметник теперішнього часу активного стану / Participium praesentis actīvi / Present Active Participle	137
Дієприкметник минулого часу доконаного виду пасивного стану / Participium perfecti passīvi / Perfect Passive Participle	137
Дієприкметник майбутнього часу активного стану / Participium futuri actīvi / Future Participle Active	138
Герундій / Gerundium / Gerund	139
Герундив / Gerundivum / Gerundive	140
Супін / Supinum / Supine	140
Пасивний стан часів системи перфекта / Genus passivum temporum systematis perfecti / The Perfect Tenses Passive System	146
Відкладні дієслова / Verba deponentia / Deponent Verbs	147
Напіввідкладні дієслова / Verba semideponentia / Semi-Deponent Verbs	147
Недостатні дієслова / Verba defectiva / Defective Verbs	148
Безособові дієслова / Verba impersonalia / Impersonal Verbs	148
Числівник / Nomen Numerāle / Numeral	156
Умовний спосіб / Modus coniunctivus / Subjunctive mood	164
Теперішній час умовного способу активного і пасивного стану / Praesens coniunctīvi actīvi et passīvi / Present Active and Passive Subjunctive	164
Сполучник / Coniunctio / Conjunction	166
Частка / Particula / Particle	167
Вигук / Interiectio / Interjection	168
Зразок граматичного аналізу слів у реченні / Model of Grammatical word analysis in a sentence	168
Запам'ятайте! / Mandate ad memoriam! / Remember!	174
Gaudeamus	175
Pater Noster	177
Ave, Maria	178
Ad Ciceronem	179
Крилаті латинські вислови / Sententiae Latinae / Latin Aphorisms	181
Список рекомендованої літератури / Bibliography	187

ВСТУПНІ ЗАУВАГИ

Вивчення латинської мови на факультеті іноземних мов відіграє надзвичайно важливу роль. Латинська мова є невід'ємним складником професійної підготовки англійського філолога та перекладача.

Мета викладання дисципліни „Латинська мова” – підготовка майбутніх філологів на основі знання латинської мови до поглибленого вивчення курсів сучасних європейських мов, античної і середньовічної літератури, мовознавства, історичної граматики індоєвропейських мов. Курс вивчення латинської мови передбачає засвоєння студентами граматики латинської мови і певного мінімуму латинських слів, продуктивних для лексичного фонду латинської мови, з'ясування ролі латинської мови в процесі формування сучасних романських і германських мов у галузі їх граматики і словникового складу; ознайомлення студентів з відомим висловами римських авторів, які мали великий вплив на розвиток європейської культури та її важливі періоди (Середні віки, Відродження, Класицизм, Просвітництво).

Мета курсу полягає не лише у безпосередньому накопичуванні знань, а й у формуванні навиків самостійно ці знання шукати і вміло користуватися ними в практичній професійній діяльності.

Досягненню поставленої мети сприяє вирішення таких **завдань**:

► дати студентам систему теоретичних знань з фонетики, морфології, синтаксису (частково), словотворення латинської мови;

► сформувані знання про граматичні категорії іменника, прикметника, числівника, займенника, дієслова;

► подати лексичний мінімум (бл. 300 кореневих слів), що дозволить студентів-філологу читати зі словником латинські тексти, перекладати їх рідною мовою;

► забезпечити студентів уміннями відтворювати парадигму самостійних частин мови, визначати граматичні форми в контексті та поза контекстом;

► сформувані у студентів уміння читати, перекладати латинські тексти, в яких використано елементи історії античного світу;

► запропонувати студентам 95 латинських крилатих висловів з відповідниками українській та англійській мовах, вірші, молитви латинською мовою.

У вивченні латинської філологічної фразеології виявляються міжпредметні зв'язки курсів „Латинська мова” з дисциплінами „Українська мова”, „Англійська мова”, „Німецька мова”, „Французька мова”, „Вступ до романської філології”, „Історія зарубіжної літератури”, „Легенди та міфи стародавнього світу”, „Порівняльна грамика романських мов”, „Історія англійської мови”, „Теорія літератури” та ін.

Специфіка курсу полягає в тому, що крім оволодіння основами граматики, вироблення навичок читання та перекладу латинських текстів, накопичення лексичного матеріалу, він передбачає оволодіння філологічною термінологією та фразеологією.

Курс латинської мови призначений ще й для того, щоб виробити у майбутніх філологів культуру філологічного аналізу першоджерела, написаного нерідною мовою. Вивчення латинської мови має полегшити засвоєння європейських мов та поглибити розуміння рідної мови.

PREFACE (Introductory Notes)

The learning of Latin at the College of Modern European languages plays an extremely important role. Latin is an inseparable constituent part of the professional background of English philologist and translator.

The aim of teaching the subject “the Latin language” is the preparation of the would-be philologists on the basis of the knowledge of Latin for the thorough learning of the courses of Modern European languages, literature of Ancient Time and Middle Ages, language study, historical grammar of the Indo-European languages. The course of learning the Latin language presupposes the mastering by the students the grammar of the Latin language and a certain minimum of Latin words productive for the vocabulary of the Latin language, identification of the place of the Latin language in the process of forming the modern Roman and German languages in the spheres of their grammar and vocabulary; informing students about the famous sayings of the Roman authors that had a great influence on the development of the European culture and its important periods (Middle Ages, Renaissance, Classicism, Enlightenment).

The aim of the course is not only in the immediate accumulating the knowledge, but in forming the habits of individual search for this knowledge and how to skillfully use it in the practical professional activity.

In reaching this aim the following tasks prove to be helpful:

- giving the students the system of theoretical knowledge in phonetics, morphology, syntax (partially), wordbuilding of the Latin language;
- forming the knowledge of the grammatical categories of noun, adjective, numeral, pronoun, verb;
- presenting the lexical minimum (about 300 stem words) that will enable the student-philologist to read the Latin texts with the help of the dictionary and translate them into the native tongue;
- providing students with the skills of reproducing the paradigm of the independent parts of speech, determining grammar forms in the context as well as out of the context;
- forming the students' skills of reading and translating Latin texts where elements of history of Ancient world are used;
- offering students 95 Latin sayings with equivalents in Ukrainian and English, verses, prayers in the Latin language.

In learning of Latin philological phraseology intersubject links manifest themselves. These links are with the following subjects: “the Ukrainian language”, “the English language”, “the German language”, “the French language”, “Introduction to Roman philology”, “History of World Literature”, “Legends and Myths of the Ancient World”, “Comparative grammar of the Roman languages”, “History of the English language”, “Theory of literature” and others.

The specific nature of the course lies in the fact that besides the mastering the basis of grammar, forming the habits of reading and translating of the Latin texts, accumulating the lexical material, it presupposes the mastering of philological terminology and phraseology.

The course of the Latin language also aims at forming in the would-be philologists the culture of philological analysis of the original written in a foreign language. Learning of Latin has to make easier the mastering of European languages and deepen the understanding of mother tongue.

СТРУКТУРА ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин												
	денна форма						заочна форма						
	Усьо-го	у тому числі					Усьо-го	у тому числі					
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Модуль 1													
Змістовий модуль 1. Фонетика латинської мови. Морфологія латинської мови.													
Частина I													
Тема 1. Вступ до історії латинської мови та її значення для філологічної науки.	2		1			1	2					2	
Тема 2. Phonetica. Alphabetum Latinum. Accentus.	2		1			1	2		1			1	
Тема 3. Morphologia . Verbum. Praesens indicativi activi.	4		2			2	4		1			3	
Тема 4. Imperativus praesentis.	2					2	2					2	
Тема 5. Nomen Substantivum. Substantiva primae et secundae declinationum.	4		2			2	4		1			3	
Тема 6. Praepositiones.	1					1	1					1	
Тема 7. Nomen Adiectivum. Adiectiva primae-secundae declinationis.	3		2			1	3		1			2	
Тема 8. Pronomina personalia, possessiva, pronomen reflexivum, adiectiva pronominalia.	1					1	2					2	
Тема 9. Imperfectum et Futurum I (primum) indicativi activi.	4		2			2	5		1			4	
Тема 10. Genus passivum temporum systematis infecti.	4		2			2	3					3	
Тема 11. Синтаксис пасивної конструкції.	1					1	2					2	
Тема 12. Систематизація та узагальнення. Модульна контрольна робота № 1.	2		2										
<i>Разом за ЗМ I</i>	<i>30</i>		<i>14</i>			<i>16</i>	<i>30</i>		<i>5</i>			<i>25</i>	

Змістовий модуль 2. Морфологія латинської мови. Частина II											
Тема 1. Substantiva tertiae declinationis.	3		2			1	6		1		5
Тема 2. Adiectiva tertiae declinationis.	3		2			1	2		1		1
Тема 3. Pronomina demonstrativa, determinativa, relativa, interrogativa, indefinita, negativa.	1					1	1				1
Тема 4. Gradus comparatiōnis adiectivōrum.	3		2			1	4		1		3
Тема 5. Adverbium. Gradus comparatiōnis adverbiorum.	1					1	1				1
Тема 6. Declinatio quarta et quinta nominum substantivorum.	3		2			1	1				1
Тема 7. Activum temporum systematis perfecti.	3		2			1	4		1		3
Тема 8. Verba anomala.	1					1	1				1
Тема 9. Formae verbales (Participia, Gerudium, Gerundivum, Supinum).	1					1	2				2
Тема 10. Passivum temporum systematis perfecti.	3		2			1	2		1		1
Тема 11. Verba deponentia, semideponentia, defectiva, impersonalia.	1					1	1				1
Тема 12. Nomen Numerale.	3		2			1	2				2
Тема 13. Modus coniunctivus. Praesens coniunctivi activi et passivi.	1					1	2				2
Тема 14. Coniunctio. Particula. Interiectio.	1					1	1				1
Тема 15. Систематизація та узагальнення. Модульна контрольна робота № 2	2		2								
<i>Разом за ЗМ 2</i>	<i>30</i>		<i>16</i>			<i>14</i>	<i>30</i>		<i>5</i>		<i>25</i>
Усього годин	60		30			30	60		10		50

Загальний обсяг – 60 годин.

Практичні заняття – 30 годин.

Самостійна робота – 30 години.

ВСТУП ДО ІСТОРІЇ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ФІЛОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Латинська мова належить до давніх мов індоєвропейської сім'ї. Свою назву латинська мова (**Lingua Latina**) отримала від племені латинян (**Latini**), котрі населяли невелику, але важливу в економічному відношенні область Лацій (**Latium**), розташовану в західній частині Апеннінського півострова (сучасна Італія) вздовж нижньої течії р.Тібр (**Tibēris**), з початку I тисячоліття до нашої ери. За легендою, в 753 р. до н. е. брати Ромул і Рем (**Romulus et Remus**) заснували місто Рим (**Roma**), яке стало центром цієї області, перетворившись згодом на місто-державу. З плином часу Рим став наймогутнішою рабовласницькою державою Середземномор'я, поширивши свою владу не лише на весь Апеннінський півострів, а й на Піренейський, на величезні простори Північної Африки, Малої Азії, значні частини Західної і Південної Європи. Внаслідок завойовницьких воєн римляни підкорили Македонію і Грецію, Сирію та Єгипет, Галлію, Британію і цілий ряд інших земель.

У I ст. н. е. Рим став столицею наймогутнішої держави стародавнього світу – Римської імперії (**Imperium Romanum**). У період її існування латинська мова була офіційною державною мовою, мовою управління, війська, юриспруденції, торгівлі, школи, науки, літератури.

Мови підкорених племен і народностей протягом багатьох століть (до падіння Римської імперії в 476 р.) зазнавали значного впливу латинської мови. Водночас і латинська мова збагачувалася за рахунок зворотного впливу мов підкорених народів, зокрема етрусської та грецької. Реальна мовна ситуація Римської імперії була такою, що поруч із латинською літературною мовою існувала розмовна народна мова (**sermo vulgaris**), яка пізніше шляхом схрещення з мовами підкорених племен і народностей утворила різні діалекти, що стали основою формування **романських мов** (від лат. Romanus „римський”) – італійської, французької, іспанської, португальської, румунської та ін.

Літературна латинська мова пройшла тривалий шлях у своєму розвитку. **Долітературний період** представлений в основному написами, фрагментами обрядових пісень, а також *царських законів* (*leges regiae*), які датуються **VII ст. до н. е.** Ці пам'ятки небагаточисленні, проте дають певне уявлення про будову мови цього періоду, який називався **архаїчним**.

З III ст. до н.е. з'являються **літературні пам'ятки** латинської мови. *240 р. до н.е.* військовополонений грек *Люцій Лівій Андронік* приніс до Риму переклад латинською мовою Гомерової „Одіссеї”. Із латинських авторів архаїчного періоду відомі імена епічних поетів *Гнея Невія* (274-201 рр. до н.е.), *Квінта Еннія* (239-169 рр. до н.е.), а також знаменитих римських комедіографів *Тіма Макція Плавта* (бл. 254-184 рр. до н.е.), від якого до нас дійшло 20 комедій повністю і одна – у фрагментах, та *Публія Теренція Афра* (190-159 рр. до н. е.), автора шести комедій, трактати *Катона Старшого* (234-149 рр. до н.е.) й *Марка Теренція Варрона* (116-27 рр. до н.е.). Крім того з цього періоду до нас дійшло багато надгробних написів та офіційних документів.

У **класичний період** (I ст. до н. е. – II ст. н. е.) спостерігається надзвичайний розквіт римської літератури, мистецтва й науки. За досконалість граматики, витонченість поетичних форм, різноманітність жанрів і стилістичних засобів він отримав назву „золота латина”. Мова класичного періоду і є предметом вивчення у вищих навчальних закладах України.

Класичний період представлений блискучою плеядою авторів. В *ораторській прозі* це *Марк Туллій Ціцерон* (106-43 рр. до н. е.), в *історичній прозі* – *Гай Юлій Цезар* (100-44 рр. до н. е.), *Гай Саллюстій Крісп* (86-35 рр. до н. е.) та *Тім Лівій* (59 р. до н.е.-17 р. н.е.). Найвизначнішими поетами цього періоду були: *Тім Лукрецій Кар* (бл.98-бл.35 рр. до н.е.), *Гай Валерій Катулл* (87-54 рр. до н.е.), *Публій Вергілій Марон* (70-19 рр. до н. е.), *Квінт Горацій Флакк* (65-8 рр. до н. е.), *Публій Овідій Назон* (43 р. до н. е.-18 р. н. е.) та ін.

Крім того, представниками класичного періоду I-II ст. н.е. є філософ *Луцій Анней Сенека* (4 р. до н. е.-65 р. н. е.), поети-сатирики *Марк Валерій Марціал* (43-104 рр. н.е.), *Децім Юній Ювенал* (бл. 60 – після 127 рр. н.е.), знаменитий римський історик *Гай Корнелій Тацит* (55-120 рр. н. е.), філософ і письменник *Апулей* (бл. 24-? рр. н.е.) та ін.

Пізній період розвитку (III – VI ст.) представлено працями з історії, архітектури, сільського господарства, творами художньої літератури. Християнська література латинською мовою представлена такими іменами, як *Софроній Ієронім* (348-420 рр. н. е.) та *Аврелій Августин* (354-430 рр. н. е.). В V ст. Ієронім переклав на латинську мову текст Біблії, яка отримала назву **Вульгата**, тобто народна.

Після падіння західної Римської імперії починається **середньовічний період** розвитку латинської мови (VI–XIV ст.), яка стає в країнах Європи мовою міждержавного спілкування (дипломатії), судочинства, медицини, школи й католицької церкви. Із середньовіччя до нас дійшли історичні хроніки, художні романи, поеми, збірки пісень, перше місце серед яких займає знаменита збірка вагантської лірики „*Carmina Burana*”, філософські та богословські твори, написані латинською мовою.

На базі шкіл у XII ст. виникають нові центри культури та освіти – *університети* (у Болоньї (1119), Оксфорді (1163), Падуї (1222), Неаполі (1224), Севільї (1254), Парижі (1259), де латина була мовою освіти, викладання і спілкування.

В **епoxy Відродження** і до XVIII ст. у багатьох країнах Європи латинська мова вживається як міжнародна мова науки й філософії. Нею пишуть свої твори *Еразм Роттердамський* (Голландія), *Томас Мор* (Англія), *Джордано Бруно* і *Томасо Кампанелла* (Італія). У XVII – XVIII ст. написано твори філософів і вчених: *Френсіса Бекона*, *Рене Декарта*, *Бенедикта Спінози*, *Ісаака Ньютона*, *Готфріда Вільгельма Лейбніца*, *Карла Ліннея*. Латина стала мовою, яка об'єднувала вчених всієї Європи: нею листувалися, проводили дискусії, захищали дисертації, видавали наукові праці тощо.

Гуманістична література справила значний вплив і на слов'янські мови. Латинською мовою писали деякі свої твори вчені й письменники: білоруський першодрукар, перекладач, один із засновників кириличного книгодрукування *Франціск Скорина* (до 1490 – не пізніше 1551); український письменник, оратор, філософ, історик *Станіслав Оріховський* (1513-1566); автор історичної поеми „Дніпрові камени”, у якій викладено історію України-Руси від 430 до 1618 року, *Іван Домбровський* (кінець XVI – поч. XVII ст.); український учений у царині астрономії, астрології, медицини, математики *Юрій Дрогобич* (бл. 1450-1494); український богослов, письменник, математик, філософ *Феофан Прокопович* (1681-1736); вчений-натураліст, геохімік, поет *Михайло Ломоносов* (1711-1765); український філософ, поет, педагог *Григорій Сковорода* (1722-1794); українсько-польські поети *Симон Пекалід* (бл. 1567 – після 1601) та *Павло Русин із Коросна* (1470-1517).

Епоха Просвітництва в Україні, Росії та Білорусії ознаменувалася розвитком класичної освіти. Виникають братські школи, інші навчальні заклади (Киево-Могилянський колегіум, Слов'яно-греко-латинська академія). Вчений-просвітитель, засновник першого вищого навчального закладу в Україні і в Східній Європі *Петро Могила* є автором **Великого требника (Зведення звичаїв та обрядів)**. З початку XV ст. і до 1835 р. Київ користувався Магдебурзьким правом і був самоврядним (вільним від управління й суду феодалів) містом Київської Русі. Чимало своїх листів до іноземних послів та урядів написав латинською мовою *Богдан Хмельницький*. До нас дійшов текст першої конституції Війська Запорозького 1710 р., надрукований латинською мовою.

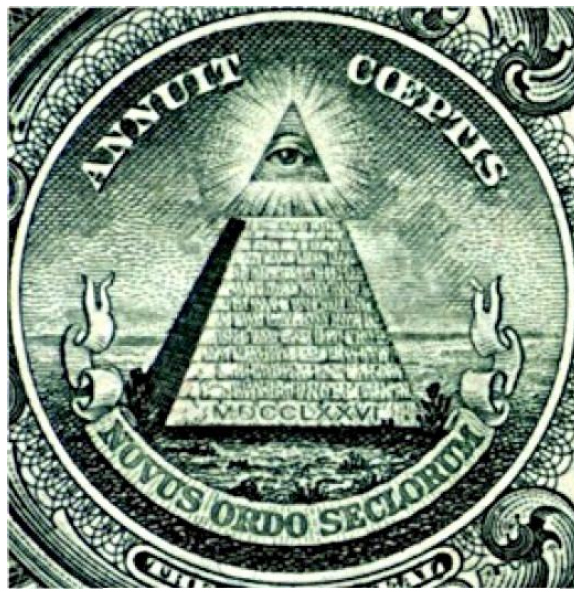
І донині за латинською мовою зберігається статус міжнародної мови в медицині, біології, філології, юриспруденції. Латинська мова безумовно необхідна філологам, щоб виробити у майбутніх перекладачів культуру філологічного аналізу першоджерела, написаного нерідною мовою. Вивчення латинської мови має полегшити засвоєння європейських мов, поглибити розуміння рідної мови.

На сьогодні латинська мова є офіційною мовою римо-католицької церкви і держави Ватикан (**Status Civitatis Vaticanae**). Ватикан „вдихнув нове життя в латину”, видавши 2003 року *Словник сучасної латинської мови (Lexicon recentis latinitatis)*, до якого входять 15 тис. не лише сучасних релігійних термінів і понять, але й слова побутового щоденного вжитку, які не існували в часи Римської імперії, напр.: *escariorum lavator* (посудомийна машинка), *birota* (велосипед), *birota automataria levis* (мотоцикл), *oppugnatio inermis Iaponica* (карате), *orbium phonographicorum theca* (дискотека), *pastillum botello fartum* (хот-дог), *liber maxime divenditus* (бестселер), *fistula nicotiana* (сигарета), *instrumentum computatorium* (комп'ютер), *valida potio Slavica* (горілка), *publicus currus electricus* (трамвай), *telephonicum colloquium* (дзвінок), *capitilavium* (шампунь), *placenta compressa* (піца), *clavicymbalum* (піаніно), *umbraculum* (парасоля), *sacchari amygdalum* (цукерка), *cafaeum; potio cafaearia* (кава), *bracae linteae caeruleae* (джинси), *gelida sorbitio* (морозиво).

Значення латинської мови багатогранне. Стародавній Рим залишив людству велику скарбницю художньої і наукової літератури. Афоризми латинських авторів, прислів'я і вислови служать джерелом цитат для ораторів і письменників, учених і державних діячів, журналістів і дипломатів. Наприклад: **Veni, vidi, vici.** – *Прийшов, побачив, переміг*; **Non scholae, sed vitae discimus.** – *Не для школи, а для життя вчимося* тощо.

Латинська мова по праву вважається мовою лінгвістичної термінології, яка значною мірою сформована з латинських слів: *лінгвістика, комунікація, флексія, суфікс, предикат, текст, алітерація, асиміляція, дедукція, декламація, канцеляризм, номенклатура, цитата* та ін.

Отже, латинська мова має велике ужиткове застосування у різних ділянках науки. Саме тут доречно навести вислів видатного римського оратора і письменника Ціцерона: „**Non tam praeclārum est scire Latīne, quam turpe est nescire**”. – *Не настільки похвально знати латину, наскільки ганебно – її не знати.*

Фрагмент однодоларової купюри

Перший напис **Annuit coeptis** дослівно перекладається "[Він/вона/воно] одобри наші починання".

Novus ordo seclorum – девіз, що дослівно означає у перекладі з латинської «Новий порядок віків», тобто «Нова ера». Ці слова розміщені на зворотному боці державної печатки США від 1782 року, вибитої на однодоларовій купюрі від 1935.

Ці слова є натяком на 5 і 4 еклоги поета Публія Вергілія Марона (*Publius Vergilius Maro*): *Magnus ab integro saeculorum nascitur ordo* — «*Нині-бо знову часів починається стрій величавий*». Чарльз Томсон, творець державної печатки США, колись написав, що ці слова особливо чітко описують всі починання нової ери США.

INTRODUCTION TO HISTORY OF LATIN LANGUAGE AND ITS VALUE FOR THE PHILOLOGICAL SCIENCE

Latin belongs to the ancient languages of the Indo-European family. Its name the Latin language (**Lingua Latina**) got from the tribe of Latins (**Latini**) who inhabited a small, but important in respect of economy region of Latium situated in the Western part of the Appenine peninsular (modern Italy) alongside the lower current of the Tiber River (**Tiberis**) from the 1st millennium A.D. According to the legend, in 753 B.C. the brothers Romulus and Remus founded the city of Rome (**Roma**), which became the center of this province transforming with time into a city-country. With time Rome became the most powerful slaveowning state of the Mediterranean region spreading its power not only over the whole Appenine peninsular, but also over Pyrenean, over the vast space of Northern Africa, Asia Minor, considerable part of Western and Southern Europe. As a result of conquering wars the Romans subdued Macedonia and Greece, Syria and Egypt, Gaul, Britain and a whole range of other lands.

In the 1st century A.D. Rome became the capital of the most powerful state of the Ancient World – the Roman Empire (**Imperium Romanum**). In the period of its foundation the Latin language was an official state language, the language of administrating, military, jurisprudence, trade, school, science, literature.

The languages of the conquered tribes and peoples during many centuries (up till the fall of the Roman Empire in 476) experienced a considerable influence of the Latin language. At the same time the Latin language, too, was enriched by means of the reverse influence of the languages of the conquered peoples, in particular the Etruscan and Greek languages. The real language situation of the Roman Empire was such that alongside the literary Latin language existed colloquial folk language (**sermo vulgaris**), which later on by way of crossing with the languages of the conquered tribes and nationalities formed different dialects that became the basis of the Romance languages (from lat. Romanus – “Roman”) forming Italian, French, Spanish, Portugese, Romanian and others.

Literary Latin had a long way to go in its development. **Preliterary period** is represented mostly by inscriptions, fragments of ritual songs as well as Royal laws (*leges regiae*) which date back to the VII cen. B.C. These monuments are not numerous, but they give certain understanding as to the formation of the language of this period which is called **archaic**.

Since the III cen. B.C. appeared literary monuments of the Latin language. In 240 B.C. a Greek prisoner of war *Lucius Livius Andronicus* brought to Rome the translation of Homer’s “Odyssey” in Latin. Out of the Latin authors of the archaic period the names of epic poets *Gnaeus Naevius* (274-201 B.C.), *Quintus Ennius* (239-169 B.C.) are known as well as the famous Roman comedy writers *Titus Maccius Plautus* (about 254-184 B.C.) from whom came to us 20 whole comedies and one in fragments and *Terence* (190-159 B.C.), the author of six comedies, treatises of *Cato the Elder* (234-149 B.C.) and *Marcus Terentius Varron* (116-27 B.C.). Besides, from this period came to us many grave inscriptions and official documents.

In the **classical period** (I cen. B.C. – II cen. A.D.) the extraordinary flourishing of Roman literature, art and science is observed. For the perfection of grammar, exquisity of poetic forms, diversity of genres and stylistic divices it got the name of “Golden Latin”. It is the language of the

classic period that becomes the subject of learning in the higher educational establishments of Ukraine.

Classical period is represented by the brilliant galaxy of authors. In oratory prose it is *Marcus Tullius Cicero* (106-43 B.C.), in historic prose – *Gaius Julius Caesar* (100-44 B.C.), *Sallust* (86-35 B.C.) and *Livy* (59 B.C. – 17 A.D.). The most prominent poets of this time were *Titus Lucretius Carus* (about 98 – about 35 B.C.), *Gaius Valerius Catullus* (87-54 B.C.), *Virgil* (70-19 B.C.), *Horace* (65-8 B.C.), *Ovid* (43 B.C. – 18 B.C.) and others.

Besides, the representatives of classical period I-II cen. A.D. are philosopher *Seneca the Younger* (4 B.C. – 65 A.D.), poets satirists *Martial* (43-104 A.D.), *Juvenal* (about 60 – after 127 A.D.), a famous Roman historian *Gaius Cornelius Tacitus* (55-120 A.D.), philosopher and writer *Apuleius* (about 24 - ? A.D.) and others.

The late period of the development (III – VI cen.) is represented by the works in history, architecture, agriculture, works of fiction. Christian literature in Latin is represented by such names as *Saint Jerome* (348-420 A.D.) and *Saint Augustine of Hippo* (354-430 A.D.). In the Vth cen. *Jerome* translated into Latin the text of the Bible which got the name *Vulgata*, i.e. folk.

After the fall of the Westren Roman Empire the **Middle Ages period** in the development of Latin started (VI-XIV cen.), that became in the countries of Europe the language of interstate communication (dyplomacy), court proceedings, medicine, school and Catholic Church. From the Middle Ages came to us historical chronicles, novels of fiction, poems, collection of songs, the first place among which belongs to the famous collection of vagan lyrical poetry “*Carmina Burana*”, philosophical and theological works written in Latin.

On the basis of schools in the XII cen. appear new centers of culture and education – universities (in Bologne (1119), Oxford (1163), Padua (1222), Naples (1224), Seville (1254), Paris (1259) where Latin was the language of education, teaching and communication.

In the epoch of Renaissance and up to the XVIII cen. in many countries of Europe the Latin language is used as an international language of science and philosophy. *Erasmus of Rotterdam* (Holland), *Thomas Moor* (England), *Giordano Bruno* and *Tommaso Campanella* (Italy) write in it their works. In the XVII-XVIII cen. the works of the following scientists are written: *Francis Bacon*, *Rene Descartes*, *Baruch Spinoza*, *Isaac Newton*, *Gottfried Wilhelm Leibniz*, *Carl Linnaeus*. Latin became the language that united scientists of all Europe: in it letters were written, discussions held, theses defended, scientific works published etc.

Humanistic literature had a great influence on the Slavonic languages as well. Scientists and writers used it while writing some of their works: first Belorussian printer, translator, one of the founders of Cyril book printing *Francysk Skaryna* (till 1490 – not later than 1551); Ukranian writer, orator, philosopher, historian *Stanislaus Orzechowski* (1513-1566); the author of the historical poem “Dnipro Stones”, in which the whole history of Ukraine-Rus from 430 till 1618 is presented, *John Dombrowski* (the end of the XVI – the beginning of XVII cen.); Ukranian scientist in the realm of astronomy, astrology, medicine, mathematics *Yuriy Drohobych* (about 1450-1494); Ukranian theologian, writer, mathematician, philosopher *Feofan Prokopovych* (1681-1736); scientist-naturalist, geochemist, poet *Mykhailo Lomonosov* (1711-1765); Ukranian philosopher, poet, educationist *Hryhoriy Skovoroda* (1722-1794); Ukranian-Polish poets *Symon Pekalid* (about 1567 – after 1601) and *Pavlo Rusyn from Krosno* (1470-1517).

The epoch of Enlightenment in Ukraine, Russia and Belorus was marked by the development of classical education. Fraternity schools appear, other educational institutions (Kyiv-Mohyla Collegium, Slavonic-Greek-Latin Academy). Scientist-educationist, the founder of the first higher educational establishment in Ukraine and in eastern Europe *Petro Mohyla* is the author of **Great Summons** (Collection of customs and rites). From the beginning of the XV cen. and up till 1835 Kyiv used the Magdeburg right and was selfmanaging (free from administering and court of feudal lords) city of Kyiv Rus. A great number of his letters to foreign ambassadors and governments were written in Latin by *Bohdan Khmelnytsky*. To us came the text of the first Constitution of Zaporizhian Military 1710 printed in Latin.

Even till now Latin kept its status of the international language in medicine, biology, philology, juresprudence. The Latin language is beyond any doubt necessary for philology majors to work out in the would-be translators the culture of philological analysis of the original source written in a foreign language. Learning of Latin has to make easier the consolidation of the European languages, deepen the understanding of the native tongue.

At present the Latin language is the official language of the Roman-Catholic Church and the state of Vatican (**Status Civitatis Vaticanae**). Vatican “breathed new life into Latin”, having published in 2003 *the Dictionary of the modern Latin language (Lexicon recentis latininitatis)*, to which belong 15 thousand not only modern religious terms and notions, but also the words of everyday life usage which did not exist in the time of the Roman Empire, e.g.: *escariorum lavator* (dishwashing machine), *birota* (bicycle), *birota automataria levis* (motocycle), *oppugnatio inermis laponica* (karate), *orbium phonographicorum theca* (discoteque), *pastillum botello fartum* (hotdog), *liber maxime divenditus* (bestseller), *fistula nicotiana* (cigarette), *instrumentum computatorium* (computer), *valida potio Slavica* (horilka), *publicus currus electricus* (tramway), *telephonicum colloquium* (ringing, call), *capitilavium* (shampoo), *placenta compressa* (pizza), *clavicymbalum* (piano), *umbraculum* (umbrella), *sacchari amygdalum* (sweet), *cafaeum; potio cafaearia* (coffee), *bracae linteae caeruleae* (jeans), *gelida sorbitio* (icecream).

The importance of Latin is many-sided. Ancient Rome left humanity a great treasury of artistic and scientific literature. Aphorisms of Latin authors, proverbs and sayings serve as a source of citations for the orators and writers, scientists and statesmen, journalists and diplomats. For example, **Veni, vidi, vici.** – *I came, saw and overcame*; **Non scholae, sed vitae discimus.** – *We learn for life, not for school* etc.

Latin is rightly considered the language of linguistic terminology which to a great extend is formed of Latin words: *linguistics, communication, flexion, suffics, predicative, text, alliteration, assimilation, deduction, declamation, nomenclature, citation, etc.*

All in all, the Latin language plays an important role and is widely used in different branches of science. It is right here that the saying of a prominent Roman orator and writer Cicero might be quoted: **“Non tam praeclarum est scire Latine, quam turpe est nescire”.** – *It is not only laudible to know Latin, but it is a shame not to know it.*

Reverse side of the Great Seal of the United States

The first motto is *Annuit coeptis*, literally translated "[He/she/it] has favored our undertakings".

The phrase *Novus ordo seclorum* is motto that literally means in translation from Latin: "New order of the ages", i.e. "New era". These words are placed at the reverse (or back side) of the Great Seal of the United States of America since 1782 printed on the one-dollar bill since 1935.

The words are the hint at the 5th and 4th eclogues of the poet Virgil: *Magnus ab integro saeculorum nascitur ordo* — «*Now that the times step once again is repeated in honor*». Charles Thomson, the designer of the USA Great Seal, once wrote that these words especially clear describe all new undertakings of the USA new era.

PHONETICA / ФОНЕТИКА / PHONETICS

ALPHABETUM LATINUM / ЛАТИНСЬКИЙ АЛФАВІТ / LATIN ALPHABET¹

<i>Littera / Буква / Letter</i>	<i>Nomen / Назва / Name</i>	<i>Littera / Буква / Letter</i>	<i>Nomen / Назва / Name</i>
Aa	a / a:	Nn	ен / en
Bb	бе / be	Oo	о / o:
Cc	це / tse	Pp	пе / pe
Dd	де / de	Qq	ку / ku:
Ee	е / e	Rr	ер / er
Ff	еф / ef	Ss	ес / es
Gg	ге / ge	Tt	те / te
Hh	га / ha	Uu	у / u:
Ii	і / i:	Vv	ве / ve
Kk	ка / ka	Xx	ікс / iks
Ll	ель / el	Yy	іпсилон / ip-si-lon
Mm	ем / em	Zz	зета / zeta

VOCALES / ГОЛОСНИ / VOWELS

<i>Littera / Буква / Letter</i>	<i>Pronuntiatio / Вимова / Pronunciation</i>	<i>Notatio / Примітка / Note</i>	<i>Exemplum / Приклад / Example</i>	<i>Pronuntiatio verbi / Вимова слова / Pronunciatio n of the word</i>
a	[a / a]	у будь-якій позиції / in any position	arbor (дерево / tree)	[арбор / arbor]
e	[e / e]	у будь-якій позиції / in any position	tempus (час / time)	[темпус / tempus]
i	[й / y] [i / i]	на початку слова або складу перед голосним / at the beginning of a word or syllable before a vowel у решті випадків / elsewhere	Iuno (Юнона / Iuno, a Roman goddess) iniuria (несправедливість / injustice) iter (шлях / way)	[Йуно / Yuno] [інйурія / inyuria] [ітер / iter]
o	[o / o]	у будь-якій позиції / in any position	opus (твір / work)	[опус / opus]
u	[y / u]	у будь-якій позиції / in any position	unus (один / one)	[унус / unus]
y	[i / i]	у будь-якій позиції / in any position	mysterium (таємниця / mystery)	[містеріум / meesteri]

¹ The Latin Alphabet is the same as the English (which is in fact borrowed from it) except that it does not contain **J** and **W**.

DIPHONGI / ДИФТОНГИ / DIPHTHONGS

<i>Diphthongus / Дифтонг / Diphthong</i>	<i>Pronuntiatio / Вимова / Pronunciati on</i>	<i>Exemplum / Приклад / Example</i>	<i>Pronuntiatio verbi / Вимова слова / Pronunciation of word</i>
au	[aÿ / au,av]	auctor (автор / author)	[аўктор / avktor]
eu	[eÿ / eu,ev]	Eurōra (Європа / Europe)	[Еўропа / Evropa]
ae	[e / e]	aetas (епоха / age)	[етас / etas]
oe	[e / e]	poena (покарання / penalty)	[пена / pena]

Nota bene!

Якщо над голосним *e* стоять дві крапки (*aë, oë*), або риска (*aē, oē*), то кожна літера дифтонга вимовляється окремо /

If two points (*aë, oë*) or a macron (*aē, oē*) are put above e, then each vowel is pronounced separately:

aër [aep / aep] – повітря / **air**

poëta [poeta / poeta] – поет / **poet**

CONSONANTES / ПРИГОЛОСНІ / CONSONANTS

<i>Littera / Буква / Letter</i>	<i>Pronuntiatio / Вимова / Pronunciation</i>	<i>Notatio / Примітка / Note</i>	<i>Exemplum / Приклад / Example</i>	<i>Pronuntiatio verbi / Вимова слова / Pronunciation of the word</i>
b	[б / b]	у будь-якій позиції / in any position	barba (борода / beard)	[барба / barba]
c	[ц / ts] [к / k]	перед <i>e, i, y, ae, oe, eu</i> / before e, i, y, ae, oe, eu у решті випадків / elsewhere	Cicero (Цицерон / Cicero) centum (сто / a hundred) caput (голова / head) credo (я вірю / I believe)	[Ціцero / Tsitsero] [центум / tsentum] [капут / kaput] [кредo / kredo]
d	[д / d]	у будь-якій позиції / in any position	dexter (правий / right)	[декстер / dekster]
f	[ф / f]	у будь-якій позиції / in any position	familia (родина / family)	[фаміліа / familia]
g	[г / g]	у будь-якій позиції / in any position	genus (рід / gender)	[генус / genus]
h	[г / h]	у будь-якій позиції / in any position	homo (людина / human being, man)	[гомо / homo]
k	[к / k]	у будь-якій позиції / in any position	Kalendae (Календи / Kalends)	[Календе / Kalende]

l	[л / li]	у будь-якій позиції / in any position	locus (місце / place, locality)	[л'юкус / liokus]
m	[м / m]	у будь-якій позиції / in any position	magnus (великий / big)	[магнус / magnus]
n	[н / n]	у будь-якій позиції / in any position	nomen (ім'я / name)	[номен / nomen]
p	[п / p]	у будь-якій позиції / in any position	populus (народ / people, nation)	[популюс / populius]
q	[к / k]	у будь-якій позиції / in any position	aqua (вода / water)	[аква / akwa]
r	[р / r]	у будь-якій позиції / in any position	error (помилка / error, mistake)	[ерроп / error]
s	[з / z] [c / s]	між голосними або між голосним і <i>m</i> чи <i>n</i> / between vowels or between vowel and m or n у решті випадків / elsewhere	usus (вжиток / use) census (ценз / census, registered property) satis (достатньо / enough)	[узус / uzus] [цензус / tensus] [сатис / satis]
t	[т / t]	у будь-якій позиції / in any position	terra (земля / land)	[терра / terra]
v	[в / v]	у будь-якій позиції / in any position	veto (я забороняю / I forbid)	[вето / veto]
x	[кз / kz] [кс / ks]	між голосними на початку слова / between vowels at the beginning of a word у решті випадків / elsewhere	exemplum (приклад / example) lex (закон / law)	[екземпліум / ekzemplium] [лекс / lieks]
z	[з / z]	у будь-якій позиції / in any position	zona (пояс / belt)	[зона / zona]

IUNCTURA LITTERARUM / БУКВОСПОЛУЧЕННЯ / LETTER COMBINATIONS

Iunctura litterarum / Буквосполучення / Letter combinations	Pronuntiatio / Вимова / Pronunciation	Notatio / Примітка / Note	Exemplum / Приклад / Example	Pronuntiatio verbi / Вимова слова / Pronunciation of the word
ch	[x / h]	грецького походження / Greek origin	charta (папір / paper)	[харта / harta]
ph	[ф / f]	грецького походження / Greek origin	philosophia (філософія / philosophy)	[фільозофія / filiozofia]

rh	[p / r]	грецького походження / Greek origin	rhetor (ритор, оратор / orator, teacher of rhetoric)	[ретор / retor]
th	[т / t]	грецького походження / Greek origin	catholicus (католик / orthodox)	[католікус / katolikus]
sch	[cx / sh]	грецького походження / Greek origin	schema (схема / scheme, form)	[схема / shema]
ngu	[нгв / ngv]	перед голосним / before a vowel	lingua (мова / language)	[лінґва / lingva]
	[нгу / ngu]	перед приголосним / before a consonant	singulāris (однина / singular)	[сінгуляріс / singuliaris]
qu	[кв / kw]	літера q вживається лише з літерою u / the letter q is always followed by the letter u	qualitas (якість / quality)	[квалітас / kwalitas]
su	[св / sv]	перед голосним / before a vowel	consuetūdo (звичка / habit, custom)	[консвєтудо / konsvetud o]
	[су / su]	перед приголосним / before a consonant	summa (сума / sum, amount)	[сумма / summa]
ti	[ці / tsi]	перед голосним / before a vowel	ratio (розум / knowledge) timor (страх / fear)	[раціо / ratsio] [тімор / timor]
	[ті / ti]	перед приголосним та після s, t, x / before a consonant and after letters s, t, x	mixtio (суміш / mixture)	[мікстіо / mikstio]

ACCENTUS / НАГОЛОС / ACCENT

Наголос у латинській мові ставиться на *другий склад від кінця слова*, якщо голосний цього складу довгий, якщо ж він короткий, то наголос переходить на *третій склад від кінця слова*, незалежно від довготи чи короткості голосного третього складу від кінця слова.

Words with two syllables are accented on the penult (second-to-last syllable). Words with more than two syllables are accented on the penult, if that syllable is long, if the penult is short, the antepenult (i.e., the syllable third from the end) receives the accent.

ДОВГОТА І КОРОТКІСТЬ СКЛАДУ / LENGTH AND BREVITY OF THE SYLLABLE

I. Правила довготи другого складу від кінця слова /

Length rules of the second syllable from the end of the word:

1. Голосний довгий, якщо над ним стоїть знак довготи (–) (природна довгота) /

A vowel is long if it is marked out by a line over the top (–) (length by nature):

<p>exāmen [e-xā-men] – випробування / exam, examining</p> <p>2. Дифтонги завжди довгі / Diphthongs are always long: diaeta [di-ae-ta] – дієта / diet</p> <p>3. Голосний довгий за положенням, якщо він стоїть перед двома і більше приголосними / A vowel is long by position if it is followed by two or more consonants: fundamentum [fun-da-men-tum] – основа / base</p> <p>4. Голосний завжди довгий перед приголосними x або z / A vowel is always long if it is followed by consonants x or z: destruxi [de-stru-xi] – я зруйнував / I destroyed</p> <p>II. Правила короткості другого складу від кінця слова / Brevity rules of the second syllable from the end of the word:</p> <p>1. Голосний короткий, якщо над ним стоїть знак короткості (ˇ) (природна короткість) / The vowel is short if it is marked out by a circumflex over the top (ˇ) (brevity by nature): tabŭla [ta-bŭ-la] – дошка / board regŭla [re-gŭ-la] – правило / rule</p> <p>2. Голосний перед голосним короткий / If one vowel precedes another vowel: iustitia [ius-ti-ti-a] – справедливість cautio [cau-ti-o] – обережність</p> <p>3. Голосний короткий перед h і сполученнями ch, ph, th, rh, sch / A vowel is short if it precedes h, ch, ph, th, rh, sch: philosophus [phi-lo-so-phus] – філософ / philosopher</p> <p>4. Голосний короткий перед сполученням німих приголосних із плавними: b, p, d, t, c, g з l або r (bl, br, pl, pr, tl, tr, cl, cr, gl, gr, dl, dr) / A vowel is short if it precedes b, p, d, t, c, g with l or r (bl, br, pl, pr, tl, tr, cl, cr, gl, gr, dl, dr): centimetrum [cen-ti-me-trum] – сантиметр / centimeter cathedra [ca-the-dra] – крісло / armchair</p>
--

Nota bene!!!

Якщо неможливо визначити місцеположення наголосу у слові, слід звернутися до словника /

If the word can't be read according to any stress rule you should consult a dictionary.

EXERCITIA / ВПРАВИ / EXERCISES

1. *Напишіть слова українськими літерами та поставте наголос /*

Rewrite the words using English letters and stress them:

Verbum / Слово / Word	Транслітерація / Transliteration
aequalis (рівний / equal)	укр. <i>екв́аліс</i> (eng. <i>ekwális</i>)
saecŭlum (сторіччя / century)	
avaritia (жадібність / greed)	
hiems (зима / winter)	

aestas (літо / summer)	
caedes (убивство / murder)	
occasio (випадок / occasion)	
clavis (ключ / key)	
theatrum (театр / theatre)	
genus (рід / gender)	
luxuria (розкіш / luxury)	
proelium (битва / battle)	
provocatio (виклик / challenge)	
maior (більший / bigger)	
foetus (плід / fruit)	
lacrima (сльоза / tear)	
palma (рука / palm, hand)	
discipulus (учень / pupil)	
hora (година / hour)	
utilitas (користь / usefulness)	
pecunia (гроші / money)	
basis (основа / base)	
caeruleus (блакитний / blue)	
autumnus (осінь / autumn)	
iuvēnis (молодий / young)	
successus (успіх / success)	
exilium (вигнання / exile)	
civitas (державна / community state)	
caecus (сліпий / blind)	
ver (весна / spring)	

2. Прочитайте латинські слова, подані у вправі, та напишіть їх англійський переклад. Проаналізуйте походження англійських слів /

Read the following Latin words and write down their English translation. Analyze the origin of English words:

**Nomina animalium et avium / Назви тварин і птахів /
Names of animals and birds**

Verbum / Слово / Word	Interpretatio / Переклад / Translation
<i>animal</i> (тварина)	animal
<i>berbex</i> (баран)	
<i>bos</i> (бик)	
<i>camēlus</i> (верблюду)	
<i>canis</i> (собака)	
<i>capra</i> (коза)	
<i>cervus</i> (олень)	

<i>corvus</i> (крук, ворон)	
<i>crocodīlus</i> (крокодил)	
<i>cucūlus</i> (зозуля)	
<i>equus</i> (кінь)	
<i>gallina</i> (курка)	
<i>leo</i> (лев)	
<i>lepus</i> (заєць)	
<i>lupus</i> (вовк)	
<i>lynx</i> (рись)	
<i>ovis</i> (вівця)	
<i>pavo</i> (павич)	
<i>porcus</i> (свиня, порося)	
<i>rhinocēros</i> (носоріг)	
<i>tigris</i> (тигр)	
<i>ursus</i> (ведмідь)	
<i>vacca</i> (корова)	
<i>vermis</i> (хробак)	
<i>vipēra</i> (гадюка)	
<i>vitellus</i> (теля)	
<i>vulpes</i> (лисиця)	

**Nomīna familiae membrārum / Назви членів родини /
Names of family members**

Verbum / Слово / Word	Interpretatio / Переклад / Translation
<i>familia</i> (сім'я)	family
<i>filia</i> (дочка)	
<i>filius</i> (син)	
<i>frater</i> (брат)	
<i>mater</i> (мама)	
<i>matertēra</i> (тітка)	
<i>nepos</i> (онук)	
<i>parentes</i> (батьки)	
<i>soror</i> (сестра)	
<i>vidua</i> (удова)	

3. Прочитайте, порівняйте і запам'ятайте /

Read, compare and remember:

Nomīna mensium / Назви місяців / Names of months

<i>Latina</i>	<i>Українська</i>	<i>English</i>
Ianuarius	січень	January
Februarius	лютий	February
Martius	березень	March
Aprilis	квітень	April

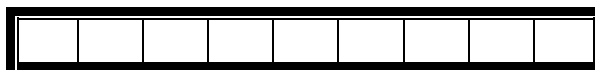
Maius	травень	May
Iunius	червень	June
Iulius	липень	July
Augustus	серпень	August
September	вересень	September
October	жовтень	October
November	листопад	November
December	грудень	December

**Nomina diērum hebdomādis / Назви днів тижня /
Names of the Days of the Week**

<i>Latina</i>	<i>Українська</i>	<i>English</i>
Dies Solis	день Сонця, неділя	Sunday
Dies Lunae	день Місяця, понеділок	Monday
Dies Martis	день Марса, вівторок	Tuesday
Dies Mercurii	день Меркурія, середа	Wednesday
Dies Iovis	день Юпітера, четвер	Thursday
Dies Venēris	день Венери, п'ятниця	Friday
Dies Saturni	день Сатурна, субота	Saturday

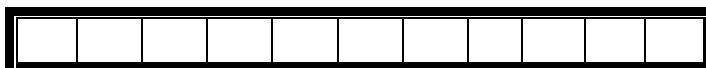
4. *Відгадайте латинські слова, користуючись алфавітом /*
Guess the Latin words using the alphabet:

1)

- *перша буква цього слова стоїть в алфавіті між G і I /*
the first letter of the word is standing in the alphabet between E and G;
- *друга буква – перед V /*
the second letter is before V;
- *третья буква – після L /*
the third letter is after L;
- *четверта і восьма буква – на початку алфавіту /*
the fourth and eighth letter is at the beginning of the alphabet;
- *п'ята буква – між M і O /*
the fifth letter is between M and O;
- *шоста буква – перед K /*
the sixth letter is before K;
- *сьома буква – це 19 літера в латинському алфавіті /*
the seventh letter – this is the 19th letter in Latin alphabet;
- *дев'ята буква – після R /*
the ninth letter is after R.

2)

- *перша буква* цього слова стоїть в алфавіті між **O** і **Q** /
the first letter of the word is standing in the alphabet between **O** and **Q**;
- *друга і дев'ята буква* – це 20 літера в латинському алфавіті /
the second letter – this is the 20th letter in Latin alphabet;
- *третья буква* – після **K** /
the third letter is after **K**;
- *четверта буква* – між **B** і **D** /
the fourth letter is between **B** and **D**;
- *п'ята буква* – перед **I** /
the fifth letter is before **I**;
- *шоста буква* – це 17 літера в латинському алфавіті /
the sixth letter – this is the 17th letter in Latin alphabet;
- *сьома буква* – після **H** /
the seventh letter is after **H**;
- *восьма буква* – між **S** і **U** /
the eighth letter is between **S** and **U**;
- *десята буква* – перед **E** /
the tenth letter is before **E**;
- *одинадцята буква* – це 14 літера в латинському алфавіті /
the eleventh letter – this is the 14th letter in Latin alphabet.

Індивідуальні навчально-дослідні завдання / **Individual educational research tasks:**

- ✓ Виникнення латинського алфавіту / **Origin of Latin Alphabet.**
- ✓ Фінікійський алфавіт: історія і значення / **Phoenician Alphabet: History and Importance.**

MORPHOLOGIA / МОРФОЛОГІЯ / MORPHOLOGY

Partes orationis / Частини мови / Parts of Speech

<i>Mutabiles partes orationis</i>	<i>Змінні частини мови</i>	<i>Changeable parts of speech</i>
1. <i>Nomen Substantivum</i> 2. <i>Nomen Adiectivum</i> 3. <i>Pronomen</i> 4. <i>Nomen Numerale</i> 5. <i>Verbum</i>	Іменник Прикметник Займенник Числівник Дієслово	Noun Adjective Pronoun Numeral Verb
<i>Immutabiles partes orationis</i>	<i>Незмінні частини мови</i>	<i>Unchangeable parts of speech</i>
1. <i>Adverbium</i> 2. <i>Praepositio</i> 3. <i>Coniunctio</i> 4. <i>Particula</i> 5. <i>Interiectio</i>	Прислівник Прийменник Сполучник Частка Вигук	Adverb Preposition Conjunction Particle Interjection

VERBUM / ДІЄСЛОВО / VERB

Граматичні категорії дієслова / Grammatical categories of verb

1. Tempus / час / Tense	<p>Часи системи інфекта (часи недоконаного виду) / Tenses of the present system (continual):</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Praesens</i> / теперішній час / Present; ▪ <i>Imperfectum</i> / минулий час недоконаного виду / Imperfect; ▪ <i>Futurum I (primum)</i> / майбутній час недоконаного виду / Future. <p>Часи системи перфекта (часи доконаного виду) / Tenses of the perfect system (completed):</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Perfectum</i> / минулий час доконаного виду / Perfect; ▪ <i>Plusquamperfectum</i> / давноминулий час / Pluperfect; ▪ <i>Futurum II (secundum)</i> / майбутній час доконаного виду / Future Perfect.
2. Modus (спосіб, Mood):	<i>indicativus</i> (дійсний, indicative) <i>imperativus</i> (наказовий, imperative) <i>coniunctivus</i> (умовний, subjunctive)
3. Genus (стан, Voice):	<i>activum</i> (активний, active) <i>passivum</i> (пасивний, passive)
4. Persōna (особа, Person):	<i>prima</i> / перша – я, ми / the first person – I, we <i>secunda</i> / друга – ти, ви / the second person – you <i>tertia</i> / третя – він, вона, воно, вони / the third person – he, she, it, they
5. Numērus (число, Number):	<i>singulāris</i> (однина, singular) <i>plurālis</i> (множина, plural)
6. Coniugatio (дієвідміна, Conjugation):	<i>prima</i> / перша / the first <i>secunda</i> / друга / the second <i>tertia</i> / третя / the third <i>quarta</i> / четверта / the fourth Розподіл дієслів за дієвідмінами проводиться за закінченням основи інфекта / The verbs are classed into conjugations according to the

termination of the Present stem.			
Coniugatio / Дієвідміна / Conjugation	Infinitivus / Інфінітив / Infinitive	Основа інфекта / Present stem	Закінчення основи / Termination of the stem
I	bellā e	bella-	-ā-
II	monēre	mone-	-ē-
III	vincēre	vinc-	приголосний / consonant
IV	servīre	servi-	-ī-

7. Formae verbales (дієслівні форми, Verbal forms):	<i>infinitivus</i> (неозначена форма дієслова, infinitive) <i>participium</i> (дієприкметник, participle) <i>gerundium</i> (віддієслівний іменник, gerund) <i>gerundivum</i> (віддієслівний прикметник, gerundive) <i>supinum</i> (супін, віддієслівний іменник із значенням мети при дієсловах руху, supine)
--	---

Nota bene!

До III дієвідміни належать також дієслова /

The verbs belong to the third conjugation are also:

- із закінченням основи на **-u** / **with the final vowel of stem -u**: *statuēre* – постановляти / **to establish**, *tribuēre* – ділити / **to divide**;
- з основою на **-ī** / **with the final vowel of stem -ī**: *cupio*, *cupēre* – бажати / **to wish**, *capio*, *capēre* – брати / **to take**, *facio*, *facēre* – робити / **to make**, *fugio*, *fugēre* – бігти / **to escape**.

PARTES PRINCIPALES VERBI / ОСНОВНІ ФОРМИ ДІЄСЛОВА / PRINCIPAL PARTS OF A VERB

1-а особа однини теперішнього часу / first-person singular present indicative	1-а особа однини минулого докочаного часу / first-person singular perfect indicative	Супін / Supine	Неозначена форма (інфінітив) / Infinitive	Значення / Meaning
bello	bellāvi	bellātum	bellāre	воювати / to fight
moneo	monui	monitum	monēre	переконувати / to advise
vinco	vici	victum	vincēre	перемагати / to win
servio	servīvi	servītum	servīre	служити / to serve

- **Основа інфекта** – це основа неозначеної форми дієслова (інфінітива).
Служить для утворення *praesens*, *imperfectum*, *futurum I activi et passivi* /
The present stem is the stem of infinitive.
It is used to form praesens, imperfectum, futurum I activi et passivi.
- **Основа перфекта** – це друга форма дієслова.
Служить для утворення *perfectum*, *plusquamperfectum*, *futurum II activi* /
The perfect stem is the second form of the verb.
It is used to form perfectum, plusquamperfectum, futurum II activi.
- **Основа супіна** – це третя форма дієслова.
Служить для утворення *perfectum*, *plusquamperfectum*, *futurum II passivi* /
The supine stem is the third form of the verb.
It is used to form perfectum, plusquamperfectum, futurum II passivi.

**INFLEXIONES PERSONALES
GENERI ACTIVI /
ОСОБОВІ ЗАКІНЧЕННЯ
АКТИВНОГО СТАНУ /
PERSONAL ENDINGS
IN ACTIVE VOICE**

<i>Singularis</i>	<i>Pluralis</i>
1. -o (-m)	1. -mus
2. -s	2. -tis
3. -t	3. -nt

**INFLEXIONES PERSONALES
GENERI PASSIVI /
ОСОБОВІ ЗАКІНЧЕННЯ
ПАСИВНОГО СТАНУ /
PERSONAL ENDINGS
IN PASSIVE VOICE**

<i>Singularis</i>	<i>Pluralis</i>
1. -or (-r)	1. -mur
2. -ris	2. -mini
3. -tur	3. -ntur

ЧАСИ СИСТЕМИ ІНФЕКТА / TENSES OF THE PRESENT SYSTEM

***PRAESENS INDICATĪVI ACTĪVI /
Теперішній час дійсного способу активного стану /
PRESENT ACTIVE INDICATIVE***

*Основа інфекта + особові закінчення активного стану /
The present stem + personal endings of active voice*

<i>Sing aris</i>	<i>Plura i</i>
1. -o	1. -mus
2. -s	2. -tis
3. -t	3. -nt

Nota bene!

- У дієсловах I, II, IV дієвідмін особові закінчення приєднуються безпосередньо до основи інфекта /
Personal endings are added directly to the stem of the I,II,IV conjugation verbs.
- У дієсловах I дієвідміни у 1-й особі однини відбулося злиття кінцевої голосної основи **-ā** із особовим закінченням **-o**: **ā+o = o** (bellā-o = bello) /
In the first conjugation verbs the final letter of the stem -a changes into the ending -o: ā+o = o (bellā-o = bello).
- У дієсловах III дієвідміни між основою і особовим закінченням вставляються короткі тематичні голосні: перед **-s, -t, -m** – **-ĭ-**; перед **-nt** – **-ĭ-** /
The third conjugation verbs take the letter -ĭ- between the stem and the ending consonants -s, -t, -m-, the vowel -ĭ- between the stem and the ending -nt.
- У дієсловах IV дієвідміни у 3-й особі множини між основою і особовим закінченням вставляється **-ĭ-** за аналогією до III дієвідміни /
In the third person plural of the fourth conjugation verbs you should put the letter -ĭ- between the stem and the ending.

Зразок відмінювання дієслів I-IV дієвідмін у praesens indicatīvi actīvi /
Conjugation of the verbs in praesens indicatīvi actīvi:

Persona	I bellā-re (воювати / to fight)	II monē-re (переконуювати / to advise)	III vinc-ēre (перемагати / to win)	IV servī-re (служити / to serve)	esse (бути / to be)
Praesens indicatīvi actīvi					
Singularis					
1.	bell-o я воюю / I fight (I am fighting)	mone-o	vinc-o	servi-o	sum я є / I am
2.	bella-s ти воюєш / you fight	mone-s	vinc-i-s	servi-s	es ти є / you are
3.	bella-t він (вона, воно) воює / he (she, it) fights	mone-t	vinc-i-t	servi-t	est він є / he is
Plurālis					
1.	bella-mus ми воюємо / we fight	mone-mus	vinc-ī-mus	servi-mus	sumus ми є / we are
2.	bella-tis ви воюєте / you fight	mone-tis	vinc-ī-tis	servi-tis	estis ви є / you are
3.	bella-nt вони воюють / they fight	mone-nt	vinc-u-nt	servi-u-nt	sunt вони є / they are

**IMPERATĪVUS PRAESENTIS / НАКАЗОВИЙ СПОСІБ ТЕПЕРІШНЬОГО ЧАСУ /
PRESENT ACTIVE IMPERATIVE**

Друга особа однини наказового способу утворюється відкиданням від неозначеної форми дієслова закінчення *-re* в усіх дієвідмінах /

The Imperative Mood singular is formed by dropping *-re* in the infinitives of all conjugations.

Друга особа множини наказового способу утворюється додаванням до основи інфекта закінчення *-te*, а у дієсловах III дієвідміни між основою і закінченням *-te* ставиться поєднувальний голосний *-ī* /

The Imperative Mood plural is formed by adding *-te* to the stem of the first, second and fourth conjugation verbs and by adding the ending *-ite* to the stem of the third conjugation verbs.

Для заперечення у наказовому способі вживаються:
слова **noli** (sing.) – не смій!, **nolite** (plur.) – не смійте! + неозначена форма дієслова /

**For negation in present imperative the following words are used:
noli (sing.), nolite (plur.) + infinitive**

**Зразок відмінювання дієслів I-IV дієвідмін в imperatīvus praesentis /
Conjugation of the verbs in imperatīvus praesentis:**

Coniugatio / Дієвідміна / Conjugation	Infinitivus / Неозначена форма дієслова / Infinitive	Singulāris / Однина / Singular	Plurālis / Множина / Plural
I	bellā-re (воювати / to fight)	2. bella! <i>ти воюй!</i> / fight!	2. bella-te! <i>ви воюйте!</i> / fight!
II	monē-re (переконувати / to advise)	2. mone! <i>ти переконуй!</i> / advise!	2. mone-te! <i>ви переконуйте!</i> / advise!
III	vinc-ē-re (перемагати / to win)	2. vinc-e! <i>ти перемагай!</i> / win!	2. vinc-ī-te! <i>ви перемагайте!</i> / win!
IV	servī-re (служити / to serve)	2. servi! <i>ти служи!</i> / serve!	2. servi-te! <i>ви служіть!</i> / serve!
неправильне дієслово / irregular verb	esse (бути / to be)	2. es! <i>будь!</i> / be!	2. este! <i>будьте!</i> / be!

Nota bene!

Verba / Дієслова / Verbs	Imperativus persona 2 singularis / Наказовий спосіб 2-ї особи однини / Imperative mood of the 2nd person singular	Imperativus persona 2 pluralis / Наказовий спосіб 2-ї особи множини / Imperative mood of the 2nd person plural
dicere – говорити / to say	dic! говори! / say!	dicite! говоріть! / say!
ducere – вести / to lead	duc! веди! / lead!	ducite! ведіть! / lead!
facere – робити / to make	fac! роби! / make!	facite! робіть! / make!
ferre – нести / to carry	fer! неси! / carry!	ferite! несіть! / carry!

**ЗАПЕРЕЧЕННЯ у наказовому способі /
NEGATION FORM in Imperative Mood**

Coniugatio / Дієвідміна / Conjugation	Infinitivus / Неозначена форма дієслова / Infinitive	Singulāris / Однина / Singular	Plurālis / Множина / Plural
I	bellā-re (воювати / to fight)	2. noli bellāre! <i>не воюй!</i> / don't fight!	2. nolite bellāre! <i>не воюйте!</i> / don't fight!
II	monē-re (переконувати / to advise)	2. noli monēre! <i>не переконуй!</i> / don't advise!	2. nolite monēre! <i>не переконуйте!</i> / don't advise!
III	vinc-ē-re (перемагати / to win)	2. noli vincēre! <i>не перемагай!</i> / don't win!	2. nolite vincēre! <i>не перемагайте!</i> / don't win!
IV	servī-re (служити / to serve)	2. noli servīre! <i>не служи!</i> / don't serve!	2. nolite servīre! <i>не служіть!</i> / don't serve!

EXERCITIA / ВПРАВИ / EXERCISES

1. Визначте дієвідміну дієслова за формою інфінітива та вкажіть основу / **Determine the conjugation of the verb according to the infinitive and find the stem:**

Verbum / Дієслово / Verb	Coniugatio / Дієвідміна / Conjugation	Basis / Основа / Stem
<i>migrāre</i> (переїжджати / to move)	<i>prima (I)</i>	<i>migra-</i>
<i>possidēre</i> (володіти / to possess)		
<i>iterāre</i> (повторювати / to repeat)		
<i>minuēre</i> (зменшувати / to reduce)		
<i>visitāre</i> (відвідувати / to visit)		
<i>accipēre</i> (отримувати / to receive)		
<i>cavēre</i> (бути обачним / to be careful)		
<i>neglegēre</i> (нехтувати / to neglect)		
<i>urēre</i> (палити / to burn)		
<i>scīre</i> (знати / to know)		
<i>scribēre</i> (писати / to write)		
<i>explorāre</i> (досліджувати / to explore)		
<i>sedēre</i> (сидіти / to sit)		
<i>mergēre</i> (занурювати / to immerse)		
<i>sentīre</i> (відчувати / to feel)		
<i>debēre</i> (бути повинним / to owe)		
<i>agēre</i> (діяти / to act)		
<i>noscēre</i> (знати / to know)		
<i>nutrīre</i> (годувати / to nourish)		
<i>umescēre</i> (змокнути / to get wet)		
<i>esse</i> (бути / to be)		
<i>mittēre</i> (посилати / to send)		
<i>turbāre</i> (тривожити / to disturb)		
<i>tranquillāre</i> (заспокоювати / to calm)		
<i>laedēre</i> (псувати / to break)		
<i>docēre</i> (навчати / to teach)		
<i>parturīre</i> (народжувати / to give birth to)		
<i>intrāre</i> (входити / to enter)		
<i>agnoscēre</i> (пізнавати / to recognize)		
<i>vivēre</i> (жити / to live)		
<i>habēre</i> (мати / to have)		
<i>irrigāre</i> (полювати / to irrigate)		
<i>attingēre</i> (торкатися / to touch)		
<i>vesanīre</i> (безумствувати / to be insane)		
<i>gaudēre</i> (радіти / to rejoice)		
<i>tradēre</i> (передавати / to transmit)		

З перших букв дієслів III дієвідміни складіть вислів римського письменника I ст. н.е. Петронія /

From the first letters of each third conjugation verb make up the saying of Petronius:

--	--	--	--

2. Провідмініайте дієслова в Praesens indicatīvi actīvi та утворіть форму Imperatīvus praesentis /

Conjugate the verbs in Praesens indicatīvi actīvi and form Imperatīvus praesentis:

occupo, occupavi, occupatum, **occupāre** (займати / **to occupy**)

Persona	praesens indicatīvi actīvi	imperatīvus praesentis
Singulāris		
1.	occupo (occupa+o) (я займаю / I occupy)	-----
2.		2. occupa! / <i>noli</i> occupāre! (ти займай! / ти не займай! occupy! / don't occupy!)
3.		-----
Plurālis		
1.		-----
2.		2.
3.		-----

scribo, scripsi, scriptum, **scribĕre** (писати / **to write**)

Persona	praesens indicatīvi actīvi	imperatīvus praesentis
Singulāris		
1.		-----
2.		2.
3.		-----
Plurālis		
1.	scribĭmus (ми пишемо / we write)	-----
2.		2.
3.		-----

dico, dixi, dictum, **dicĕre** (говорити / **to speak**)

Persona	praesens indicatīvi actīvi	imperatīvus praesentis
Singulāris		
1.	dico (я говорю / I speak)	-----
2.		2.
3.		-----
Plurālis		

1.		-----
2.		2.
3.		-----

audio, audivi, auditum, **audire** (*слухати* / **to listen, to hear**)

Persona	praesens indicatīvi actīvi	imperatīvus praesentis
Singulāris		
1.		-----
2.		2.
3.	audit (вона слухає / she listens)	-----
Plurālis		
1.		-----
2.		2.
3.		-----

do, dedi, datum, **dare** (*давати* / **to give**)

Persona	praesens indicatīvi actīvi	imperatīvus praesentis
Singulāris		
1.		-----
2.	das (ти даєш / you give)	2.
3.		-----
Plurālis		
1.		-----
2.		2. date! / nolite dare! (дайте! / не давайте! give! / don't give!)
3.		-----

possideo, possedi, possessum, **possidere** (*володіти* / **to possess**)

Persona	praesens indicatīvi actīvi	imperatīvus praesentis
Singulāris		
1.		-----
2.		2.
3.		-----
Plurālis		
1.		-----
2.		2.
3.	possident (вони володіють / they possess)	-----

3. Перекладіть українською мовою / Translate into English:

1. Laudamus.
2. Cogito, ergo sum (*Renatus Cartesius*).
3. Nolite tacere, si dicere debetis!
4. Fide, sed cui vide!
5. Cur tacetis?
6. Dicere non est facere.
7. Militat.
8. Vivere est militare (*Seneca*).
9. Qui scribit, bis legit.
10. Divide et impera!
11. Defendere et vindicare.
12. Dicere pro et contra.
13. Qui tacet, consentit.
14. Pecuniam habeo.
15. Studiosi sumus, magistri estis.
16. Vendere et emere.
17. Noli laborare!
18. Latine multum lego et scribo.
19. Quod nocet, docet.
20. Dum vivimus, discere debemus.

Vocabularium

bis – двічі / **twice, double**

cogito, avi, atum, are – думати, мислити / **to think**

consentio, sensi, sensum, ire – погоджуватися, виразити згоду / **to agree**

contra – усупереч, проти / **against, opposite**

cui – кому / **to whom**

cur – навіщо, чому? / **why, wherefore, for what reason?**

debeo, bui, bitum, ere – бути належним, мусити / **to owe, to be bound, ought**

defendo, fendi, fensum, ere – захищати, обороняти / **to defend, to guard, to protect**

dico, dixi, dictum, ere – говорити / **to speak, to say**

disco, didici, -, ere – учитися / **to learn**

divido, visi, visum, ere – поділяти, розділяти / **to divide, to separate**

doceo, cui, ctum, ere – учити, навчати / **to teach, instruct**

dum – поки / **while, as long as, until**

emo, emi, emptum, emere – купувати / **to buy**

ergo – так, отже, значить / **therefore, so, then**

et – і / **and**

facio, feci, factum, ere – робити / **to make, to do**

fido, fisis sum, ere – вірити, довіряти / **to trust (in)**

habeo, habui, habitum, habere – мати, володіти / **to have, to hold, to possess**

impero, avi, atum, are – правити, панувати / **to order, to command**

laboro, avi, atum, are – трудитися, працювати / **to work**

Latine – латинською / **in Latin**

laudo, avi, atum, are – хвалити / **to recommend, to praise**

lego, legi, lectum, ere – читати / **to read**

magister, tri m – вчитель, викладач / **teacher, tutor**

mito, avi, atum, are – боротися / **to**

make war, to serve in the army
multum – багато / **a lot**
noceo, cui, cĭtum, ěre – шкодити / **to harm, injure**
non – не / **not**
pecunia, ae f – гроші; майно / **money**
pro – за / **for**
qui, quae, quod – який, котрий; хто, що / **which; somebody, someone**
scribo, scripsi, scriptum, ěre – писати / **to write**
sed – але, однак / **but**
si – якщо / **if**
studiosus, i m – студент / **student**

sum, fui, -, esse – бути, існувати / **to be, to exist**
taceo, cui, cĭtum, ěre – мовчати / **to be silent**
vendo, vendĭdi, vendĭtum, ěre – продавати / **to sell**
video, vidi, visum, ěre – бачити, дивитися / **to see, look at**
vindĭco, avi, atum, ěre – вимагати; карати / **to vindicate, to punish**
vivo, vixi, victum, ěre – жити / **to live**

4. *Перекладіть речення латинською мовою / Translate into Latin:*

1. Не цар є закон, а закон є цар / **Not a king is law, but a law is king.**

2. Не осуджуй! Спочатку спробуй зрозуміти! / **Don't condemn! At first try to understand!**

3. Ви мусите вчитися старанно! / **You ought to study diligently!**

4. Ми уважно читаємо і добре пишемо латинською / **We attentively read and write Latin well.**

5. Слід чесно жити, працювати і любити / **It is necessary to live, work and love rightly.**

Vocabularium

а, але / but – sed
бути / to be, to exist – sum, fui, esse
вчитися / to learn – disco, didĭci, -, ěre
добре / well, good – bene
жити / to live – vivo, vixi, victum, ěre
закон / law – lex, legis *f*
і / and – et
латинською, по-латинськи / in Latin – Latine
любити / to love – amo, avi, atum, ěre
мусити, бути зобов'язаним / to owe, to be bound, ought to – debeo, ui, ĭtum, ěre
не / not – non
осуджувати / to condemn, blame – condemno, avi, atum, ěre
писати / to write – scribo, scripsi, scriptum, ěre

працювати / to work – laboro, avi, atum, ěre
розуміти / to understand – intelligo, lexi, lectum, ěre
слід, треба / should, necessary – oportet
спочатку, спершу / at first – primum; primo
спробувати, намагатися / to try – peto, ĭvi, ĭtum, ěre
старанно, наполегливо / eagerly, diligently – diligenter
уважно / attentively – attente
цар / king – rex, regis *m*
чесно / duly, rightly – iuste
читати / to read – lego, legi, lectum, ěre

5. Які українські та англійські слова походять від поданих у таблиці латинських дієслів /

Which Ukrainian and English words are derived from the Latin verbs in the chart below:

	Lingua Latina	Українська	English
1	exspectāre (очікувати / to expect)		
2	audīre (слухати / to hear, listen)		
3	dividēre (поділяти / to divide)		
4	sedēre (сидіти / to sit)		
5	sentīre (відчувати / to feel)		
6	tranquillāre (заспокоювати / to calm)		
7	excusāre (вибачати / to excuse)		
8	intrāre (входити / to enter)		
9	migrāre (переїжджати / to move)		
10	turbāre (тривожити / to disturb)		
11	docēre (навчати / to teach)		
12	lucēre (світити / to shine)		
13	quaerēre (шукати / to seek)		
14	currēre (бігти / to run)		
15	construere (будувати / to build)		
16	augere (збільшувати / to increase)		
17	obtinere (володіти / to obtain)		
18	habitare (мешкати / to live)		
19	munire (укріплювати / to fortify)		
20	deportare (усувати / to remove)		

Індивідуальні навчально-дослідні завдання / **Individual educational research tasks:**

- ✓ Lucius Annaeus Seneca Minor.
- ✓ Renatus Cartesius.

NOMEN SUBSTANTIVUM / ІМЕННИК / NOUN

Граматичні категорії іменника / Grammatical categories of verb

1. Genus / рід / Gender	masculinum (m) – чоловічий рід / masculine femininum (f) – жіночий рід / feminine neutrum (n) – середній рід / neuter															
2. Numerus / число / Number	singulāris – одинна / singular plurālis – множина / plural															
3. Casus / відмінок / Case	Nominativus (Nom.) – називний відмінок (<i>хто? що?</i>) / the Nominative case (subject) Genetivus (Gen.) – родовий відмінок (<i>кого? чого?</i>) / the Genetive case (possession, „of”) Dativus (Dat.) – давальний відмінок (<i>кому? чому?</i>) / the Dative case (indirect object, „to/for”) Accusativus (Acc.) – знахідний відмінок (<i>кого? що?</i>) / the Accusative case (direct object) Ablativus (Abl.) – орудно-місцевий відмінок (<i>ким? чим? на кому? на чому? де? коли? звідки?</i>) / the Ablative (Instrumental) case (adverbial, „by / with / from / in / on”) Vocativus (Voc.) – кличний відмінок / the Vocative case (person spoken to)															
4. Declinatio / відміна / Declension	Приналежність іменника до відміни визначається за закінченням родового відмінка однини / Five declensions are distinguished from each other by the ending of the genitive singular. <i>(genetivus singulāris):</i> <table style="margin-left: 20px;"> <tr><td>I</td><td>prima</td><td>-ae</td></tr> <tr><td>II</td><td>secunda</td><td>-i</td></tr> <tr><td>III</td><td>tertia</td><td>-is</td></tr> <tr><td>IV</td><td>quarta</td><td>-us</td></tr> <tr><td>V</td><td>quinta</td><td>-ei</td></tr> </table>	I	prima	-ae	II	secunda	-i	III	tertia	-is	IV	quarta	-us	V	quinta	-ei
I	prima	-ae														
II	secunda	-i														
III	tertia	-is														
IV	quarta	-us														
V	quinta	-ei														

СЛОВНИКОВА ФОРМА ЗАПИСУ ІМЕННИКА /

DICTIONARY FORM OF A NOUN

Nominativus singularis (Називний відмінок) / The Nominative singular case of a noun
Genetivus singularis (Родовий відмінок) / The Genitive singular ending
Genus (рід) / Gender (the designation of gender)
<i>Наприклад / For example:</i> terra, -ae <i>f</i> (<i>terra, terrae, femininum</i>) – земля / land ; populus, -i <i>m</i> (<i>populus, populi, masculinum</i>) – народ / people ; homo, -inis <i>m</i> (<i>homo, hominis, masculinum</i>) – людина / human being, man ; status, -us <i>m</i> (<i>status, status, masculinum</i>) – стан / situation, state ; res, -ei, <i>f</i> (<i>res, rei, femininum</i>) – річ, справа / thing, object .

**INFLEXIONES CAUSALES AD NOMINA SUBSTANTIVA PRIMAE-QUINTAE
DECLINATIONUM /
ВІДМІНКОВІ ЗАКІНЧЕННЯ ІМЕННИКІВ П'ЯТИ ВІДМІН /
CASE INFLECTIONS OF THE NOUNS BELONGING TO FIVE DECLENSIONS**

Відміна / Declension	I			II			III						IV			V
				consonans приголосна consonant type			vocalis голосна vowel type			mixta мішана mixed type						
Рід / gender	f	m	n	m,f	n	m,f	n	m,f	n	m,f	n	m	n	f		
SINGULARIS																
Nom.	a	us, er(ø)	um	різні / different						us	u	es				
Gen.	ae	i	i	is	is	is	is	is	is	us	us	ei				
Dat.	ae	o	o	i	i	i	i	i	i	ui	u	ei				
Acc.	am	um	um	em	=Nom.	em	=Nom.	em	=Nom.	um	u	em				
Abl.	a	o	o	e	e	i	i	e	e	u	u	e				
Voc.	a	e, er(ø)	um	=Nom.		=Nom.		=Nom.		us	u	es				
PLURALIS																
Nom.	ae	i	a	es	a	es	ia	es	a	us	ua	es				
Gen.	arum	orum	orum	um	um	ium	ium	ium	ium	uum	uum	erum				
Dat.	is	is	is	ibus	ibus	ibus	ibus	ibus	ibus	ibus	ibus	ebus				
Acc.	as	os	a	es	a	es	ia	es	a	us	ua	es				
Abl.	is	is	is	ibus	ibus	ibus	ibus	ibus	ibus	ibus	ibus	ebus				
Voc.	ae	i	a	es	a	es	ia	es	a	us	ua	es				

**DECLINATIO PRIMA NOMINUM SUBSTANTIVORUM /
ПЕРША ВІДМІНА ІМЕННИКІВ /
THE FIRST DECLENSION OF NOUNS**

До першої відміни належать іменники жіночого роду (f), які в *Nominativus singularis* мають закінчення **-a**, а в *Genetivus* – **-ae** /

Most nouns of the first declension end in -a in Nominativus singularis, -ae in Genetivus and are feminine (f):

aqua, ae f – вода / **water**

familia, ae f – родина / **family**

fortuna, ae f – доля / **fortune**

herba, ae f – трава / **herb, grass**

gutta, ae f – крапля / **drop**

natura, ae f – природа / **nature**

patria, ae f – батьківщина / **native land**

silva, ae f – ліс / **forest**

stella, ae f – зірка / **star**

terra, ae f – земля / **land, earth**

victoria, ae f – перемога / **victory**

vita, ae f – життя / **life** etc.

Деякі іменники I відміни вживаються тільки в множині (**pluralia tantum**) /

Some first-declension nouns have plural forms only (pluralia tantum):

nuptiae, ārum f – шлюб / **marriage, wedding**

epulae, ārum f – бенкет / **feast, banquet** etc.

Виятки: Назви професій, народностей, рік та ін. чоловічого роду /

Exceptions: Names of professions, nationalities, rivers etc. are masculine:

incōla, ae m – житель / **inhabitant**

<i>scriba, ae m</i> – писар / clerk, writer
<i>agricōla, ae m</i> – землероб / farmer
<i>nauta, ae m</i> – моряк / mariner, sailor
<i>poēta, ae m</i> – поет / poet
<i>collēga, ae m</i> – друг, колега / colleague, associate
<i>Belga, ae m</i> – бельгієць / Belgian
<i>Persa, ae m</i> – перс / Persian
<i>Scytha, ae m</i> – скіф / Scythian
<i>Harumna, ae m</i> – ріка Гарумна (або Гаронна, тече у Франції та Іспанії) / the Garonne river (in France and Spain)
<i>Sequāna, ae m</i> – ріка Сена (одна з найбільших річок Франції) / the Seine river (one of the biggest rivers in France) etc.

Зразок відмінювання іменника першої відміни / **First declension paradigm:**

Casus	Singulāris	Plurālis
Nom.	stell- a зірка / the star ("word" as subject)	stell- ae зірки / the stars ("words" as subject)
Gen.	stell- ae зірки / of the star, the star's	stell- ārum зірок / of the stars, the stars'
Dat.	stell- ae зірці / to or for the star	stell- is зіркам / to or for the stars
Acc.	stell- am зірку / the star (as object)	stell- as зірки / the stars (as object)
Abl.	stell- ā зіркою / by, from, in or with the star	stell- is зірками / by, from, in or with the stars
Voc.	stell- a зірко! / star!	stell- ae зірки!! / stars!

DECLINATIO SECUNDA NOMINUM SUBSTANTIVORUM / ДРУГА ВІДМІНА ІМЕННИКІВ / THE SECOND DECLENSION OF NOUNS

До другої відміни належать іменники чоловічого і середнього роду, які в *Nominativus singularis* закінчуються на **-us, -er, -ir (m), -um (n)**, а в *Genetivus* – на **-i** /
Most nouns of the second declension are masculine and neuter (m, n) and end in -us, -er, -ir (m), um (n) in Nominativus singularis, -i in Genetivus:

<i>amīcus, i m</i> – друг / friend	<i>puer, puēri m</i> – хлопець / boy
<i>domīnus, i m</i> – господар / master, lord	<i>vesper, ěri m</i> – вечір / evening
<i>filius, ii m</i> – син / son	<i>vir, viri m</i> – чоловік, воїн / man
<i>locus, i m</i> – місце / place, locality	<i>bellum, i n</i> – війна / war, battle
<i>servus, i m</i> – раб / slave, servant	<i>debtum, i n</i> – борг / debt
<i>ager, agri m</i> – поле / land, field	<i>granum, i n</i> – зернина / grain, seed
<i>liber, bri m</i> – книжка / book	<i>otium, ii n</i> – відпочинок / leisure
	<i>pactum, i n</i> – договір / contract, agreement etc.

Nota bene! Іменники на **-er, -ir (m)** мають у *Nominativus singularis* нульове (∅) закінчення /

Nouns in -er, -ir (m) have in Nominativus singularis zero (∅) ending.

Деякі іменники II відміни вживаються тільки в множині (**pluralia tantum**) /

Some second-declension nouns have plural forms only (pluralia tantum):

arma, ōrum n – зброя / **arms, weapons** etc.

Винятки: Назви країн, міст, дерев, кущів та ін. жіночого роду /

Exceptions: Names of countries and towns, trees and bushes etc. are feminine:

Aegyptus, i f – Єгипет / **Egypt**

Chersonesus, i f – Херсонес / **Chersonesus**

populus, i f – тополя / **poplar tree**

humus, i f – земля, ґрунт / **earth, ground** etc.

Cyprus, i f – Кіпр / **Cyprus**

laurus, i f – лавр / **bay tree**

periōdus, i f – період / **period**

Деякі іменники на -us середнього роду / The following nouns in -us are neuter:

pelāgus, i n – море / **sea**

vulgus, i n – натовп, юрба / **crowd**

virus, i n – отрута, вірус / **poison, virus** etc.

Зразок відмінювання іменників другої відміни / Second declension paradigm:

Causus	Singulāris			Plurālis		
	m	m	n	m	m	n
Nom.	liber	loc- us	lucr- um	libr- i	loc- i	lucr- a
Gen.	libr- i	loc- i	lucr- i	libr- ōrum	loc- ōrum	lucr- ōrum
Dat.	libr- o	loc- o	lucr- o	libr- is	loc- is	lucr- is
Acc.	libr- um	loc- um	lucr- um	libr- os	loc- os	lucr- a
Abl.	libr- ō	loc- ō	lucr- o	libr- is	loc- is	lucr- is
Voc.	liber	loc- e	lucr- um	libr- i	loc- i	lucr- a

PRAEPOSITIONES / ПРИЙМЕННИКИ / PREPOSITIONS

+Accusativus (знахідний відмінок) / + Accusativus (Accusative case)	+Ablativus (орудно-місцевий відмінок) / + Ablativus (Ablative case)	+Genetivus (родовий відмінок) / +Genetivus (Genetive case)
ad – до, біля, для / to, near, in case of	a (ab) – від / from	causa, gratia – заради, для, із-за / for the sake, purpose of
ante – перед, до / before, prior to	de – з, про, по / away from, down from, about	
apud – в, біля, при / beside, by, with, near, at	pro – попереду, перед, за, замість / for, before (with time or place)	
contra – проти, напроти / against, for	sine – без / without	
extra – ззовні, поза, за / outside, beyond, except	cum – з / with	
in – в, на, до / in, into	e (ex) – із, з / out of, away from	
infra – нижче, під, після / below, under, later than	in – в, на, до / in, into	

intra – всередині, протягом / inside, within, during	prae – перед, через / in front of, because of	
inter – між / between	sub – під / under, below	
ob – перед, внаслідок / in front of, for, on account of, for the sake of	super – над чим, на чому, на що / over, under	
praeter – мимо, крім / past, except, besides		
per – через, крізь / through, during		
post – після, позаду / after		
trans – через, за, по той бік / across, over, beyond		
sub – під / under, below		
super – над чим, на чому, на що / over, under		
supra – вище, над / above, up on top		

Nota bene!

in (в, на, до / **in, into**),
sub (під / **under, below**),
super (над чим, на чому / **over, under**)
+
Accusativus (питання *куди?* / **question where? (direction)**)
Ablativus (питання *де?* / **question where? (location)**)

EXERCITIA / ВПРАВИ / EXERCISES

1. Визначте відміну іменників за їх словниковою формою /

Determine the declension of the nouns according to dictionary form:

<i>Nomen Substantivum</i> / Іменник / Noun	<i>Declinatio</i> / Відміна / Declension
patientia, ae <i>f</i> – терпіння / patience	<i>prima (I)</i>
vehicŭlum, i <i>n</i> – віз / carriage, vehicle	
conscientia, ae <i>f</i> – свідомість / conscience	
equus, i <i>m</i> – кінь / equus	
portus, us <i>m</i> – порт / port	
navigium, ii <i>n</i> – корабель / vessel, ship	
ignis, is <i>m</i> – вогонь / fire	
imperium, ii <i>n</i> – імперія / empire	
vitium, ii <i>n</i> – вада / defect	
ritus, us <i>m</i> – обряд, ритуал / rite, ceremony	
rana, ae <i>f</i> – жаба / frog	

ingenium, ii <i>n</i> – талант / talent, character	
regio, ōnis <i>f</i> – область / region, area	
discipūlus, i <i>m</i> – учень / pupil	
dies, ei <i>m</i> – день / day	
merces, ēdis <i>f</i> – винагорода / reward, salary	
inimīcus, i <i>m</i> – ворог / enemy	
ventus, i <i>m</i> – вітер / wind	
incōla, ae <i>m</i> – житель / inhabitant	
homo, inis <i>m</i> – людина / human being	
iocus, i <i>m</i> – жарт / joke	
epūlae, ārum <i>f</i> – бенкет / feast, banquet	
cibus, i <i>m</i> – їжа / food	
sensus, us <i>m</i> – відчуття / sense, feeling	
feles, is <i>f</i> – кішка / cat	
infēri, ōrum <i>m</i> – підземне царство / the world below	

З перших букв іменників II відміни складіть вислів імператора Цезаря /
From the first letters of the second-declension nouns make up the saying of emperor Caesar:

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

2. Провідмініайте іменники в однині і множині /
Decline the nouns in singular and plural:

terra, ae f – земля / **land**

	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
<i>Nom.</i>	terra	
<i>Gen.</i>	terrae	
<i>Dat.</i>		
<i>Acc.</i>		
<i>Abl.</i>		
<i>Voc.</i>		

domīnus, i m – господар / **master, lord**

	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
<i>Nom.</i>	domīnus	
<i>Gen.</i>	domīni	
<i>Dat.</i>		
<i>Acc.</i>		
<i>Abl.</i>		
<i>Voc.</i>		

forum, i n – площа / **forum, market**

	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
<i>Nom.</i>	forum	
<i>Gen.</i>	fori	
<i>Dat.</i>		
<i>Acc.</i>		
<i>Abl.</i>		
<i>Voc.</i>		

nauta, ae m – моряк / **sailor, seaman**

	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
<i>Nom.</i>		
<i>Gen.</i>		
<i>Dat.</i>		
<i>Acc.</i>		
<i>Abl.</i>		
<i>Voc.</i>		

praecipuum, i n – правило / **precept, lesson**

	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
<i>Nom.</i>		
<i>Gen.</i>		
<i>Dat.</i>		
<i>Acc.</i>		
<i>Abl.</i>		
<i>Voc.</i>		

laurus, i f – лавр / **bay leaf, laurel**

	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
<i>Nom.</i>		
<i>Gen.</i>		
<i>Dat.</i>		
<i>Acc.</i>		
<i>Abl.</i>		
<i>Voc.</i>		

3. Визначте відмінкову форму і число іменників та перекладіть їх українською мовою, звертаючи увагу на **прийменники** /

Determine case and number of the nouns and translate paying attention to prepositions:

Substantivum cum praepositione / Іменник з прийменником / Noun with preposition	Casus et numerus / Відмінок та число / Case and number	Interpretatio / Переклад / Translation
pro forma	<i>Abl. sing.</i>	за формою / for form
per experientias		

contra natūram		
ad scholam		
vitae causa		
ex libris		
in futurum		
de odio		
sine cura		
apud amicos		
sub terra		
exempli gratia		
in camera		
ad acta		
ante magistrum		
cum privilegio		

Vocabularium

acta, ōrum *n* – нотатки / **facts, reports**

amicus, i *m* – друг / **friend**

camera, ae *f* – кімната / **room**

cura, ae *f* – турбота / **care**

exemplum, i *n* – зразок, приклад / **example**

experientia, ae *f* – досвід / **experience**

forma, ae *f* – форма / **form, figure**

futurum, i *n* – прийдешність, майбутнє / **future**

liber, bri *m* – книга / **book**

magister, tri *m* – учитель, наставник / **teacher, tutor**

natura, ae *f* – природа / **nature**

odium, i *n* – ненависть / **hate**

privilegium, ii *n* – особливе право, привілей / **special right, privilege**

schola, ae *f* – школа / **school**

terra, ae *f* – земля / **land, earth**

vita, ae *f* – життя / **life**

4. Перекладіть речення, допишіть відповідні відмінкові закінчення іменників та поставте дієслова, подані у дужках, у потрібній особі та числі /

Translate the sentences, add the necessary case endings of nouns and put the verbs in brackets into grammatically correct person and number:

1. Discipūl___ ad magistrum veniunt et _____ (salutāre).

.....

2. De magistr___ saepe narratis et verba magistri libenter _____ (audīre).

.....

3. Magister cum discipūl___ _____ (disputāre).

.....

4. Magistri poēt___ sententias discipūlis _____ (explanāre).

.....

5. Sententiae poētārum anīm___ studiosōrum _____ (delectāre).

.....

Vocabularium

anĭmus, i m – дух, душа / **soul, mind**
audio, ivi, itum, ĭre – слухати / **to listen, to hear**
delecto, āvi, ātum, āre – захоплювати / **to delight, to amuse**
discipŭlus, i m – учень / **pupil**
dispŭto, āvi, ātum, āre – вести розмову, розмірковувати / **to discuss, to debate**
explāno, āvi, ātum, āre – пояснювати, тлумачити / **to explain**
libenter – охоче, із задоволенням / **gladly, with pleasure**
magister, tri m – учитель, наставник / **teacher, tutor**
magistra, ae f – учителька, викладачка /

teacher, tutor
narro, āvi, ātum, āre – розповідати / **to tell, to narrate**
poēta, ae m – поет / **poet**
saepe – часто / **often**
salŭto, āvi, ātum, āre – вітати / **to greet, to wish well**
sententia, ae f – вислів, судження / **opinion, thought, saying**
studiōsus, i m – студент / **student**
venio, veni, ventum, ĭre – приходити / **to come, to occur**
verbum, i n – слово / **word**

5. Прочитайте і перекладіть українською мовою / Read and translate into English:

1. Officium vocat.
2. Libros lege!
3. Paulus et Alexander amici sunt.
4. Avia puellārum fabŭlam narrat.
5. Poēta poētae epistŭlam scribit.
6. Charta non erubescit (*Cicēro*).
7. Pecunia non olet (*Vespasianus*).
8. Agricōla villam possidet.
9. Ira initium insaniae est.
10. Haud semper fama errat.
11. Non scholae, sed vitae discimus.
12. Italia est patria litterārum.
13. Sine causa nihil gignit.
14. Exercēte memoriam!
15. Stellae noctu nautis viam indīcant.
16. Gloria victoriārum Romam ornat.
17. Villa porcis, agnis, gallīnis abundat.
18. Aquam terramque petēre (*Livius*).
19. Agricōla agrum colit.
20. Magistra dicit, discipŭli audiunt.

Vocabularium

abundo, avi, atum, āre – бути в достатку, мати в достатку / **to abound (in), to have in large measure**
ager, agri m – поле, земля / **land, field**

agnus, i m – ягня / **lamb**
agricōla, ae m – землероб / **farmer**
Alexander, dri m – Александр / **Alexander**

amicus, i m – друг / **friend**
 aqua, ae f – вода / **water**
 audio, ivi, itum, ire – слухати, вислуховувати / **to listen, to hear**
 avia, ae f – бабуся / **grandmother**
 causa, ae f – причина / **cause, reason**
 charta, ae f – папір / **paper**
 colo, colui, cultum, ěre – доглядати, обробляти / **to promote growth**
 dico, dixi, dictum, ěre – говорити / **to speak, to say**
 discipŭlus, i m – учень / **pupil, student**
 disco, didici, -, ěre – учитися / **to learn**
 epistŭla, ae f – лист / **letter**
 erro, avi, atum, ěre – помилятися / **to err, to make a mistake**
 erubesco, rubui, -, ěre – червоніти / **to redden, to blush for shame**
 et – i / **and**
 exerceo, cui, cĭtum, ěre – тренувати, вправляти / **to exercise, to train**
 fabŭla, ae f – байка, легенда, казка / **fable**
 fama, ae f – погослос, чутка / **fame, rumour**
 gallina, ae f – курка / **hen**
 gigno, genui, genĭtum, ěre – народжувати / **to give birth to**
 gloria, ae f – слава / **glory**
 haud – не, не цілком / **not, not at all, by no means**
 indico, avi, atum, ěre – вказувати / **to indicate**
 initium, ii n – початок / **beginning**
 insania, ae f – божевілля / **insanity**
 ira, ae f – гнів / **anger, ire**
 Italia, ae f – Італія / **Italy**
 lego, legi, lectum, ěre – читати / **to read**
 liber, bri m – книга / **book**
 littĕra, ae f – література / **literature**
 magistra, ae f – наставниця, учителька / **teacher, tutor**
 memoria, ae f – пам'ять / **memory**
 narro, āvi, ātum, ěre – розповідати / **to**

tell, to narrate
 nauta, ae m – моряк / **mariner, sailor**
 nihil (запереч. займ.) – ніщо, нічого / **nothing**
 noctu – вночі / **at night**
 non – не / **not**
 officium, ii n – обов'язок (службовий або моральний) / **duty**
 oleo, ui, -, ěre – пахнути / **to smell**
 orno, āvi, ātum, ěre – прикрашати / **to decorate**
 patria, ae f – батьківщина / **native land**
 Paulus, i m – Павл / **Paul, Roman name**
 pecunia, ae f – гроші / **money**
 peto, ivi (ii), itum, ěre – вимагати, просити; прагнути / **to beg, to entreat, to ask (for), to plead**
 poĕta, ae m – поет / **poet**
 porcus, i m – свиня, порося / **pig**
 possideo, sedi, sessum, ěre – володіти / **to possess**
 puella, ae f – дівчина / **girl**
 Roma, ae f – Рим / **Rome**
 -que – i / **and**
 schola, ae f – школа / **school**
 scribo, scripsi, scriptum, ěre – писати / **to write**
 sed – але, однак / **but**
 semper – завжди / **always**
 sine (+ Abl.) – без / **without**
 stella, ae f – зірка / **star**
 sum, fui, esse – бути / **to be, to exist**
 terramque = terram + -que
 terra, ae f – земля / **land, earth**
 via, ae f – дорога, шлях / **way, road**
 victoria, ae f – перемога / **victory**
 villa, ae f – вілла, маєток / **villa, farm**
 vita, ae f – життя / **life**
 voco, avi, atum, ěre – кликати / **to call, to name**

6. Перекладіть латинською мовою / **Translate into Latin:**

1. Учитель розповідає учням про Рим / **Teacher tells pupils about Rome.**

2. Ліси та річки прикрашають землю / **Forests and rivers decorate the land.**

3. Перемоги приносять славу народам / **Victory brings glory to people.**

4. Я отримую лист від друга / **I receive a letter from friend.**

Vocabularium

від / from – a (ab) (+ Abl.)
друг / friend – amicus, i m
земля / land, earth – terra, ae f
і – et / and
лист / letter – epistūla, ae f
ліс / forest – silva, ae f
народ / people – popūlus, i m
отримувати / to take, to get – capio,
seri, captum, ěre
перемога / victory – victoria, ae f
прикрашати / to decorate – orno, āvi,
ātum, āre
приносити / to bring – porto, āvi, ātum,

āre
про / about – de (+ Abl.)
Рим / Rome – Roma, ae f
річка / river – fluvius, i m
розповідати / to tell, to narrate –
narro, āvi, ātum, āre
слава / glory – gloria, ae f
учень / pupil, student – discipūlus, i m
учитель, наставник / teacher, tutor –
magister, tri m
я / I – ego

7. Які українські та англійські слова походять від поданих у таблиці латинських? /

Which Ukrainian and English words are derived from the Latin given in the chart below?

	Latina	Українська	English
1	socius, ii m (товариш / companion)		
2	ocūlus, i m (око / eye)		
3	fama, ae f (чутка / fame)		
4	potentia, ae f (сила / power)		
5	ager, ggi m (поле / field)		
6	donum, i n (подарунок / gift)		
7	penna, ae f (перо / feather)		
8	filius, ii m (син / son)		
9	aqua, ae f (вода / water)		
10	locus, i m (місце / place)		

11	epistūla, ae <i>f</i> (лист / letter)		
12	annus, i <i>m</i> (рік / year)		
13	luna, ae <i>f</i> (місяць / moon)		
14	stella, ae <i>f</i> (зірка / star)		
15	fluvius, ii <i>m</i> (річка / river)		
16	discipūlus, i <i>m</i> (учень / pupil)		
17	magister, tri <i>m</i> (вчитель / teacher)		
18	femina, ae <i>f</i> (жінка / woman)		
19	umbra, ae <i>f</i> (тінь / shade)		
20	initium, ii <i>n</i> (початок / beginning)		

Індивідуальні навчально-дослідні завдання / **Individual educational research tasks:**

- ✓ Titus Livius.
- ✓ Marcus Tullius Cicero.
- ✓ Titus Flavius Vespasianus.

NOMEN ADIECTIVUM / ПРИКМЕТНИК / ADJECTIVE

Прикметники в латинській мові поділяються на дві групи:
1) прикметники першої і другої відміни; 2) прикметники третьої відміни. /

There are two big classes of adjectives in Latin:

1) first- and second- declension adjectives; 2) third- declension adjectives.

ADIECTIVA PRIMAE ET SECUNDAE DECLINATIONIS / ПРИКМЕТНИКИ ПЕРШОЇ І ДРУГОЇ ВІДМІНИ / FIRST- AND SECOND- DECLENSION ADJECTIVES

Прикметники першої і другої відміни мають закінчення **-us (m), -a (f), -um (n)** або **-er (m), -a (f), -um (n)** /

First- and second-declension adjectives have the gender endings -us (m), -a (f), -um (n) or -er (m), -a (f), -um (n).

Словникова форма / **dictionary form:**

carus, a, um – милий, а, е / **dear, beloved**

latus, a, um – широкий, а, е / **wide**

longus, a, um – довгий, а, е / **long**

magnus, a, um – великий, а, е / **large**

multus, a, um – численний, а, е / **much, many, numerous**

notus, a, um – відомий, а, е / **known**

novus, a, um – новий, а, е / **new**

parvus, a, um – малий, а, е / **small, little**

varius, a, um – різний, а, е / **various**

dexter, tra, trum – правий, а, е / **right**

liber, ěra, ěrum – вільний, а, е / **free**

niger, gra, grum – чорний, а, е / **black**

ruber, bra, brum – червоний, а, е / **red**

sinister, tra, trum – лівий, а, е / **left** etc.

Nota bene! Прикметники чоловічого роду на **-er** мають у Nominativus singularis нульове закінчення (∅) /

Masculine form of adjectives with -er have in Nominativus singularis zero (∅) ending.

Прикметники чоловічого і середнього роду відмінюються за другою відміною, жіночого роду – за першою /

The masculine and neuter adjectives are declined like the nouns of the second declension, the feminine adjectives are declined like the nouns of the first declension.

Зразки відмінювання прикметників першої і другої відміни / / Paradigm of first- and second-declension adjectives:

Causus	Singulāris		
	m	f	n
Nom.	not- us відомий / known	not- a відома / known	not- um відоме / known
Gen.	not- i	not- ae	not- i
Dat.	not- o	not- ae	not- o
Acc.	not- um	not- am	not- um
Abl.	not- ō	not- a	not- ō
Voc.	not- e	not- a	not- um

	Plurālis		
Nom.	not- i	not- ae	not- a
Gen.	not- ōrum	not- ārum	not- ōrum
Dat.	not- is	not- is	not- is
Acc.	not- os	not- as	not- a
Abl.	not- is	not- is	not- is
Voc.	not- i	not- ae	not- a
Casus	Singulāris		
	m	f	n
Nom.	dexter <i>правий</i> / right	dextr- a <i>права</i> / right	dextr- um <i>праве</i> / right
Gen.	dextr- i	dextr- ae	dextr- i
Dat.	dextr- o	dextr- ae	dextr- o
Acc.	dextr- um	dextr- am	dextr- um
Abl.	dextr- ō	dextr- a	dextr- ō
Voc.	dexter	dextr- a	dextr- um
	Plurālis		
Nom.	dextr- i	dextr- ae	dextr- a
Gen.	dextr- ōrum	dextr- ārum	dextr- ōrum
Dat.	dextr- is	dextr- is	dextr- is
Acc.	dextr- os	dextr- as	dextr- a
Abl.	dextr- is	dextr- is	dextr- is
Voc.	dextr- i	dextr- ae	dextr- a

**PRONOMINA PERSONALIA / ОСОБОВІ ЗАЙМЕННИКИ /
PERSONAL PRONOUNS
PRONŌMEN REFLEXĪVUM / ЗВОРОТНИЙ ЗАЙМЕННИК /
REFLEXIVE PRONOUN**

Casus	Singulāris			Plurālis	
Nom.	ego <i>я / I</i>	tu <i>tu / you</i>	–	nos <i>ми / we</i>	vos <i>ви / you</i>
Gen.	mei <i>мене / of me</i>	tui <i>тебе / of you</i>	sui <i>себе / oneself</i>	nostri (nostrum – з нас / among us)	vestri (vestrum – з вас / among you)
Dat.	mihi <i>мені / to me</i>	tibi <i>тобі / to you</i>	sibi <i>собі / to oneself</i>	nobis	vobis
Acc.	me <i>мене / me</i>	te <i>тебе / you</i>	se <i>себе / oneself</i>	nos	vos
Abl.	me <i>мною / by me</i>	te <i>тобою / by you</i>	se <i>собою / by oneself</i>	nobis	vobis

Nota bene! Прийменник **cum** (з, разом з) вживається з **Abl.** Він приєднується до особових займенників у кінці і складає з ними одне слово /

The preposition **cum** (with) is used with **Abl.** It follows the personal pronouns and they make one word:

tecum – зІ МНОЮ / **with me**; *tecum* – з ТОБОЮ / **with you**; *secum* – з СОБОЮ / **with myself, yourself etc.**; *nobiscum* – з НАМИ / **with us**; *vobiscum* – з ВАМИ / **with you**.

PRONOMINA POSSESSIVA / ПРИСВІЙНІ ЗАЙМЕННИКИ / POSSESSIVE PRONOUNS

meus, a, um – мій, моя, моє / **my**

tuus, a, um – твій, твоя, твоє / **your**

suus, a, um – свій, своя, своє / **his, her, its** (when referring to the subject)

noster, tra, trum – наш, наша, наше / **our**

vester, tra, trum – ваш, ваша, ваше / **your**

Зразки відмінювання / **Paradigms of declension:**

Causus	Singularis			Plurālis		
	m	f	n	m	f	n
Nom.	meus <i>мій / my</i>	mea <i>моя / my</i>	meum <i>моє / my</i>	mei	meae	mea
Gen.	mei	meae	mei	meōrum	meārum	meōrum
Dat.	meo	meae	meo	meis	meis	meis
Acc.	meum	meam	meum	meos	meas	mea
Abl.	meō	meā	meō	meis	meis	meis
Voc.	mi	mea	meum	mei	meae	mea

Causus	Singularis			Plurālis		
	m	f	n	m	f	n
Nom.	noster <i>наш / our</i>	nostra <i>наша / our</i>	nostrum <i>наше / our</i>	nostrī	nostrae	nostra
Gen.	nostrī	nostrae	nostrī	nostrōrum	nostrārum	nostrōrum
Dat.	nostro	nostrae	nostro	nostris	nostris	nostris
Acc.	nostrum	nostram	nostrum	nostrōs	nostrās	nostra
Abl.	nostrō	nostrā	nostrō	nostris	nostris	nostris
Voc.	noster	nostra	nostrum	nostrī	nostrae	nostra

ADJECTIVA PRONOMINALIA / ЗАЙМЕННИКОВІ ПРИКМЕТНИКИ / PRONOMINAL ADJECTIVES

unus, a, um – один, а, е / **one**

solus, a, um – тільки один, а, е, єдиний, а, е / **only one, the one and only**

totus, a, um – весь, вся, все, цілий, а, е / **whole**

alter, ěra, ěrum – один із двох, інший, а, е / **the other**

alius, alia, aliud – інший, а, е (з багатьох) / **another**

neuter, tra, trum – жоден, а, е, ніякий, а, е / **neither**

ullus, a, um – будь-який, а, е / **any**

Causus	Singularis			Pluralis		
	m	f	n	m	f	n
Nom.	totus цілий / whole	tota ціла / whole	totum ціле / whole	toti	totae	tota
Gen.	totius			totōrum	totārum	totōrum
Dat.	toti			totis		
Acc.	totum	totam	totum	totos	totas	tota
Abl.	totō	totā	totō	totis		

EXERCITIA / ВІПРАВИ / EXERCISES

1. Узгодьте іменник з прикметником та провідмінійте словосполучення в однині і множині /

Agree the adjective and the noun and decline the word combinations in singular and plural:

- 1) *donum, i n* – дарунок / **gift, present**;
iucundus, a, um – приємний, а, е / **pleasant**;

	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
<i>Nom.</i>	donum iucundum	
<i>Gen.</i>	don-i iucund-i	
<i>Dat.</i>		
<i>Acc.</i>		
<i>Abl.</i>		
<i>Voc.</i>		

- 2) *filius, ii m* – син / **son**;
beatus, a, um – щасливий, а, е / **happy**;

	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
<i>Nom.</i>	filius beatus	
<i>Gen.</i>	fili-i beat-i	
<i>Dat.</i>		
<i>Acc.</i>		
<i>Abl.</i>		
<i>Voc.</i>		

- 3) *servus, i m* – раб / **slave, servant**;
miser, era, erum – нещасний, а, е / **miserable**;

	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
<i>Nom.</i>		
<i>Gen.</i>		
<i>Dat.</i>		
<i>Acc.</i>		
<i>Abl.</i>		
<i>Voc.</i>		

4) *puella, ae f* – дівчинка / **girl**;

urbanus, a, um – міський, *a, e* / **urbane, of the city**;

	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
<i>Nom.</i>		
<i>Gen.</i>		
<i>Dat.</i>		
<i>Acc.</i>		
<i>Abl.</i>		
<i>Voc.</i>		

5) *scriba, ae m* – секретар / **clerk, writer**;

doctus, a, um – освічений, *a, e* / **skilled, experienced**.

	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
<i>Nom.</i>		
<i>Gen.</i>		
<i>Dat.</i>		
<i>Acc.</i>		
<i>Abl.</i>		
<i>Voc.</i>		

2. Розкрийте дужки, поставивши дієслова у відповідну особу та число, і перекладіть українською мовою /

Open the brackets forming an appropriate person and number of the verbs. Translate into English:

1. Ego vos _____ (vidēre), ad vos _____ (venīre), vobis de me _____ (narrāre).

2. Tu nos _____ (vidēre) et _____ (gaudēre), ad nos _____ (venīre) et _____ (salutāre).

3. Puellae libenter in auditorium _____ (venīre), in auditorio _____ (sedēre), _____ (legēre), _____ (scribēre) et de se _____ (narrāre).

4. Studiosi, _____ (sedēre), _____ (discēre) et _____ (audīre) !

Vocabularium

audio, audivi, auditum, īre – слухати / **to listen, to hear**

auditorium, īi n – приміщення, аудиторія / **auditorium, lecture room**

disco, didīci, -, ěre – вчитися / **to learn**

gaudeo, gavīsus sum, ěre – радіти / **to rejoice**

lego, legi, lectum, ěre – читати / **to read**

libenter – охоче, із задоволенням / **gladly**

narro, āvi, ātum, āre – розповідати / **to tell, to narrate**
puella, ae f – дівчина / **girl**
salūto, āvi, ātum, āre – вітати / **to greet**
scribo, scripsi, scriptum, ěre – писати / **to write**

sedeo, sedi, sessum, ěre – сидіти / **to sit**
studiōsus, i m – студент / **student**
venio, veni, ventum, ĩre – приходити, прибувати / **to come, to occur**
video, vidi, visum, ěre – бачити / **to see, look at**

3. *Перекладіть українською мовою* / **Translate into English:**

1. Consilium tuum plenum sapientiae est.
2. Caesar multa oppīda in Galliā expugnat.
3. Lupus, bestia fera, in silvā densa vivit.
4. Oppīda Romanōrum firmos et altos muros habent.
5. Incertus anīmus dimidium est sapientiae (*Publius Syrus*).
6. Fluvius Rhenus, latus et altus, agros Germanōrum et Helvetiōrum dividit.
7. In templo Vestae aeternus ignicūlus flagrat.
8. Defendītis patriam caram ab inimīcis.
9. Aliēna vitia in oculis habēmus, a tergo nostra sunt.
10. Candidatus togam candīdam gerit.
11. Romāni per Forum Romānum ambūlant et pulchra templa spectant.
12. Memoria clarōrum virōrum aeterna est.
13. Multa bella numĕrum incolārum minuunt.
14. Ad nonnullas disciplīnas scientia linguārum antiquārum necessaria est.
15. Proverbia Latīna saepe vitam incolārum antiquārum illustant.
16. Sero in pericūlis est consilium quaerĕre (*Publius Syrus*).
17. Plantae variae silvas, hortos et campos ornant.
18. In Graeciā et in Italiā pulchra monumenta Graecōrum et Romanōrum antiquōrum vidēmus.

19. Bis vincit, qui se vincit in victoriā (*Publius Syrus*).

20. Lingua Latina est lingua antiqua.

Vocabularium

a, ab (+ *Abl.*) – від / **by, since, from, after**

ad (+*Acc.*) – до / **to**

aeternus, a, um – вічний / **eternal**

ager, agri *m* – земля, область / **land, field, country, ground**

alienus, a, um – чужий / **stranger**

altus, a, um – високий, глибокий / **high, deep**

ambūlo, āvi, ātum, āre – гуляти / **to walk**

ānimus, i *m* – дух, душа / **soul, mind**

antiquus, a, um – стародавній / **ancient**

bellum, i *n* – війна / **war, battle**

bestia, ae *f* – тварина / **wild animal**

bis – двічі / **twice, double**

Caesar, āris *m* (*Gaius Iulius Caesar*) – Гай Юлій Цезар (100-44 рр. до н.е.), римський полководець, політичний діяч, письменник / **Gaius Julius Caesar (100 – 44 BC), Roman military general, politician and historian**

campus, i *m* – поле / **plain, open space**

candidatus, i *m* – кандидат (*претендент на виборну посаду в магістратуру*) / **candidate for an office (white toga)**

candīdus, a, um – білосніжний / **candid, bright, of light color**

carus, a, um – дорогий, милий / **dear, beloved**

clarus, a, um – славний, відомий / **clear, bright; famous**

consilium, ii *n* – план, рішення, намір / **debate, discussion, counsel**

defendo, ndi, nsum, ěre – захищати, обороняти / **to defend, to guard, to protect**

densus, a, um – густий / **dense, thick**

dimidium, ii *n* – половина / **half**

disciplina, ae *f* – вчення, дисципліна / **discipline, science**

divīdo, vīsi, vīsum, ěre – ділити, розділяти / **to devise**

et – і / **and**

expugno, āvi, ātum, āre – здобувати,

завойовувати / **to assault, to storm**

ferus, a, um – дикий / **wild**

firmus, a, um – міцний, надійний / **firm, steady**

flagro, āvi, ātum, āre – горіти, палати / **to inflame (with love)**

fluvius, i *m* – річка / **river**

forum, i *n* – майдан, форум, площа (ринкова) / **forum, market**

Gallia, ae *f* – Галлія (*історична область на території сучасної Франції, Бельгії, Швейцарії і Північної Італії*) / **Gaul (corresponding geographically to modern France)**

Germanus, i *m* – германець / **German**

gero, gessi, gestum, ěre – носити / **to wear, to carry**

Graecia, ae *f* – Греція / **Greece**

Graecus, a, um – грецький / **Greek**

habeo, habui, habītum, habēre – мати / **to have, to hold, to possess**

Helvetii, ōrum *m* – гельвети, кельтський народ на території сучасної Швейцарії / **the Helvetians, a people of Gallia Lugdunensis, in modern Switzerland**

hortus, i *m* – сад / **garden**

ignicūlus, i *m* – вогник / **little fire, flame**

illustro, āvi, ātum, āre – освітлювати / **to enlighten, to illuminate**

in (+ *Acc.* або *Abl.*) – у / **in, on at**

incertus, a, um – невизначений / **uncertain**

incōla, ae *m* – мешканець, житель / **inhabitant**

inimīcus, i *m* – недруг, ворог / **enemy**

Italia, ae *f* – Італія / **Italy**

Latinus, a, um – латинський / **Latin**

latus, a, um – широкий / **wide**

lingua, ae *f* – мова / **language**

lupus, i *m* – вовк / **wolf**

memoria, ae *f* – пам'ять / **memory**

minuo, minui, minūtum, ěre – зменшувати / **to lessen, to reduce**

monumentum, i *n* – пам'ятник /

monument
multus, a, um – численний / **much, many, numerous**
murus, i m – стіна, мур / **wall; dam; defence**
necessarius, a, um – необхідний / **necessary, needed**
nonnullus, a, um – деякий, декотрий / **some, several, a few**
noster, nostra, nostrum – наш / **our**
numērus, i m – число; кількість / **number, sum**
ocūlus, i m – око / **eye**
oppīdum, i n – місто, укріплення / **city, fortress**
orno, āvi, ātum, āre – прикрашати / **to decorate**
patria, ae f – батьківщина / **native land**
per (+Acc.) – через; по / **through, by**
pericūlum, i n – небезпека / **danger**
planta, ae f – рослина / **seedling, young plant**
plenus, a, um – повний, наповнений / **full, plump**
proverbium, ii n – прислів'я, приказка / **proverb, saying**
pulcher, chra, chrum – гарний / **beautiful, handsome**
quaero, quaesivi, quaesitum, ěre – шукати / **to search for, to ask**
qui – який; хто / **which; somebody, someone**
Rhenus, i m – ріка Рейн / **the Rhine river between Gaul and Germany**
Romanus, a, um – римський / **Roman, of Rome**
Romanus, i m – римлянин / **Roman, a citizen of Rome**
sapientia, ae f – мудрість, розважливість / **wisdom**

saepe – часто / **often**
scientia, ae f – знання, розуміння / **knowledge, science**
sero – пізно / **too late**
silva, ae f – ліс / **forest**
specto, āvi, ātum, āre – споглядати / **to observe, to watch**
sui – себе / **oneself**
sum, fui, esse – бути / **to be, to exist**
templum, i n – храм / **temple**
tergum, i n – спина, тил / **back**
toga, ae f – тога, у мирний час святковий верхній одяг римського громадянина; *toga pura* – біла тога; *toga praetexta* – тога з пурпуровою каймою (*носили вищі сановники*); *toga candida* – білосніжна тога (*носили претенденти на державні посади (кандидати)*); *toga sordida* – темно-сіра тога (*носили на знак трауру та засуджені*); *toga virilis* – тога повноліття (*носили юнаки з 16-17 років*) / **toga, the outer garment of Roman citizen**
tuus, a, um – твій / **your**
varius, a, um – різний; різноманітний / **various**
Vesta, ae f – Веста (богиня домашнього вогнища у римлян) / **Vesta (goddess of flocks and herds and of hearth and household)**
victoria, ae f – перемога / **victory**
video, vidi, visum, ěre – бачити / **to see, look at**
vinco, vici, victum, ěre – перемагати / **to conquer, to win**
vir, viri m – чоловік / **man**
vita, ae f – життя; спосіб життя / **life, mode of life**
vitium, ii n – гандж, недолік / **defect**
vivo, vixi, victum, ěre – жити / **to live**

4. *Перекладіть речення латинською мовою / Translate into Latin:*

1. В Європі мешкають численні народи / **Numerous people live in Europe.**

.....

2. Де згода, там є безперечна перемога / **Where is mutual agreement, there is certain victory.**

.....

3. Римський народ веде війну з галлами / **The Romans carry on the war with the Gauls.**

.....

4. Погана трава швидко росте / **Bad grass grows fast (Ill weeds grow apace).**

Vocabularium

безперечний, явний / **certain** – certus, a, um
 бути / **to be, to exist** – sum, fui, esse
 в / **in, on, at** – in (+ Acc. або Abl.)
 вести (війну) / **to wage war, to carry on (war)** – gero, gessi, gestum, ěre
 війна / **war, battle** – bellum, i n
 галл / **a Gaul, inhabitant of Gaul** – Gallus, i m
 де / **where** – ubi
 Європа / **Europe** – Eurōpa, ae f
 з, разом / **with** – cum (+Abl.)
 згода / **mutual agreement, concord** – concordia, ae f
 мешкати / **to inhabit, to live** – habĭto,

āvi, ātum, āre
 народ / **people** – popŭlus, i m
 перемога / **victory** – victoria, ae f
 поганий / **bad** – malus, a, um
 римський / **Roman, of Rome** – Romanus, a, um
 рости / **to arise, to grow up** – cresco, crevi, cretum, ěre
 там / **there** – ibi
 трава / **herb, grass** – herba, ae f
 численний / **much, many, numerous** – multus, a, um
 швидко / **quickly, fast** – cito

5. Які українські та англійські слова походять від поданих у таблиці латинських прикметників та займенників /

Which Ukrainian and English words are derived from the Latin ajectives and pronouns in the chart below?:

	Latina	Українська	English
1	clarus, a, um (славний, відомий / clear, bright; famous)		
2	antiquus, a, um (стародавній / ancient)		
3	plenus, a, um (повний / full)		
4	ultimus, a, um (останній / last)		
5	sacer, cra, crum (священний / holy)		
6	totus, a, um (цілий / whole)		
7	vivus, a, um (живий / alive)		
8	varius, a, um (різноманітний / various)		
9	novus, a, um (новий / new)		

10	altus, a, um (високий / high)		
11	alius, a, um (інший / another)		
12	validus, a, um (сильний / strong)		
13	iratus, a, um (сердитий / angry)		
14	periculosus, a, um (небезпечний / dangerous)		
15	mirus, a, um (дивний / strange)		
16	latus, a, um (широкий / wide)		
17	bonus, a, um (добрий / good)		
18	magnus, a, um (великий / large)		
19	longus, a, um (довгий / long)		
20	altus, a, um (високий / tall, high)		

Індивідуальні навчально-дослідні завдання / **Individual educational research tasks:**

- ✓ Gaius Julius Caesar.
- ✓ Publius Syrus.

IMPERFECTUM INDICATĪVI ACTĪVI /
Минулий час недоконаного виду дійсного способу активного стану /
IMPERFECT ACTIVE INDICATIVE

Основа інфекта + суфікси **-bā-** (для I–II дієвідмін) і **-ēbā-** (для III–IV дієвідмін) +
 особові закінчення активного стану /

**The present stem+suffix -bā- (I-II conj.) and -ēbā- (III-IV conj.) +
 personal endings of active voice**

<i>Singularis</i>	<i>Pluralis</i>
1. -m	1. -mus
2. -s	2. -tis
3. -t	3. -nt

Зразок відмінювання дієслів I-IV дієвідмін в imperfectum indicatīvi actīvi /
Conjugation paradigm of verbs in imperfectum indicatīvi actīvi:

Persona	I bellā-re <i>(воювати / to fight)</i>	II monē-re <i>(переконуювати / to advise)</i>	III vinc-ē-re <i>(перемагати / to win)</i>	IV servī-re <i>(служити / to serve)</i>	esse <i>(бути / to be)</i>
Imperfectum indicatīvi actīvi					
Singulāris					
1.	bella-ba-m <i>(я воював / I fought, I was fighting)</i>	mone-ba-m	vinc-eba-m	servi-eba-m	eram <i>я був (була) / I was</i>
2.	bella-ba-s <i>(ти воював / you fought)</i>	mone-ba-s	vinc-eba-s	servi-eba-s	eras <i>ти був / you were</i>
3.	bella-ba-t <i>(він воював / he fought)</i>	mone-ba-t	vinc-eba-t	servi-eba-t	erat <i>він був / he was</i>
Plurālis					
1.	bella-ba-mus <i>(ми воювали / we fought)</i>	mone-ba-mus	vinc-eba-mus	servi-eba-mus	eramus <i>ми були / we were</i>
2.	bella-ba-tis <i>(ви воювали / you fought)</i>	mone-ba-tis	vinc-eba-tis	servi-eba-tis	eratis <i>ви були / you were</i>
3.	bella-ba-nt <i>(вони воювали / they fought)</i>	mone-ba-nt	vinc-eba-nt	servi-eba-nt	erant <i>вони були/ they were</i>

FUTŪRUM I (PRIMUM) INDICATĪVI ACTĪVI /
Майбутній час (перший) дійсного способу активного стану /
FUTURE ACTIVE INDICATIVE

Основа інфекта + суфікси **-b-** (для I–II дієвідмін) та **-a-** (для I-ї особи
 однини) і **-ē-** (для всіх інших осіб) (для III–IV дієвідмін)
 + особові закінчення активного стану /

The present stem + suffix **-b-** (I-II conj.) and **-a-** (pers. 1 sing.), **-ē-** (for all the
 rest persons) (III-IV conj.) + personal endings of active voice

Singularis	Pluralis
1. -o / -m	1. -mus
2. -s	2. -tis
3. -t	3. -nt

Nota bene! У дієсловах I та II дієвідмін між суфіксом **-b-** та особовими закінченнями вставляються тематичні голосні: перед **-s, -t, -m** ставиться **-ī-**; перед **-n** – **-u-** /

The first and second conjugation verbs take the vowels between the suffix **-b- and the personal endings: before **-s, -t, -m** – vowel **-ī-**; before **-n** – **-u-**.**

Зразок відмінювання дієслів I-IV дієвідмін у *futūrum I (primum) indicatīvi actīvi* /
Conjugation paradigm of verbs in futūrum I (primum) indicatīvi actīvi:

Persona	I bellā-re (воювати / to fight)	II monē-re (переконувати / to advise)	III vinc-ē-re (перемагати / to win)	IV servī-re (служити / to serve)	esse (бути / to be)
Futūrum I indicatīvi actīvi					
Singulāris					
1.	bella- b-o (я воюватиму / I will fight)	mone- b-o	vinc- a-m	servi- a-m	ero я буду / I will be
2.	bella- b-i-s (ти воюватимеш / you will fight)	mone- b-i-s	vinc- e-s	servi- e-s	eris ти будеш / you will be
3.	bella- b-i-t (він воюватиме / he will fight)	mone- b-i-t	vinc- e-t	servi- e-t	erit він буде / he will be
Plurālis					
1.	bella- b-ī-mus (ми воюватимемо / we will fight)	mone- b-ī-mus	vinc- e-mus	servi- e-mus	erimus ми будемо / we will be
2.	bella- b-ī-tis (ви воюватимете / you will fight)	mone- b-ī-tis	vinc- e-tis	servi- e-tis	eritis ви будете / you will be
3.	bella- b-u-nt (вони воюватимуть / they will fight)	mone- b-u-nt	vinc- e-nt	servi- e-nt	erunt вони будуть / they will be

**IMPERATĪVUS FUTURI / НАКАЗОВИЙ СПОСІБ МАЙБУТНЬОГО ЧАСУ /
FUTURE IMPERATIVE**

*Зразок відмінювання дієслів I-IV дієвідмін в imperatīvus futuri /
Conjugation paradigm of verbs in imperatīvus futuri:*

Persona	I bellā-re (воювати / to fight)	II monē-re (переконувати / to advise)	III vinc-ĕre (перемогати / to win)	IV servī-re (служити / to serve)	esse (бути / to be)
Imperatīvus futuri					
Singulāris					
2.	2. bellā-to! <i>Ти повинен будеш воювати!</i> / you shall fight!	mone-to!	vinc-ĭto!	servi-to!	esto! <i>нехай ти будеш!</i> / you shall be!
3.	3. bellā-to! <i>Він повинен буде воювати!</i> / he shall fight!	mone-to!	vinc-ĭto!	servi-to!	esto! <i>нехай він буде!</i> / he shall be!
Plurālis					
2.	2. bella-tote! <i>Ви повинні будете воювати!</i> / you shall fight!	mone-tote!	vinc-i-tote!	servi-tote!	estote! <i>будьте!</i> / you shall be!
3.	3. bella-nto! <i>Вони повинні будуть воювати!</i> / they shall fight!	mone-nto!	vinc-u-nto!	servi-u-nto!	sunto! <i>нехай вони будуть!</i> / they shall be!

EXERCITIA / ВПРАВИ / EXERCISES

1. Провідмініайте дієслова в Imperfectum і Futūrum I (primum) indicatīvi та утворіть форму наказового способу майбутнього часу /

Conjugate the verbs in Imperfectum and Futūrum I (primum) indicatīvi and form the Future Imperative:

lego, legi, lectum, *legĕre* – читати / **to read**

persona	imperfectum indicatīvi actīvi	futūrum I indicatīvi actīvi
Singulāris		
1.	legebam (я читала / I read, i was reading)	

2.		
3.		
Plurālis		
1.		
2.		legetis (ви будете читати / you will read)
3.		

persona	imperatīvus futuri	
	Singulāris	Plurālis
2.		
3.		legunto! (вони повинні будуть читати! / they shall read)

muto, mutavi, mutatum, **mutāre** – змінювати / **to modify**

persona	imperfectum indicatīvi actīvi	futūrum I indicatīvi actīvi
Singulāris		
1.		
2.	mutabas (ти змінював / you modified)	
3.		
Plurālis		
1.		mutabīmus (ми змінюватимемо / we will modify)
2.		
3.		

persona	imperatīvus future	
	Singulāris	Plurālis
2.	mutato! (ти повинен змінювати! / you shall modify)	
3.		

doceo, docui, doctum, *docēre* – *навчати* / **to teach**

persona	imperfectum indicatīvi actīvi	futūrum I indicatīvi actīvi
Singulāris		
1.		
2.		
3.	docebat (він навчав / he was teaching)	
Plurālis		
1.		
2.		
3.		docebunt (вони навчатимуть / they will teach)

persona	imperatīvus futuri	
	Singulāris	Plurālis
2.		
3.		

pervenio, perveni, perventum, *pervenire* – *досягати* / **to reach**

persona	imperfectum indicatīvi actīvi	futūrum I indicatīvi actīvi
Singulāris		
1.		perveniam (я буду досягати / I will reach)
2.		
3.		
Plurālis		
1.	perveniebamus (ми досягали / we reached)	
2.		
3.		

persona	imperatīvus futuri	
	Singulāris	Plurālis
2.	pervenito! (ти повинен досягати! / you shall reach!)	
3.		

2. Визначте час, особу та число таких дієслів. Перекладіть їх українською мовою /

Identify the tense, person and number of the following verbs. Translate the verbs into English:

Дієслово / verbum / Verb	час, особа, число / tempus, persona, numerus / tense, person, number	переклад / interpretatio / translation
<i>habēmus</i>	<i>praesens indicativi activi, persona I pluralis</i>	ми володіємо / we possess
<i>amas</i>		
<i>finiēbant</i>		
<i>agīmus</i>		
<i>sunt</i>		
<i>constituam</i>		
<i>respondent</i>		
<i>erīmus</i>		
<i>emebāmus</i>		
<i>lego</i>		
<i>audiunt</i>		
<i>facies</i>		
<i>finīmus</i>		
<i>erant</i>		
<i>laudat</i>		
<i>vendēbat</i>		
<i>vidētis</i>		

Vocabularium

ago, egi, actum, agēre – робити, діяти /
to work, to act

amo, avi, atum, āre – любити / **to love**

audio, ivi, itum, īre – чути, слухати / **to listen, to hear**

constituo, stitui, stitutum, ěre –
установлювати, постановляти / **to set up, to erect, to post**

emo, emi, emptum, emēre – купувати /
to buy

facio, feci, factum, ěre – робити / **to make, to do**

finio, ivi (ii), itum, īre – завершувати / **to finish, to end**

habeo, habui, habĭtum, habēre – мати /

to have, to hold, to possess

laudo, avi, atum, āre – хвалити / **to recommend, to praise**

lego, legi, lectum, ěre – читати / **to read**

respondeo, spondi, sponsum, ěre –
відповідати / **to answer**

sum, fui, esse – бути, існувати / **to be, to exist**

vendo, vendĭdi, vendĭtum, ěre –
продавати / **to sell**

video, vidi, visum, ěre – бачити
/ **to see, look at**

3. Замініть *praesens* на *imperfectum* і *futurum I* та перекладіть речення українською мовою /

Change *praesens* to *imperfectum* and *futurum I* and translate the sentences into English:

<i>praesens</i>	<i>imperfectum</i>	<i>futurum I</i>
<i>Ego laboro.</i>		
<i>Puella dormit.</i>		
<i>Quid agitis?</i>		
<i>Laeti sumus.</i>		
<i>Viri tacent.</i>		
<i>Unde venis?</i>		
<i>Navigium ascendimus.</i>		

Vocabularium

ago, ēgi, actum, ěre – діяти, робити / **to work, to do, to act**
ascendo, ndi, nsum, ěre – підніматися / **to climb, to ascend**
dormio, ivi, itum, ĩre – спати / **to sleep**
labōro, āvi, ātum, āre – працювати / **to work**
laetus, a, um – веселий, задоволений / **joyful, glad**
navigium, ii n – судно / **vessel, ship**

puella, ae f – дівчина / **girl**
quid – що / **what**
sum, fui, esse – бути / **to be, to exist**
taceo, cui, cĭtum, ěre – мовчати / **to be silent**
unde adv. – звідки / **from where**
venio, veni, ventum, ĩre – приходити / **to come, to occur**
vir, viri m – чоловік, воїн / **man, hero**

4. Перекладіть українською мовою / **Translate into English:**

1. Destruam et aedificabo.
2. Antīqui incōlae Graeciae et Italiae varios deos deasque colēbant.
3. Spartāni ante proelium corōnis comas ornābant.
4. Quaerīte et inveniētis.
5. Graeci antīqui in loco victoriae monumenta struēbant.
6. Libri poetārum Romanōrum semper nobis laetitiam et gaudium dabunt.
7. Romāni antīqui cum finitīmis popūlis multa bella gerēbant.
8. Servi domīnis suis serviēbant.
9. Magistri puerōrum Romanōrum plerumque servi Graeci erant, non libĕri viri.

10. Qui seminat mala, metet mala.
11. In libris philosophorum magnam copiam sententiarum egregiarum invenies.
12. Alexander Magnus, Philippi filius, claros magistros habebat.
13. Populus Romanus in Latinas terras colonias deducebat.
14. Verum amicum pecunia non parabis.
15. Primo apud Romanos parvus servorum numerus erat, nam agros non solum servi, sed etiam domini colebant; postea tamen magna servorum turba erat. ...
16. Domini servos iniuste puniebant.
17. Quando ad me venies aut epistulam scribes? Quando te videbo?
18. Viri Romani semper fortiter pro patria pugnabant.
19. Stellas coeli nunquam numerabimus.
20. Vos curate officium vestrum, ego efficiam meum.

Vocabularium

ad (+ Acc.) – до / **to, towards, near**

aedifico, avi, atum, are – будувати, споруджувати / **to build, to edify**

ager, agri m – поле, земля / **land, field**

Alexander Magnus – Александр Великий, засновник Македонської імперії (356 – 323 рр. до н.е.) / **Alexander the Great (356 – 323 BC)**

amicus, i m – друг / **friend**

ante (+ Acc.) – перед / **in front**

antiquus, a, um – стародавній / **ancient**

apud (+ Acc.) – за / **at, near, among**

aut – чи, або / **or**

bellum, i n – війна / **war, battle**

clarus, a, um – славний, знаменитий / **clear, bright; famous**

coelum, i n – небо / **sky**

colo, colui, cultum, ere – шанувати; обробляти / **to cultivate; to promote growth**

colonia, ae f – поселення, колонія / **colony**

coma, ae f – волосся / **hair**

copia, ae f – багатство, достаток / **wealth, abundance**

corona, ae f – вінок / **crown**

cum (+ Abl.) – з, разом / **with**

curo, avi, atum, are – турбуватися, дбати / **to take care of**

dea, ae f – богиня / **goddess**

deduco, duxi, ductum, ere – виводити, відокремити / **to deduce, to remove**

destruo, struxi, structum, ere – ламати, руйнувати / **to destroy, to ruin**

deus, i m – бог / **god, divine essence**

do, dedi, datum, dare – давати; надавати / **to give**

dominus, i m – господар, пан / **master, lord, owner**

efficio, feci, factum, ere – робити, творити / **to make out, to effect**

ego – я / **I**

egregius, a, um – славний / **eminent; excellent**

epistula, ae f – лист / **letter**

et – i / and
etiam – навіть, те ж, тільки / **and also,**
besides, furthermore, only
filius, ii m – син / **son**
finitimus, a, um – сусідній /
neighbouring, bordering
fortiter – сильно, хоробро / **strongly,**
bravely
gaudium, ii n – радість, насолода / **joy,**
delight, gladness
gero, gessi, gestum, ěre – вести (війну) /
to conduct, to carry on (war)
Graecia, ae f – Греція / **Greece**
Graecus, a, um – грецький / **Greek**
Graecus, i m – грек / **Greek**
habeo, habui, habĭtum, habĕre – мати /
to have, to hold, to possess
in (+ Acc. або Abl.) – в, на, у / **in, on at**
incōla, ae m – мешканець, житель /
inhabitant
iniuste – несправедливо / **injustly**
invenio, veni, ventum, ĩre – знаходити /
to find, to come upon
Italia, ae f – Італія / **Italy**
laetitia, ae f – втіха / **joy, happiness**
Latinus, a, um – латинський / **Latin**
liber, bri m – книга / **book**
liber, ěra, ěrum – вільний / **free**
locus, i m – місце / **place, locality**
magister, tri m – учитель, наставник /
teacher, tutor
magnus, a, um – великий; значний /
large, big, great, huge
malum, i n – зло / **bad, misfortune,**
injury
meto, messui, messum, ěre – жати,
 пожинати / **to mow, harvest, collect**
meus, a, um – мій / **my**
monumentum, i n – пам'ятник /
monument
multus, a, um – численний / **much,**
many, numerous
nam – тому що, адже / **because, on**
the other hand
non – не / **not**
non solum ... sed etiam – не тільки ...
 але й / **not only... but also**
nos – ми / **we**
numĕro, āvi, ātum, āre – рахувати / **to**
number, to count
numĕrus, i m – число, кількість /
number, sum
nunquam – ніколи / **never**

officium, ii n – обов'язок / **duty**
orno, āvi, ātum, āre – прикрашати / **to**
decorate
paro, avi, atum, āre – діставати,
 добувати / **to obtain**
parvus, a, um – малий, незначний /
small, little
patria, ae f – батьківщина / **native land**
pecunia, ae f – гроші / **money**
Philippus, i m – Філіпп, батько
 Александра, македонський цар (IV ст.
 до н.е.) / **Philip II, father of**
Alexander, Macedonian king (IV
century BC)
philosōphus, i m – філософ /
philosopher
plerumque – переважно, здебільшого /
mainly, mostly
poĕta, ae m – поет / **poet**
popŭlus, i m – народ / **people, nation**
postea – після цього, пізніше /
afterwards
primo – спочатку / **at first, at the**
beginning
pro (+Abl.) – заради / **for, on behalf of**
proelium, ii n – битва, бій / **battle**
puer, ěri m – хлопець / **boy**
pugno, āvi, ātum, āre – боротися;
 воювати / **to fight**
punio, ivi, itum, ĩre – карати / **to**
punish
quaero, quaesivi (quaesii), quaesitum,
ěre – шукати / **to search for, to ask**
quando – коли / **when**
-que – i / and
qui, quae, quod – який; хто / **which;**
somebody, someone
Romanus, a, um – римський / **Roman,**
of Rome
Romanus, i m – римлянин / **Roman, a**
citizen of Rome
scribo, scripsi, scriptum, ěre – писати /
to write
sed – але / **but**
semĭno, avi, atum, āre – сіяти / **to plant,**
to sow
semper – завжди / **always**
sententia, ae f – судження / **opinion,**
thought, saying
servio, ivi, itum, ĩre – служити / **to**
serve
servus, i m – раб, слуга / **slave, servant**
solum adv. – тільки, лише / **only**
Spartānus, i m – спартанець / **a Spartan**

stella, ae f – зірка / **star**
struo, struxi, structum, ěre – споруджувати / **to build, to construct**
sum, fui, esse – бути / **to be, to exist**
suus, sua, suum – свій / **his, her, its**
tamen – однак / **yet, nevertheless, still**
terra, ae f – земля / **land, earth**
tu – ти / **you**
turba, ae f – юрба, маса / **crowd**
varius, a, um – різний; різноманітний / **various**

venio, veni, ventum, ĩre – приходити / **to come, to occur**
verus, a, um – справжній / **true, real**
vester, vestra, vestrum – ваш / **your**
victoria, ae f – перемога / **victory**
video, vidi, visum, ěre – бачити / **to see, look at**
vir, viri m – чоловік, воїн, муж / **man, hero**
vos – ви / **you**

5. Які українські та англійські слова походять від поданих у таблиці латинських /

Which Ukrainian and English words are derived from the Latin given in the chart below?:

	Lingua Latina	Українська	English
1	terrāre (лякати / to frighten)		
2	dormĭre (спати / to sleep)		
3	recipĕre (приймати / to take)		
4	miscĕre (змішувати / to mix)		
5	minuĕre (зменшувати / to lessen)		
6	monstrāre (показувати / to show)		
7	ambulāre (гуляти / to walk)		
8	dāre (давати / to give)		
9	narrāre (розповідати / to tell)		
10	cremāre (спалювати / to burn)		
11	manĕre (залишатися / to stay)		
12	delĕre (руйнувати / to destroy)		
13	consulĕre (радити / to consult)		
14	facĕre (робити / to make)		

15	loquere (говорити / to speak)		
16	nuntiare (проголошувати / to announce)		
17	optare (вибирати / to choose)		
18	desperare (впадати в розпач / to despair)		
19	nutrire (годувати / to nourish)		
20	gustare (куштувати / to taste)		

Індивідуальні навчально-дослідні завдання / **Individual educational research tasks:**

- ✓ **Alexander Magnus.**
- ✓ Освіта у Стародавньому Римі / **Education in Ancient Rome.**

**ПАСИВНИЙ СТАН ЧАСІВ СИСТЕМИ ІНФЕКТА /
PASSIVE VOICE OF THE TENSES
DERIVATED FROM THE PRESENT STEM**

Пасивний стан часів системи інфекта (**praesens, imperfectum, futūrum I (primum)**) відрізняється від активного стану перш за все особовими закінченнями /

Passive voice of the tenses derivated from the present stem (praesens, imperfectum, futūrum I (primum)) differs from the active voice first of all by personal endings:

Singulāris	Plurālis
1. -or/-r	1. -mur
2. -ris	2. -mīni
3. -tur	3. -ntur

Nota bene!

- У дієсловах I дієвідміни у першій особі однини теперішнього часу кінцевий голосний основи інфекта **-ā** зливається з особовим закінченням **-or**: **bella + -or = bellor** /

In the first conjugation verbs in the first person singular of the present tense the final letter of the stem -a changes into the ending -or: nota + -or = notor.

- У теперішньому часі в дієсловах третьої III та у майбутньому часі в дієсловах I та II дієвідмін між основою (суфіксом) та особовими закінченнями вставляються тематичні голосні: перед **-s, -t, -m** ставиться **-ī-**; перед **-r** – **-ē-**; перед **-nt** – **-u-** /

The third conjugation verbs of present tense and the first and second coniugation verbs in future tense take the letter -ī- between the stem and the ending consonants -s, -t, -m-; the vowel -ē- between the stem and the ending consonant -r; the vowel -ū- between the stem and the ending -nt.

- У дієсловах IV дієвідміни в теперішньому часі в третій особі множини між основою і особовим закінченням вставляється **-u-** /

In the third person plural of the fourth conjugation verbs you should put the letter -ū- between the stem and the ending.

**Відмінювання дієслів I-IV дієвідмін у часах системи інфекта пасивного стану /
Conjugation paradigm of verbs in the tenses derived from the present stem
in passive voice:**

Praesens indicatīvi passīvi				
Persona	I bellā-re <i>(воювати / to fight)</i>	II monē-re <i>(переконувати / to advise)</i>	III vinc-ēre <i>(перемагати / to win)</i>	IV servī-re <i>(служити / to serve)</i>
Singulāris				
1.	bell-or	mon-e-or <i>(я переконуюся / мене переконують / I am advised)</i>	vinc-or	servi-or
2.	bella-ris	mon-e-ris <i>(ти переконуєшся / тебе переконують / you are advised)</i>	vinc-ē-ris	servi-ris
3.	bella-tur	mon-e-tur <i>(він переконується / його переконують / he is advised)</i>	vinc-ī-tur	servi-tur

Plurālis				
1.	bella-mur	mone-mur (<i>ми переконуємося / нас переконують /</i> we are advised)	vinc-ī-mur	servi-mur
2.	bella-mīni	mone-mīni (<i>ви переконуетесь / вас переконують /</i> you are advised)	vinc-i-mīni	servi-mīni
3.	bella-ntur	mone-ntur (<i>вони переконуються / їх переконують /</i> they are advised)	vinc-u-ntur	servi-u-ntur

Imperfectum indicatīvi passīvi				
Persona	I bellā-re (<i>воювати /</i> to fight)	II monē-re (<i>переконувати /</i> to advise)	III vinc-ēre (<i>перемогати / to</i> win)	IV servī-re (<i>служити /</i> to serve)
Singulāris				
1.	bella-ba-r	mone-ba-r (<i>я переконувався / мене переконували /</i> I was advised)	vinc-eba-r	servi-eba-r
2.	bella-ba-ris	mone-ba-ris (<i>ти переконувався / тебе переконували /</i> you were advised)	vinc-eba-ris	servi-eba-ris
3.	bella-bā-tur	mone-ba-tur (<i>він переконувався / його переконували /</i> he was advised)	vinc-eba-tur	servi-eba-tur
Plurālis				
1.	bella-ba-mur	mone-ba-mur (<i>ми переконувалися / нас переконували /</i> we were advised)	vinc-eba-mur	servi-eba-mur
2.	bella-ba-mīni	mone-ba-mīni (<i>ви переконувалися / вас переконували /</i> you were advised)	vinc-eba-mīni	servi-eba-mīni
3.	bella-ba-ntur	mone-ba-ntur (<i>вони переконувалися / їх переконували /</i> they were advised)	vinc-eba-ntur	servi-eba-ntur

Futūrum I indicatīvi passīvi				
Persona	I bellā-re (воювати / to fight)	II monē-re (переконувати / to advise)	III vinc-ēre (перемогати / to win)	IV servī-re (служити / to serve)
Singulāris				
1.	bella-b-or	mone-b-or (я переконуватимуся / мене переконуватимуть / I will be advised)	vinc-a-r	servi-a-r
2.	bella-b-ē-ris	mone-b-ē-ris (ти переконуватимешся / тебе переконуватимуть / you will be advised)	vinc-ē-ris	servi-ē-ris
3.	bella-b-ī-tur	mone-b-ī-tur (він переконуватиметься / його переконуватимуть / he will be advised)	vinc-ē-tur	servi-ē-tur
Plurālis				
1.	bella-b-ī-mur	mone-b-ī-mur (ми переконуватимемося / нас переконуватимуть / we will be advised)	vinc-ē-mur	servi-ē- mur
2.	bella-b-i-mīni	mone-b-i-mīni (ви переконуватиметеся / вас переконуватимуть / you will be advised)	vinc-e-mīni	servi-e- mīni
3.	bella-b-u-ntur	mone-b-u-ntur (вони переконуватимуться / їх переконуватимуть / they will be advised)	vinc-e-ntur	servi-e- ntur

**INFINITIVUS PRAESENTIS PASSIVI /
НЕОЗНАЧЕНА ФОРМА ДІСЛОВА
ТЕПЕРІШНЬОГО ЧАСУ ПАСИВНОГО СТАНУ /
PRESENT PASSIVE INFINITIVE**

I bellā-re (воювати / to fight)	II monē-re (переконувати / to advise)	III vinc-ēre (перемогати / to win)	IV servī-re (служити / to serve)
bella-ri	mone-ri (переконуватися / to be advised)	vinc-i	servi-ri

СИНТАКСИС ПАСИВНОЇ КОНСТРУКЦІЇ / SYNTAX OF PASSIVE CONSTRUCTION

Romani inimicos vincunt. – *Римляни перемагають ворогів.* / **The Romans win the enemies.**

Amicitia vitam ornat. – *Дружба прикрашає життя.* / **Friendship decorates life.**

При заміні активної конструкції на пасивну: /

For changing active construction to passive:

- прями́й додаток стає підметом пасивної конструкції; /
direct object becomes the subject of passive construction;
- підмет стає непрямим додатком в *ablativus* (якщо непрямий додаток виражений іменником на позначення *живих істот*, то він називається *ablativus auctoris* “аблатив діючої особи” і ставиться з прийменником **a/ab**, а якщо на позначення *неістот*, то – *ablativus instrumenti* “аблатив знаряддя” і вживається без прийменника); /
the subject becomes indirect object in ablativus (if indirect object is a noun which means a living thing then it is called ablativus auctoris and is used with preposition a/ab (by), if it means non-living thing then it is ablativus instrumenti and is used without preposition;
- дієслово-присудок активної конструкції перетворюється у пасивний стан і узгоджується з новим підметом. /
verb-predicate of active construction is changed into passive voice and agrees with a new subject.

Nota bene! **Nominativus ↔ Ablativus (± a/ ab)**

Accusativus ↔ Nominativus

Activum ↔ Passivum

Inimici a Romanis vincuntur. – *Вороги перемагаються римлянами.* / **Enemies are conquered by Romans.**

Vita amicitia ornat. – *Життя прикрашається дружбою.* / **Life is decorated by friendship.**

EXERCITIA / ВПРАВИ / EXERCISES

1. Провідмініайте дієслова в praesens, imperfectum та futurum I indicativi passivi: /

Conjugate the verbs in praesens, imperfectum and futurum I indicativi passivi:

emo, emi, emptum, *emĕre* – купувати / **to buy**

Persona	praesens indicatīvi passīvi	imperfectum indicatīvi passīvi
Singulāris		
1.	emor (мене купують / I am bought)	
2.		
3.		

Plurālis		
1.		emebamur (ми купувалися / we were bought)
2.		
3.		

tracto, tractavi, tractatum, **tractāre** – *тягнути* / **to pull**

Persona	praesens indicatīvi passīvi	futūrum I indicatīvi passīvi
Singularis		
1.		
2.	tractaris (тебе тягнуть / you are pulled)	
3.		tractabitur (його тягнутимуть / he will be pulled)
Plurālis		
1.		
2.		
3.		

fleo, flevi, flectum, **flēre** – *плакати* / **to cry**

Persona	futūrum I indicatīvi passīvi	imperfectum indicatīvi passīvi
Singularis		
1.		
2.		
3.	flebitur (вона плакатиметься / she will be cried over / for)	
Plurālis		
1.		
2.		flebamīni (ви плакалися / you were cried)
3.		

audio, audivi, auditum, **audīre** – *слухати, чути* / **to listen, to hear**

Persona	praesens indicatīvi passīvi	futūrum I indicatīvi passīvi
Singularis		
1.	audior (мене чують / I am heard)	
2.		
3.		

Plurālis		
1.		
2.		
3.		audientur (їх будуть чути / they will be heard)

2. Визначте часові форми дієслів і перекладіть українською мовою /
Identify tense forms of the verbs and translate into English:

Дієслово / <i>verbum</i> / Verb	час, особа, число / <i>tempus, persona,</i> <i>numerus</i> / tense, person, number	переклад / <i>interpretatio</i> / translation
flagrabas	<i>imperfectum indicativi activi, pers. 2 sing.</i>	ти палав / you were inflamed with love
<i>servabātur</i>		
<i>dimittit</i>		
<i>nolīte festināre!</i>		
<i>emendor</i>		
<i>noli clamāre!</i>		
<i>pellitur</i>		
<i>sperāte!</i>		
<i>ages</i>		
<i>vide!</i>		
<i>nominabēris</i>		
<i>induuntur</i>		
<i>disputamīni</i>		
<i>comparābis</i>		
<i>formātur</i>		

Vocabularium

ago, egi, actum, agere – робити, діяти /
to work, to do, to act

castigo, avi, atum, are – карати;
застосовувати тілесне покарання / **to
castigate, to punish**

clamo, avi, atum, are – кричати / **to
proclaim; to shout, to cry**

comparo, avi, atum, are – порівнювати /
to compare (with or to)

consentio, sensi, sensum, ire –
погоджуватися / **to agree**

credo, credidi, creditum, ere – вірити /
to believe, to trust in

curo, avi, atum, are – піклуватися / **to
take care of**

dimitto, misi, missum, ere – розпустити /
to dismiss

disputo, avi, atum, are – сперечатися,
диспутовувати / **to discuss, to debate**

divido, visi, visum, ere – поділяти / **to
devide, to separate**

emendo, avi, atum, are – виправляти / **to
correct, to emend**

festino, avi, atum, are – поспішати / **to
hurry**

flagro, avi, atum, are – палати, горіти /
to be inflamed with love

formo, avi, atum, are – формувати / **to
form**

induo, dui, dutum, ere – надягати / **to**

put on, to clothe, to dress in
 minuo, ui, utum, ěre – зменшувати / to
 lessen, to reduce
 nomĭno, avi, atum, āre – називати / to
 name, to call
 pello, pepuli, pulsum, ěre – бити / to
 beat
 servo, avi, atum, āre – зберігати / to
 preserve

spero, avi, atum, āre – сподіватися / to
 hope, to trust
 taceo, cui, cĭtum, ěre – мовчати / to be
 silent
 video, vidi, visum, ěre – бачити,
 дивитися / to see, look at

3. Заповніть таблицю відповідними формами поданих чотирьох дієслів,
 зберігаючи особу і число /

Fill in the table with the appropriate forms of the given four
 verbs saving person and number:

Praesens		Imperfectum		Futurum I		Infinitivus	
activum	passivum	activum	passivum	activum	passivum	activum	passivum
deletis							
				dicam			
		sentiebant					
educunt							

Vocabularium

deleo, levi, letum, ěre – знищувати / to
 delete
 dico, dixi, dictum, ěre – говорити / to
 speak, to say

educio, duxi, ductum, ěre – виховувати /
 to raise up, to educate
 sentio, sensi, sensum, ĩre – відчувати / to
 perceive, to feel

4. Перекладіть українською мовою / Translate into English:

1. Clavus clavo pellĭtur.
2. Victoria concordia gignĭtur.
3. Vita vestra amicitĭā ornātur.
4. Castra Romanōrum vallo fossāque muniebantur.
5. Qui delictum faciet, puniētur.
6. Libri pulchri libenter a discipŭlis leguntur.
7. Iucundum est amāri, non minus amāre.
8. Persae ab Alexandro Magno superantur apud fluvium Granĭcum in pugnā
 magna.
9. E ferro instrumenta et arma parabantur et parantur.
10. Si necessarium erit pro patria nostra pugnāre, ad arma vocabĭmur et contra
 inimĭcos ducēmur.
11. Etiam magna regna delentur.

Vocabularium

- a (ab)** (+*Abl.*) – від / **from**
ad (+ *Acc.*) – до / **to, towards, near**
Alexander Magnus – Александр Великий, засновник Македонської імперії (356 – 323 рр. до н.е.) / **Alexander the Great (356 – 323 BC)**
amicitia, ae f – дружба / **friendship**
amo, āvi, ātum, āre – кохати, любити / **to love**
apud (+*Acc.*) – біля / **at, near**
arma, ōrum n – зброя / **arms, weapons**
castra, ōrum n – військовий табір / **army camp**
clavus, i m – цвях, клин / **nail**
concordia, ae f – згода / **mutual agreement, concord**
contra (+*Acc.*) – проти / **against**
deleo, ēvi, ētum, ēre – руйнувати, нищити / **to delete, to remove, to destroy**
delictum, i n – злочин / **crime**
discipūlus, i m – учень / **pupil, student**
duco, duxi, ductum, ěre – вести / **to lead, to command**
e (ex) (+*Abl.*) – з, із / **out of, from**
edūco, āvi, ātum, āre – виховувати / **to educate**
et – і / **and**
etiam – навіть, те ж, тільки / **and also, besides, furthermore, only**
facio, fēci, factum, ěre – робити / **to do, to make**
ferrum, i n – залізо / **iron**
fluvius, i m – річка / **river**
fossa, ae f – рів, яма / **ditch, trench**
gigno, genui, genitum, ěre – народжувати / **to give birth to**
Graecus, a, um – грецький / **Greek**
Granicus, i m – Гранік, ріка в Малій Азії, де 334 р. до н.е. Александр Великий отримав перемогу над персами / **Granicus, small river in Asia Minor, where in 334 BC Alexander the Great got the victory over the Persians**
in (+ *Acc.* або *Abl.*) – в, на, у / **in, on, at**
inimīcus, i m – недруг, ворог / **enemy**
instrumentum, i n – знаряддя / **instrument, tool**
iucundus, a, um – приємний, милий / **pleasant, delightful**
libenter – охоче, із задоволенням / **gladly**
liber, bri m – книга / **book**
lego, legi, lectum, ěre – читати / **to read**
magnus, a, um – великий / **large, big, great, huge**
minor, minus – менший / **less**
munio, īvi, itum, ĩre – укріпляти / **to guard, to secure**
necessarius, a, um – необхідний / **necessary, needed**
non – не / **not**
noster, nostra, nostrum – наш / **our**
orno, āvi, ātum, āre – прикрашати / **to decorate**
paro, avi, atum, āre – готувати, виготовляти / **to prepare, to provide**
patria, ae f – батьківщина / **native land**
pello, pepūli, pulsum, ěre – бити, вибивати / **to beat**
Persa, ae m – перс, житель Персії / **Persian**
pro (+ *Abl.*) – за / **for, on behalf of**
puer, ěri m – хлопець / **boy**
pugna, ae f – битва; бій / **battle; fight**
pugno, āvi, ātum, āre – воювати / **to fight**
pulcher, chra, chrum – гарний, прекрасний / **beautiful, handsome**
punio, ivi, itum, ĩre – карати / **to punish**
-que – і / **and**
qui, quae, quod – який; хто / **which; somebody, someone**
regnum, i n – царство / **kingdom**
Romanus, i m – римлянин / **Roman, a citizen of Rome**
servus, i m – раб, слуга / **slave, servant**
si – якщо / **if**
sum, fui, esse – бути, існувати / **to be, to exist**
supĕro, āvi, ātum, āre – перемагати / **to overcome, to conquer**
vallus, i m – частокіл; огорожа / **stake, palisade, point, post, pole**

vester, vestra, vestrum – ваш / your
 victoria, ae f – перемога / victory
 vita, ae f – життя / life

voco, avi, atum, āre – кликати / to call,
 to name

5. Замініть активну конструкцію пасивною та перекладіть /
 Change the active construction to passive and translate:

ACTIVUM	PASSIVUM
Concordia victoriam <u>gignit</u> . – Згода породжує перемогу. / Mutual agreement gives birth to victory.	Victoria a concordiā <u>gignitur</u> . <i>Перемога породжується згодою /</i> Victory is given birth to by mutual agreement.
Antiqui Romani multos deos <u>colebant</u> . – Стародавні римляни вшановували численних богів. / Ancient Romans honoured many gods.	
Inimici copias magnas in campo <u>instruebant</u> . – Вороги розташовували великі війська на полі. / Enemies drew up large forces on the open space.	
Romanus filium suum parvum in scholam <u>mittet</u> . – Римлянин посилатиме свого малого сина у школу. / A Roman will send his little son to school.	

Vocabularium

antiquus, a, um – стародавній / ancient
 campus, i m – поле / plain, open space
 colo, colui, cultum, ěre – шанувати / to
 cultivate, to honour
 concordia, ae f – згода / mutual
 agreement, concord
 copiae, ārum f – військові сили, військо
 / forces, resources
 deus, i m – бог / god, divine essence
 filius, ii m – син / son
 gigno, genui, genitum, ěre –
 породжувати / to give birth to
 in (+ Acc. або Abl.) – в, на, у / in, on, at
 inimicus, i m – ворог / enemy
 instruo, struxi, structum, ěre –

розташовувати / to instruct, to draw
 up
 magnus, a, um – великий / large, big,
 great, huge
 mitto, misi, missum, ěre – посилати / to
 send
 multus, a, um – численний / much,
 many, numerous
 parvus, a, um – малий / small, little
 Romanus, i m – римлянин / Roman, a
 citizen of Rome
 schola, ae f – школа / school
 suus, a, um – свій / his, her, its
 victoria, ae f – перемога / victory

6. Які українські та англійські слова походять від поданих у таблиці латинських /

Which Ukrainian and English words are derived from the Latin given in the chart below?:

	Latina	Українська	English
1	vocāre (кликати / to call)		
2	vovēre (клястися / to vow)		
3	vidēre (бачити / to see)		
4	mittēre (посилати / to send)		
5	venīre (приходити / to come)		
6	studēre (вчитися / to study)		
7	stāre (стояти / to stand)		
8	spondēre (обіцяти / to promise)		
9	servīre (служити / to serve)		
10	umēre (бути вологим / to be moist)		

Індивідуальні навчально-дослідні завдання / **Individual educational research tasks:**

- ✓ **10** найвизначніших римських битв / **10 of Rome's Greatest Battles.**
- ✓ Військо Стародавньому Римі / **Military of Ancient Rome.**

**DECLINATIO TERTIA NOMINUM SUBSTANTIVORUM /
ТРЕТЯ ВІДМІНА ІМЕННИКІВ /
THE THIRD DECLENSION OF NOUNS**

До третьої відміни належать іменники чоловічого (*m*), жіночого (*f*) та середнього (*n*) родів з різними основами та різними закінченнями в називному відмінку однини, а в родовому – спільне закінчення **-is** /

Nouns of masculine (*m*), feminine (*f*), neuter (*n*) genders belong to the third declension. They have different stems and endings in Nominative singular, but they have the same ending **-is in Genitive singular.**

Іменники III відміни у називному відмінку можуть мати такі закінчення /
The endings of the third declension nouns in Nominative singular are:
Masculinum: **-o, -or, -os, -er, -es, -ex, -cis, -nis, -guis**
Femininum: **-x, -as, -us, -es, -is, -io, -do, -go**
Neutrum: **-al, -ar, -e, -en, -ma, -us, -l, -c, -ur** etc.

Основу іменників III відміни визначаємо, відкинувши в Genetivus singularis закінчення **-is** /

We find the stem of a noun by dropping **-is in Genitive singular.**

У третій відміні виділяють три типи відмінювання: приголосний (*classis consonans*), голосний (*classis vocalis*) і мішаний (*classis mixta*) /

The third declension is divided into three types: consonant (*classis consonans*), vowel (*classis vocalis*) and mixed (*classis mixta*).

***Classis consonans* / Приголосний тип / Consonant type**

До **classis consonans** належать нерівноскладові (по відношенню називного до родового відмінка) іменники трьох граматичних родів (*m, f, n*), основа яких закінчується на один приголосний /

The nouns of all three genders (*m, f, n*) having a different number of syllables in Nominativus and Genetivus singularis and a consonant as the last letter of the stem belong to **classis consonans:**

Ad exemplum:

caput, ūtis n – голова / **head**

leo, leonis m – лев / **lion**

carmen, ĩnis n – пісня / **song**

rex, regis m – цар / **king**

flos, floris m – квітка / **flower**

tempus, ōris n – час / **time**

laus, laudis f – похвала / **praise, glory**

veritas, atis f – правда / **truth** etc.

Зразок відмінювання іменників приголосної відміни /

Paradigm of consonant type noun declension:

Causus	Singularis		Pluralis	
	f	n	f	n
Nom.	lex	corpus	leg-es	corpŏr-a
Gen.	leg-is	corpŏr-is	leg-um	corpŏr-um
Dat.	leg-i	corpŏr-i	leg-ibus	corpor-ibus
Acc.	leg-em	corpus	leg-es	corpŏr-a
Abl.	leg-e	corpŏr-e	leg-ibus	corpor-ibus
Voc.	lex	corpus	leg-es	corpŏr-a

Classis vocālis / Голосний тип / Vowel type

До **classis vocalis** належать іменники середнього роду (*n*), що в Nominativus singularis закінчуються на **-e, -al, -ar /**

Only neuter nouns which have the endings -e, -al, -ar in Nominativus singularis belong to classis vocalis.

Ad exemplum:

mare, maris n – море / **sea**

animal, ālis n – тварина / **animal**

reptile, is n – плазун / **reptile**

exemplar, āris n – зразок, приклад / **example etc.**

Зразок відмінювання іменників голосної відміни /

Paradigm of vowel type noun declension:

Causus	Singulāris		Plurālis	
	n	n	n	n
Nom.	mare	exemplar	mar-ia	exemplar-ia
Gen.	mar-is	exemplār-is	mar-ium	exemplar-ium
Dat.	mar-i	exemplār-i	mar-ibus	exemplar-ibus
Acc.	mare	exemplar	mar-ia	exemplar-ia
Abl.	mar-i	exemplār-i	mar-ibus	exemplar-ibus
Voc.	mare	exemplar	mar-ia	exemplar-ia

Nota bene!

1. До третьої голосної відміни належить невелика кількість рівноскладових іменників, які у Nominativus singularis закінчуються на **-is /**

Some parasyllabic nouns which have the ending -is in Nominativus singularis belong to classis vocalis:

turris, is f – вежа, башта / **tower**

tussis, is f – кашель / **cough**

Tibēris, is m – Тібр / **the river Tiber**

basis, is f – основа / **base etc.**

Знахідний відмінок однини цих іменників закінчується на **-im /**

The accusative case singular of these nouns has the ending -im.

Зразок відмінювання іменників / Paradigm of declension:

Causus	Singulāris		Plurālis
Nom.	Tibēr-is	turr-is	turr-es
Gen.	Tibēr-is	turr-is	turr-ium
Dat.	Tibēr-i	turr-i	turr-ibus
Acc.	Tibēr-im	turr-im	turr-es
Abl.	Tibēr-i	turr-i	turr-ibus
Voc.	Tibēr-is	turr-is	turr-es

Classis mixta / Мішаний mun / Mixed type

До третьої мішаної відміни належать / To mixed type belong the nouns:

- **рівноскладові іменники**, які в Nominativus singularis закінчуються на -es, -is / **having the same number of syllables in Nominativus et Genetivus singularis and the endings -es, -is in Nom.sing.:**
civis, is m, f – громадянин / **citizen**
finis, is m – межа, кордон / **boundary, limit**
feles, is f – кішка / **cat**
navis, is f – корабель / **ship** etc.
- **нерівноскладові іменники**, які перед закінченням Genetivus singularis -is мають дві приголосні букви / **having a different number of syllables in Nom. et Gen. sing. and the stem ending in two consonants before -is in Genetivus singularis:**
dens, dentis m – зуб / **tooth**
pars, partis f – частина / **part**
mons, montis m – гора / **mountain**
urbs, urbis f – місто / **city** etc.

Зразок відмінювання іменників мішаної відміни / Paradigm of mixed type noun declension:

Causus	Singulāris		Plurālis	
	m, f	f	m, f	f
Nom.	civ-is	pars	civ-es	part-es
Gen.	civ-is	part-is	civ-ium	part-ium
Dat.	civ-i	part-i	civ-ibus	part-ibus
Acc.	civ-em	part-em	civ-es	part-es
Abl.	civ-e	part-e	civ-ibus	part-ibus
Voc.	civ-is	pars	civ-es	part-es

Nota bene!

За приголосною відміною, як виняток, відмінюються іменники /

As an exception like consonant type the following nouns are declined:

pater, tris m – батько / **father**

mater, tris f – мати / **mother**

frater, tris m – брат / **brother**

iuvēnis, is m, f – юнак, дівчина / **young boy, young girl**

senex, senis m, f – старець, стара жінка / **old man, old woman**

canis, is m, f – собака / **dog** etc.

ОСОБЛИВОСТІ ВІДМІНЮВАННЯ ДЕЯКИХ ІМЕННИКІВ ТРЕТЬОЇ ВІДМІНИ / THE PECULIARITIES OF DECLINING SOME THIRD DECLENSION NOUNS

Singulāris				
Nom.	<i>bos, m, f</i> – корова, віл / ox, bull	<i>vas, n</i> – посудина / vase	<i>systema, n</i> – система / system	<i>Iuppiter, m</i> – Юпітер / Jupiter, Roman chief sky god
Gen.	bovis	vasis	systemātis	Iovis
Dat.	bovi	vasi	systemāti	Iovi

Acc.	bovem	vas	systema	Iovem
Abl.	bove	vase	systemāte	Iove
Voc.	bos	vas	systema	Iuppīter
Plurālis				
Nom.	boves	vasa	systemāta	–
Gen.	boum	vasōrum	systemātum	–
Dat.	bubus (bobus)	vasis	systemātis	–
Acc.	boves	vasa	systemāta	–
Abl.	bubus (bobus)	vasis	systemātis	–
Voc.	boves	vasa	systemāta	–

EXERCITIA / ВПРАВИ / EXERCISES

1. *Запишіть основу іменників третьої відміни та визначте їх групу /*
Write down the stem of the third declension nouns and determine their type:

Verbum / слово / Word	Basis / основа / stem (Genetivus singularis)	Classis / група / Type
virgo, ĩnis f (діва, дівчина / young woman, virgin)	<i>virgin-is</i>	<i>consonans</i>
iuvēnis, is m (юнак / young man)		
auris, is f (вухо / ear)		
rex, regis m (цар / king)		
interpretator, oris m (перекладач / translator)		
vestis, is f (одяг, плаття / clothes, dress)		
bonitas, atis f (доброзичливість / goodness)		
universitas, atis f (цілісність, колектив / universe, university)		
fons, fontis m (джерело / font, well, spring)		
basis, is f (основа / base)		
sonor, oris m (дзвін, звук / sound)		
fames, is f (голод / famine, hunger)		
elēphas, antis m (слон / elephant)		
uxor, uxoris f (дружина, жінка / wife)		
vectigal, ālis n (податок / tax)		
nepos, ōtis m (онук, нащадок / grandson, descendant)		
occidens, entis m (захід / west)		
imago, ĩnis f (зображення / image)		
cutis, is f (шкіра / skin)		
tempus, ōris n (час / time)		

dens, dentis m (зуб / tooth)		
imperator, ōris m (імператор / emperor)		
simulatio, onis f (удаваність / pretense)		
mens, mentis f (розум / mind)		

З перших букв іменників приголосного типу (*classis consonans*) складіть напис, який міститься на Чернівецькій міській раді /

From the first letters of the nouns of consonant type (*classis consonans*) write the inscription which is situated on the building of Chernivtsi City Hall:

--	--

2. Провідмініайте іменники III відміни в однині і в множині /

Decline the third declension nouns in singular and plural:

- *miles, itis m* – воїн / **soldier** *classis consonans*

	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
<i>Nom.</i>	miles	
<i>Gen.</i>	milit-is	
<i>Dat.</i>		
<i>Acc.</i>		
<i>Abl.</i>		
<i>Voc.</i>		

- *sedile, is n* – стілець / **seat, chair** *classis* _____

	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
<i>Nom.</i>		
<i>Gen.</i>		
<i>Dat.</i>		
<i>Acc.</i>		
<i>Abl.</i>		
<i>Voc.</i>		

- *urbs, urbis f* – місто / **city** *classis* _____

	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
<i>Nom.</i>	urbs	
<i>Gen.</i>	urb-is	
<i>Dat.</i>		
<i>Acc.</i>		
<i>Abl.</i>		
<i>Voc.</i>		

- *caput, itis n* – голова / head

classis _____

	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
<i>Nom.</i>		
<i>Gen.</i>		
<i>Dat.</i>		
<i>Acc.</i>		
<i>Abl.</i>		
<i>Voc.</i>		

- *quaestio, onis f* – питання / questioning

classis _____

	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
<i>Nom.</i>		
<i>Gen.</i>		
<i>Dat.</i>		
<i>Acc.</i>		
<i>Abl.</i>		
<i>Voc.</i>		

- *vestis, is f* – одяг / clothes

classis _____

	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
<i>Nom.</i>		
<i>Gen.</i>		
<i>Dat.</i>		
<i>Acc.</i>		
<i>Abl.</i>		
<i>Voc.</i>		

3. Визначте відмінок і число іменників та перекладіть /

Determine case and number of the following nouns and translate:

Substantivum / іменник / Noun	Declinatio, casus, numerus / Відміна, відмінок, число / Declension, case, number	Interpretatio / переклад / Translation
<i>vitārum</i>	<i>Declinatio prima, Genetivus pluralis</i>	<i>життів / of lives</i>
<i>testium</i>		
<i>negotii</i>		
<i>simplicitatem</i>		
<i>regum</i>		
<i>argumentis</i>		
<i>homīnes</i>		
<i>stellas</i>		
<i>periculōrum</i>		
<i>temporibus</i>		
<i>locos</i>		

<i>mentes</i>		
<i>librum</i>		
<i>bello</i>		
<i>veritate</i>		
<i>terram</i>		
<i>legibus</i>		
<i>luce</i>		

Vocabularium

argumentum, i n – доказ / **argument, proof**
bellum, i n – війна / **war, battle**
homo, ĩnis m – людина / **human being, man**
lex, legis f – закон / **law**
liber, bri m – книга / **book**
locus, i m – місце / **place, locality**
lux, lucis f – світло / **light**
mens, mentis f – розум / **mind**
negotium, ĩi n – справа, угода / **work, activity, business**

pericŭlum, i n – небезпека / **danger**
rex, regis m – цар / **king**
simplicitas, atis f – простота / **simplicity**
stella, ae f – зірка / **star**
tempus, tempōris n – час / **time, hours of the day**
terra, ae f – земля / **land, earth**
testis, is m – свідок / **witness**
veritas, atis f – істина / **truth**
vita, ae f – життя / **life**

4. Впишіть відповідні відмінкові закінчення іменників III відміни та перекладіть українською мовою /

Fill in the appropriate case endings of the third declension nouns and translate into English:

- Romŭlus novam civitat_____ firmabat.
- Homō homĭn_____ amicus esse debet.
- Homĭn_____ quaerebam et quaero.
- Sine labor_____ non erit panis in or_____
- Ocŭlum pro ocŭlo, dent_____ pro dent_____
- Concordia civ_____, murus urb_____
- Magnus numĕrus urb_____ Graecārum in Italia erat.

Vocabularium

amĭcus, i m – друг / **friend**
civis, is m – громадянин / **citizen**
civitas, ātis f – держава / **state**
concordia, ae f – злагода, згода / **mutual agreement, concord**
debeo, ui, ĩtum, ěre – бути зобов'язаним, мусити / **to owe, to be bound, ought to**
dens, dentis m – зуб / **tooth**
firmo, āvi, ātum, āre – зміцнювати / **to strengthen, to harden**
Graecus, a, um – грецький / **Greek**
homo, ĩnis m – людина / **human being,**

man
in (+ Acc. або Abl.) – в, на, у / **in, on at**
Italia, ae f – Італія / **Italy**
labor, ōris m – праця / **labour**
magnus, a, um – великий / **large, big, great, huge**
murus, i m – стіна, мур / **wall; dam; defence**
novus, a, um – новий / **new**
numĕrus, i m – число; кількість / **number, sum**
ocŭlus, i m – око / **eye**
os, oris n – рот, уста / **mouth**
panis, is m – хліб / **bread**

pro (+Abl.) – за / **for, on behalf of**
quaero, quaesivi, quaesitum, ěre –
 шукати / **to search for, to ask**
Romulus, i m – Ромул (легендарний
 засновник Риму, брат Рема) / **Romulus**
(the legendary founder of Rome,

brother of Remus)
sine (+Abl.) – без / **without**
sum, fui, esse – бути / **to be, to exist**
urbs, urbis f – місто / **city**

5. *Перекладіть українською мовою* / **Translate into English:**

1. Nautae Neptūnum, marium deum, invocabant et auxilium navibus rogabant.

2. In mare Mediterraneo sunt multa et varia genera animalium.
3. In pace artes et litterae florent, idcirco pax mater artium appellatur.
4. Fulgura coelum et mare illustrant, venti aquam maris turbant.
5. Nautae tempestatem timent, nam mare tum periculosum erit.
6. Plebs clamat: panem et circenses!
7. Libertatem civium defendunt non arces altae, sed concordia et leges bonae.

8. Inter arma silent leges (*Cicero*).
9. Urbs Roma est caput Imperii Romani.
10. Cum grano salis.
11. Veritas filia temporum est.
12. Pacem cum hominibus, bellum cum vitiis habe!
13. Arces urbium antiquarum in collibus sitae erant et muris firmis cingebantur.

14. Nulla habemus arma contra mortem.
15. Fugite cupiditatem!
16. Xerxes, rex Persarum, magnum numerum copiarum habebat.
17. Cura aliorum verum nomen amoris est.
18. Fur furem, lupus lupum cognoscit.
19. Ira odium gignit, concordia nutrit amorem.
20. In dolore lacrimas tenere virtutis proprium est.

Vocabularium

- alius, alia, aliud** – інший (з багатьох) / **another**
altus, a, um – високий / **high**
amor, ōris m – кохання, любов / **love**
animal, ālis n – тварина / **animal**
antiquus, a, um – стародавній / **ancient**
appello, āvi, ātum, āre – називати(ся) / **to appeal to, to call by name**
aqua, ae f – вода / **water**
arma, ōrum n – зброя; війна / **arms, weapons; war**
ars, artis f – мистецтво / **art**
arch, arcis f – фортеця / **citadel, defence**
auxilium, ii n – допомога, підтримка / **help, assistance**
bellum, i n – війна / **war, battle**
bonus, a, um – добрий / **good**
caput, capitī n – столиця / **capital**
cingo, cingi, cinctum, ěre – оточувати
circenses, ium m – видовище / **races**
civis, is m, f – громадянин, громадянка / **citizen**
clamo, avi, atum, āre – кричати / **to proclaim; to shout, to cry**
coelum, i n – небо / **sky**
cognosco, novi, nītum, ěre – пізнавати / **to recognize**
collis, is m – горб, пагорб / **hill**
concordia, ae f – згода / **mutual agreement, concord**
contra (+Acc.) – проти / **against**
copiae, ārum f – військові сили, військо / **forces, resources**
cum (+Abl.) – з / **with**
cupiditas, ātis f – жадоба / **greed**
cura, ae f – турбота, піклування / **care**
defendo, ndi, nsum, ěre – захищати; обороняти / **to defend, to protect**
deus, i m – бог / **god, divine essence**
dolor, ōris m – біль; страждання; сум / **pain; sorrow**
et – i / and
filia, ae f – дочка / **daughter**
firmus, a, um – міцний, надійний / **firm, steady**
floreo, ui, –, ěre – квітнути, процвітати / **to blossom, to flourish**
fugio, fugi, fugitūrus, ěre – бігти, уникати / **to run away, to avoid**
fulgur, uris n – світло блискавки / **flashing**
fur, furis m – злодій / **thief, robber**
genus, ěris n – рід, вид / **class, rank**
gigno, genui, genitum, ěre – творити, народжувати, породжувати / **to give birth to**
grānum, i n – зерно, крупинка / **grain, seed**
habeo, habui, habitum, habēre – мати / **to have, to hold, to possess**
homo, ĩnis m – людина / **human being, man**
idcirco adv. – тому / **therefore**
illustro, āvi, ātum, āre – освітлювати / **to illuminate**
imperium, ii n – імперія / **empire**
in (+ Acc. або Abl.) – в, на, у / **in, on, at**
inter (+ Acc.) – між, серед / **between, among**
invoco, āvi, ātum, āre – називати, іменувати / **to call upon, to invoke**
ira, ae f – гнів; лють / **anger; fury**
lacrima, ae f – сльоза / **tear**
lex, legis f – закон / **law**
litterae, ārum f – pl. наука, письмо / **science, literature**
libertas, atis f – свобода, воля / **liberty, freedom**
lupus, i m – вовк / **wolf**
magnus, a, um – великий; значний / **large, big, great, huge**
mare, is n – море / **sea**
mater, tris f – мати / **mother**
Mediterraneus, a, um – середземний; **mare Mediterraneum** – Середземне море / **inland, remote from the coast; The Mediterranean Sea**
mors, mortis f – смерть / **death**
murus, i m – стіна, мур / **wall; dam; defence**
multus, a, um – численний / **much, many, numerous**
nam – бо, оскільки / **because, as**
nauta, ae m – моряк / **mariner, sailor**
navis, is f – корабель / **ship**
Neptūnus, i m – Нептун, бог морів та водойм у римлян / **Neptune, the Roman god of freshwater and the sea**
nomen, ĩnis n – назва, ім'я / **name**
non – не / **not**

nullus, a, um – ніякий / **none, not any**
numērus, i m – число; кількість / **number, sum**
nutrio, īvi, ītum, īre – годувати, жити / **to nourish, to feed**
odium, ii n – ненависть; ворожнеча / **hate, odium, dislike**
panis, is m – хліб / **bread**
paх, pacis f – мир / **peace**
periculōsus, a, um – небезпечний / **dangerous, hazardous, perilous**
Persa, ae m – перс, житель Персії / **Persian**
plebs, plebis f – плебс, плебеї / **common people, plebeians, lower class**
proprius, a, um – властивий, характерний / **special, particular, characteristic**
rex, regis m – цар / **king**
rogo, āvi, ātum, āre – просити / **to ask, to ask for**
Roma, ae f – Рим / **Rome**
Romanus, a, um – римський / **Roman, of Rome**
sal, salis m – сіль / **salt**
sed – але / **but**
sileo, ui, -, ēre – мовчати / **to be silent, to keep silent**

situs, a, um – розміщений; розташований / **positioned, situated**
sum, fui, esse – бути / **to be, to exist**
tempesta, ātis f – негода, буря / **storm, tempest**
tempus, tempōris n – час / **time, hours of the day**
teneo, ui, tentum, ēre – тримати, стримувати / **to hold out, to keep on**
timeo, timui, -, ēre – боятися; лякатися
tum – тоді / **then, next, besides**
turbo, āvi, ātum, āre – хвилювати, каламутити / **to disturb**
urbs, urbis f – місто / **city**
varius, a, um – різний; різноманітний / **various**
ventus, i m – вітер / **wind**
veritas, atis f – істина / **truth**
verus, a, um – істинний, справжній / **true, real**
virtus, ūtis f – мужність, хоробрість / **courage, bravery**
vitium, ii n – гандж, недолік / **defect**
Xerxes, is m – Ксеркс, цар Персії у 486-465 рр. до н. е. / **Xerxes, son of Darius, King of Persia**

6. Перекладіть речення латинською мовою / Translate into Latin:

1. Гнів породжує ненависть, а злагода живить любов. /

Anger gives birth to hate, but mutual agreement feeds love.

2. Місто Рим було столицею Римської імперії. /

The city of Rome city was the capital of the Roman Empire.

3. Злодій злодія, вовк вовка пізнає. /

Thief recognizes a thief, wolf recognizes a wolf.

Vocabularium

a / but – sed
бути / to be – sum, fui, esse
вовк / wolf – lupus, i m
гнів / anger – ira, ae f
жити / to nourish, to feed – nutrio, īvi, ītum, īre
злагода / mutual agreement, concord – concordia, ae f
злодій / thief, robber – fur, furis m

імперія / empire – imperium, ii n
любов / love – amor, ōris m
місто / city – urbs, urbis f
ненависть / hate, odium – odium, ii n
пізнавати / to recognize – cognosco, novi, nītum, ēre
породжувати / to give birth to – gigno, genui, genītum, ēre
Рим / Rome – Roma, ae f

римський / Roman, of Rome – столиця / capital – caput, capitis *n*
Romanus, a , um

7. Які українські та англійські слова походять від поданих у таблиці латинських іменників III відміни /

Which Ukrainian and English words are derived from the Latin given in the chart below?:

	Latina	Українська	English
1	aestas, aetatis <i>f</i> (літо / summer)		
2	arbor, arboris <i>f</i> (дерево / tree)		
3	ars, artis <i>f</i> (мистецтво / art)		
4	dens, dentis <i>m</i> (зуб / tooth)		
5	avis, avis <i>f</i> (птаха / bird)		
6	lectio, lectionis <i>f</i> (заняття / lecture)		
7	nomen, nominis <i>n</i> (ім'я / name)		
8	sol, solis <i>m</i> (сонце / sun)		
9	mors, mortis <i>f</i> (смерть / death)		
10	hostis, hostis <i>m</i> (ворог / enemy)		

Індивідуальні навчально-дослідні завдання / **Individual educational research tasks:**

- ✓ 12 римських богів і богинь / **12 Roman Gods and Goddesses.**
- ✓ Рим – столиця Римської імперії / **Rome is a capital of Roman Empire.**

**ADIECTIVA TERTIAE DECLINATIONIS / ПРИКМЕТНИКИ ТРЕТЬОЇ ВІДМІНИ
/ THIRD-DECLENSION ADJECTIVES**

<p>Прикметники третьої відміни поділяються на <i>три групи</i> / Third-declension adjectives are divided into three subclasses:</p>
<p>1) прикметники з трьома родовими закінченнями <i>-er</i> (m), <i>-is</i> (f), <i>-e</i> (n) / adjectives with three gender inflections <i>-er</i>(m), <i>-is</i> (f), <i>-e</i> (n): <i>alācer, cris, cre</i> – жвавий, а, е / spirited <i>acer, acris, acre</i> – гострий, а, е / sharp <i>celeber, bris, bre</i> – знаменитий, а, е / celebrated <i>celer, ěris, ěre</i> – швидкий, а, е / quick, fast <i>pedester, stris, stre</i> – піший, а, е / pedestrian <i>saluber, bris, bre</i> – цілющий, а, е / healthy</p> <p>Nota bene! Таких прикметників всього 9 / There are only 9 adjectives of such type.</p>
<p>2) прикметники з двома родовими закінченнями <i>-is</i> (m,f), <i>-e</i> (n) / adjectives with two gender inflections <i>-is</i> (m,f), <i>-e</i> (n): <i>civilis, e</i> – цивільний, а, е / civilian, civil <i>crudelis, e</i> – жорстокий, а, е / cruel <i>dulcis, e</i> – солодкий, а, е / sweet <i>hospitalis, e</i> – гостинний, а, е / hospitable <i>nobilis, e</i> – шляхетний, а, е / noble</p>
<p>3) прикметники з одним родовим закінченням (<i>-r, -ns, -x</i>), спільним для трьох родів / Adjectives having the same one inflection (<i>-r, -ns, -x</i>) for all genders: <i>felix, icis</i> – щасливий, а, е / fortunate <i>duplex, icis</i> – подвійний, а, е / double <i>sapiens, entis</i> – мудрий, а, е / rational, wise <i>par, paris</i> – рівний, а, е / pair, equal</p> <p>Nota bene! У словниковій формі таких прикметників вказується також Gen.sg. / In a dictionary these adjectives are presented also with the form of Gen.sg.</p>

*Прикметники III відміни відмінюються за третьою відміною голосним типом /
**Third-declension adjectives are declined like the third declension nouns of
the vowel type.***

**Зразок відмінювання прикметників третьої відміни /
Declension of the third-declension adjectives:**

а) з трьома родовими закінченнями / **with three gender endings:**

Causus	Singulāris			Plurālis	
	m	f	n	m, f	n
Nom.	acer <i>гострий</i> / sharp	acr-is <i>гостра</i> / sharp	acr-e <i>гостре</i> / sharp	acr-es	acr-ia
Gen.	acr-is	acr-is	acr-is	acr-ium	acr-ium
Dat.	acr-i	acr-i	acr-i	acr-ibus	acr-ibus
Acc.	acr-em	acr-em	acr-e	acr-es	acr-ia
Abl.	acr-i	acr-i	acr-i	acr-ibus	acr-ibus
Voc.	acer	acr-is	acr-e	acr-es	acr-ia

б) з двома закінченнями / **with two gender endings:**

Casus	Singularis		Pluralis	
	m, f	n	m, f	n
Nom.	civil- is <i>цивільний, -a /</i> civilian	civil- e <i>цивільне /</i> civilian	civil- es	civil- ia
Gen.	civil- is	civil- is	civil- ium	civil- ium
Dat.	civil- i	civil- i	civil- ibus	civil- ibus
Acc.	civil- em	civil- e	civil- es	civil- ia
Abl.	civil- i	civil- i	civil- ibus	civil- ibus
Voc.	civil- is	civil- e	civil- es	civil- ia

в) з одним родовим закінченням / **with one gender ending:**

Casus	Singularis		Pluralis	
	m, f	n	m, f	n
Nom.	felix <i>щасливий, -a /</i> fortunate	felix <i>щасливе /</i> fortunate	felic- es	felic- ia
Gen.	felic- is	felic- is	felic- ium	felic- ium
Dat.	felic- i	felic- i	felic- ibus	felic- ibus
Acc.	felic- em	felix	felic- es	felic- ia
Abl.	felic- i	felic- i	felic- ibus	felic- ibus
Voc.	felix	felix	felic- es	felic- ia

Nota bene! Декілька прикметників з одним родовим закінченням відмінюються, як іменники III відміни приголосного типу /

Some adjectives with one gender ending are declined like nouns of the third declension consonant type:

pauper, paupēris (*бідний / poor*),

dives, divitis (*багатий / rich*),

vetus, vetēris (*старий / old*),

princeps, principis (*перший, головний / main*) etc.

PRONOMĪNA DEMONSTRATĪVA / ВКАЗІВНІ ЗАЙМЕННИКИ / DEMONSTRATIVE PRONOUNS

ille, illa, illud – той, та, те (вказує на найвіддаленіший предмет) /

that, those (something more remote);

iste, ista, istud – цей, ця, це; той, та, те (вказує на предмет поблизу особи) /

that one;

is, ea, id – цей, ця, це; той, та, те; він, вона, воно /

this, that, he, she, it; plural: these, those, they (unemphatic);

hic, haec, hoc – цей, ця, це (вказує на найближчий предмет) /

this, these (near the speaker).

Зразок відмінювання займенника / Declension of the pronoun ille, illa, illud:

Causus	Singularis			Pluralis		
	m	f	n	m	f	n
Nom.	ille <i>той</i> / that	illa <i>та</i> / that	illud <i>те</i> / that	illi	illae	illa
Gen.	illius			illorum	illarum	illorum
Dat.	illi			illis		
Acc.	illum	illam	illud	illos	illas	illa
Abl.	illō	illā	illō	illis		

Зразок відмінювання займенника / Declension of the pronoun is, ea, id:

Causus	Singularis			Pluralis		
	m	f	n	m	f	n
Nom.	is <i>цей</i> / this	ea <i>ця</i> / this	id <i>це</i> / this	ei (ii)	eae	ea
Gen.	eius			eōrum	eārum	eōrum
Dat.	ei			eis (iis, is)		
Acc.	eum	eam	id	eos	eas	ea
Abl.	eō	eā	eō	eis (iis, is)		

Зразок відмінювання займенника / Declension of the pronoun hic, haec, hoc:

Causus	Singularis			Pluralis		
	m	f	n	m	f	n
Nom.	hic <i>цей</i> / this	haec <i>ця</i> / this	hoc <i>це</i> / this	hi	hae	haec
Gen.	huius			hōrum	hārum	hōrum
Dat.	huic			his		
Acc.	hunc	hanc	hoc	hos	has	haec
Abl.	hoc	hac	hoc	his		
Voc.	hic	haec	hoc	hi	hae	haec

**PRONOMĪNA DETERMINATĪVA / ОЗНАЧАЛЬНІ ЗАЙМЕННИКИ /
DETERMINATIVE PRONOUNS**

īdem, eādem, idem – той самий (той же), та сама, те саме / **the same**;
ipse, ipsa, ipsum – сам, сама, саме / **alone**.

Зразок відмінювання займенника / Declension of the pronoun īdem, eādem, idem:

Causus	Singularis			Pluralis		
	m	f	n	m	f	n
Nom.	īdem <i>той самий</i> / the same	eādem <i>та сама</i> / the same	īdem <i>те саме</i> / the same	eidem (īdem)	eaedem	eādem
Gen.	eiusdem			eorundem	earundem	eorundem

Dat.	eīdem			eīsdem (iīsdem, isdem)		
Acc.	eundem	eadem	idem	eosdem	easdem	eadem
Abl.	eōdem	eādem	eōdem	eīsdem (iīsdem, isdem)		

Зразок відмінювання займенника / **Declension of the pronoun ipse, ipsa, ipsum:**

Causus	Singulāris			Plurālis		
	m	f	n	m	f	n
Nom.	ipse сам / alone	ipsa сама / alone	ipsum саме / alone	ipsi	ipsae	ipsa
Gen.	ipsīus			ipsōrum	ipsārum	ipsōrum
Dat.	ipsi			ipsis		
Acc.	ipsum	ipsam	ipsum	ipsos	ipsas	ipsa
Abl.	ipso	ipsa	ipso	ipsis		

PRONOMĪNA RELATĪVA / ВІДНОСНІ ЗАЙМЕННИКИ / **RELATIVE PRONOUNS**

qui, quae, quod – який, яка, яке; чий, чия, чие; котрий, котра, котре / **who, which; whose**

quicumque, quaecumque, quodcumque – який-небудь, хто-небудь / **whoever, whatever.**

Відмінювання відносних займенників / **Declension of the pronoun qui, quae, quod:**

Causus	Singulāris			Plurālis		
	m	f	n	m	f	n
Nom.	qui який / which	quae яка / which	quod яке / which	qui	quae	quae
Gen.	cuius			quōrum	quārum	quōrum
Dat.	cui			quibus		
Acc.	quem	quam	quod	quos	quas	quae
Abl.	quō	quā	quō	quibus		

PRONOMĪNA INTERROGATIVA / ПИТАЛЬНІ ЗАЙМЕННИКИ / **INTERROGATIVE PRONOUNS**

qui, quae, quod – який? яка? яке? / **which?**

quis? quid? – хто? що? / **who? what?**

uter? utra? utrum? – який, яка, яке (з двох)? хто, що (з двох)? / **which one? which of the two?**

Відмінювання займенника / **Declension of the pronoun quis? quid?:**

Causus			
Nom.	quis?	quid?	хто? що? / who? what?
Gen.	cuius?		кого? чого? чий? чия? чие? / of whom? whose?
Dat.	cui?		кому? чому? / to whom?
Acc.	quem?	quid?	кого? що? / whom?
Abl.	quo?		ким? чим? / by whose? by whom?

**PRONOMĪNA INDEFINĪTA / НЕОЗНАЧЕНІ ЗАЙМЕННИКИ /
INDEFINITE PRONOUNS**

quidam, quaedam, quoddam – якийсь, якась, якась / **a certain one**;
quilibet, quaelibet, quodlibet – який-небудь, яка-небудь, яке-небудь / **any one (you like)**;
quivis, quaevis, quodvis – кожний, а, е; будь-який, а, е / **any one (you like)**;
aliqui, aliqua, aliquod – хтось, щось, хто-небудь, що-небудь / **some one**;
quisque, quidque – кожний, а, е / **each**.

**Відмінювання неозначених займенників /
Declension of the indefinite pronouns quidam, quaedam, quoddam:**

Caus	Singulāris			Plurālis		
	m	f	n	m	f	n
Nom.	quidam <i>якийсь /</i> each	quaedam <i>якась /</i> each	quoddam <i>якесь /</i> each	quidam	quaedam	quaedam
Gen.	cuiusdam			quorundam	quarundam	quorundam
Dat.	cuīdam			quibusdam		
Acc.	quendam	quandam	quoddam	quosdam	quasdam	quaedam
Abl.	quōdam	quādam	quōdam	quibusdam		
Voc.	quidam	quaedam	quoddam	quidam	quaedam	quaedam

**PRONOMĪNA NEGATĪVA / ЗАПЕРЕЧНІ ЗАЙМЕННИКИ /
NEGATIVE PRONOUNS**

nemo – ніхто / **nobody, no one**;
nullus – ніякий, а, е / **no; none, not any**;
nihil – ніщо / **nothing**.

**Відмінювання заперечних займенників nemo та nihil /
Declension of the negative pronouns nemo and nihil:**

Caus	Singulāris	
Nom.	nemo <i>ніхто / nobody</i>	nihil <i>ніщо / nothing</i>
Gen.	nullīus (nemīnis)	nullīus rei (nihīli)
Dat.	nemīni (nulli)	nulli rei
Acc.	nemīnem	nihil (nīl, nihīlum)
Abl.	nullo (nemīne)	nullā rē (nihīlo)
Voc.	nemo	nihil

EXERCITIA / ВПРАВИ / EXERCISES

1. Узгодьте іменники з прикметниками за родом /

Agree the nouns with the adjectives according to gender:

Substantiva	Adiectiva	узгоджене словосполучення / agreed word combination
<i>popŭlus, i m</i>	<i>celēber, bris, bre</i>	<i>popŭlus ceheber</i> (знаменитий народ / celebrated nation)
<i>mediocrītas, atis f</i>	<i>aureus, a, um</i>	(золота середина / golden mean)
<i>orator, oris m</i>	<i>alācer, cris, cre</i>	(палкий оратор / orator spirited)
<i>neptis, is f</i>	<i>modestus, a, um</i>	(скромна онучка / modest granddaughter)
<i>locus, i m</i>	<i>pulcher, chra, chrum</i>	(красиве місце / beautiful place)
<i>carcer, ěris m</i>	<i>obscurus, a, um</i>	(темна в'язниця / dark prison)
<i>hospes, ĩtis m</i>	<i>iuvēnis, e</i>	(молодий гість / young guest)
<i>ora, ae f</i>	<i>silvester, tris, tre</i>	(лісова межа / wooded border)
<i>homo, ĩnis m</i>	<i>prudens, entis</i>	(розумна людина / prudent person)
<i>facīnus, ōris n</i>	<i>fortis, e</i>	(хоробрий вчинок / powerful deed)

2. Узгодьте прикметники з іменниками в роді, числі й відмінку та провідніайте словосполучення в однині і множині /

Agree the adjectives with the nouns in gender, number and case and decline the word combinations in singular and plural:

- *lapis, ĩdis m + obscurus, a, um* (темний камінь / **dark stone**)

	<i>Singularis</i>	<i>pluralis</i>
<i>Nom.</i>		

<i>Gen.</i>		
<i>Dat.</i>		
<i>Acc.</i>		
<i>Abl.</i>		
<i>Voc.</i>		

- *pericūlum, i n + grandis, e* (велика небезпека / **large danger**)

	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
<i>Nom.</i>		
<i>Gen.</i>		
<i>Dat.</i>		
<i>Acc.</i>		
<i>Abl.</i>		
<i>Voc.</i>		

- *vigilia, ae f + audax, acis* (смілива охорона / **audacious, courageous gardening**)

	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
<i>Nom.</i>		
<i>Gen.</i>		
<i>Dat.</i>		
<i>Acc.</i>		
<i>Abl.</i>		
<i>Voc.</i>		

- *animal, alis n + celer, eris, ere* (швидка тварина / **quick animal**)

	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
<i>Nom.</i>		
<i>Gen.</i>		
<i>Dat.</i>		
<i>Acc.</i>		
<i>Abl.</i>		
<i>Voc.</i>		

- *prex, precis f + commūnis, e* (спільна молитва / **common prayer**)

	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
<i>Nom.</i>		
<i>Gen.</i>		
<i>Dat.</i>		
<i>Acc.</i>		
<i>Abl.</i>		
<i>Voc.</i>		

3. Визначте відмінок, число, розряд займенників, запишіть їх словникову форму /

Determine case, number, category of the pronouns and write down their dictionary form:

Pronomen / займенник / Pronoun	Casus, numerus / відмінок, число, розряд / Case, number, category	forma dictionaria / словникова форма / dictionary form
<i>illi</i>	<i>Dat. sing., Nom. plur., masculinum, вказівний займенник / demonstrative pronoun</i>	<i>ille, illa, illud</i>
<i>cui</i>		
<i>ego</i>		
<i>mei</i>		
<i>sibi</i>		
<i>nobis</i>		
<i>mihi</i>		
<i>neminem</i>		
<i>vestrum</i>		
<i>nulli rei</i>		
<i>totius</i>		
<i>hoc</i>		
<i>eam</i>		
<i>quem</i>		

4. Перекладіть українською мовою / **Translate into English:**

1. Terra commūnis mater est omnium mortalium.
2. Corpus homīnis mortāle est, anīmus immortalis.
3. Divitiae homīnem felīcem non faciunt.
4. Nautae audāces per omnia maria currunt.
5. Metus est malus magister.
6. Notum est nobis carmen vetus, opus Homēri, clari poētae antiquōrum Graecōrum.
7. Milītes fortes non mortem, sed infamiam timent.
8. Verba docent, exempla trahunt.
9. Fortuna homīnum nobilium felix erat.
10. Omne initium difficīle est.
11. Divitiae apud sapientem virum in servitūte sunt, apud stultum in imperio.

12. Talis est hominum oratio, qualis est vita (Cicero).
13. Mendax in uno, mendax in omnibus.
14. Sunt servi laboriosi, constantes, vigilēs, et, ex diverso, pigri, leves, somniculosi.
15. Ignis aurum probat, miseria fortes viros (Seneca).
16. Negatio duplex est affirmatio.
17. Fortuna fortes metuit, ignavos premit.
18. Multi flores hominibus utiles sunt.
19. Vetera proverbialia breviter et simplicibus verbis prudentiam populi expriment.
20. Ingens est numerus librorum Ciceronis de philosophia, eloquentia, arte oratoria.

Vocabularium

affirmatio, onis <i>f</i> – ствердження / affirmation	run, to flow swiftly
animus, i <i>m</i> – дух, душа, думка / soul, mind	de (+Abl.) – про / about
antiquus, a, um – стародавній / ancient	desertum, i <i>n</i> – пустеля / desert
apud (+Acc.) – у / at, near, among	difficilis, e – важкий / difficult
ars, artis <i>f</i> – мистецтво / art	diversus, a, um – протилежний; навпаки / opposite
audax, acis – сміливий, відважний / audacious, courageous	divitiae, arum <i>f</i> (pl.) – багатство / riches
aurum, i <i>n</i> – золото / gold	doceo, cui, ctum, ere – учити, наставляти / to teach, instruct
brevis, e – короткий / short	duplex, icis – подвійний / double
breviter – коротко / shortly, briefly	eloquentia, ae <i>f</i> – красномовство / eloquence, oratory, rhetoric
carmen, inis <i>n</i> – поема / poem	ex (+Abl.) – з, від, із / out of, from
Cicero, onis <i>m</i> – Ціцерон, видатний римський політичний діяч, письменник, оратор (106 – 43 рр. до н.е.) / M. Tullius Cicero, Roman orator and statesman (106-43 BC)	exemplum, i <i>n</i> – приклад / example
clamo, avi, atum, are – кричати, волати / to proclaim; to shout, to cry	exprimo, pressi, pressum, ere – описати, зобразити / to imitate, to express
clarus, a, um – славний, відомий / clear, bright; famous	facio, feci, factum, ere – робити / to make, to do
communis, e – спільний, загальний / common	felix, felix – щасливий / fortunate, happy
constans, antis – постійний, наполегливий / constant, stable	flos, floris <i>m</i> – квітка / flower
corpus, oris <i>n</i> – тіло, організм / corpse, body	fortis, e – мужній / strong, powerful
curro, cucurri, cursum, ere – пливти / to	fortuna, ae <i>f</i> – доля, удача / fortune
	Graecus, i <i>m</i> – грек / Greek
	Homerus, i <i>m</i> – Гомер, автор епічних поем „Іліади” та „Одіссеї” / Homer, author of the epic poems “Iliad” and “Odyssey”
	homo, inis <i>m</i> – людина / human being, man

ignavus, a, um – млявий, бездіяльний / indolent, lazy	oratorius, a, um – ораторський / oratorical
ignis, is m – вогонь / fire	per (+Acc.) – через / through, by
immortālis, e – безсмертний; вічний / immortal	philosophia, ae f – філософія / philosophy
imperium, ii n – влада / power	piger, gra, grum – ледачий, повільний / lazy, slow
in (+ Acc. або Abl.) – в, на, у / in, on, at	poēta, ae m – поет / poet
infamia, ae f – безчестя, ганьба, сором / dishonour, infamy	popūlus, i m – народ / people, nation
ingens, entis – великий, могутній / mighty, huge	premo, pressi, pressum, ěre – давити, зневажати / to press
initium, ii n – початок / beginning	probo, āvi, ātum, āre – випробовувати / to prove, to test
laboriosus, a, um – працюючий / laborious, hardworking	proverbium, ii n – прислів'я, приказка / proverb, saying
levis, e – непостійний / fickle	prudentia, ae f – розсудливість, мудрість / prudence
liber, bri m – книга / book	qualis, e – який / what kind, how excellent
longus, a, um – довгий, вічний / long	sapiens, entis – розумний; мудрий / sapient, wise, rational
magister, tri m – учитель, наставник / teacher, tutor	sed – але / but
malus, a, um – поганий / bad, poor	servitus, utis f – підвладність, підлегливість / slavery, servitude
mater, tris f – мати / mother	servus, i m – раб, слуга / slave, servant
mare, is n – море / sea	simplex, ĩcis – простий / simple
mendax, acis – брехливий / false	somniculosus, a, um – сонний, в'ялий / sleepy, drowsy
metuo, ui, utum, ěre – боятися / to fear, to be afraid	stultus, a, um – дурний / foolish, crazy, stupid
metus, us m – страх / fear	sum, fui, esse – бути / to be
miles, ĩtis m – воїн, солдат / soldier	talis, e – такий / such
miseria, ae f – біда, лихо / misery, distress	terra, ae f – земля / land, earth
mors, mortis f – смерть / death	timeo, timui, -, ěre – боятися / to fear, be afraid of
mortālis, e – смертний / mortal	traho, traxi, tractum, ěre – захоплювати / to draw, to drag, to haul
multus, a, um – численний / much, many, numerous	unus, a, um – один / one
nauta, ae m – моряк / mariner, sailor	utilis, e – корисний / useful, profitable
negatio, onis f – заперечення / negation, refusal	verbum, i n – слово / word
nobilis, e – шляхетний / noble, famous	vetus, ěris – старий, давній / old
nos – ми / we	vigil, ilis – не сплячий, пильний / alert, vigilant
notus, a, um – відомий / well known, notable, famous	vir, viri m – чоловік, воїн, муж / man
numērus, i m – число; кількість / number, sum	vita, ae f – життя / life
omnis, e – весь, усякий / all or the whole of, each	vox, vocis f – голос / voice
opus, ěris n – твір / work	
oratio, onis f – промова, мова / oration, speech	

5. Які українські та англійські слова походять від поданих у таблиці латинських прикметників III відміни /

Which Ukrainian and English words are derived from the Latin adjectives of third declension given in the chart below?:

	Latina	Українська	English
1	vetus, ēris (старий / old)		
2	fortis, e (мужній / brave)		
3	pauper, ēris (бідний / poor)		
4	gravis, e (важкий / heavy)		
5	par, paris (рівний / equal)		
6	brevis, e (короткий / short)		
7	efficax, acis (ефективний / effective)		
8	difficilis, e (важкий / difficult)		
9	vocalis, e (дзвінкий / voiced)		
10	sapiens, entis (мудрий / wise)		
11	velox, ōcis (швидкий / quick)		
12	felix, īcis (щасливий / happy)		
13	dulcis, e (солодкий / sweet)		
14	similis, e (подібний / like)		
15	audax, acis (сміливий / brave)		

Індивідуальні навчально-дослідні завдання / **Individual educational research tasks:**

- ✓ Publius Cornelius Tacitus.
- ✓ Gaius Suetonius Tranquillus.

**GRADUS COMPARATIŌNIS ADIECTIVŌRUM /
СТУПЕНІ ПОРІВНЯННЯ ПРИКМЕТНИКІВ /
COMPARISON OF ADJECTIVES**

Якісні прикметники мають три ступені порівняння /

Qualitative adjectives have three degrees of comparison:

- звичайний ступінь / **the positive degree** – *gradus positīvus*;
- вищий ступінь / **the comparative degree** – *gradus comparatīvus*;
- найвищий ступінь / **the superlative degree** – *gradus superlatīvus*.

**GRADUS COMPARATĪVUS /
ВИЩИЙ СТУПІНЬ ПОРІВНЯННЯ ПРИКМЕТНИКІВ /
THE COMPARATIVE DEGREE OF ADJECTIVES**

основа прикметника + суфікси *-ior* (m, f), *-ius* (n)

stem of an adjective + the suffix *-ior* (m, f), *-ius* (n)

Positīvus		Comparatīvus	
Nominativus	Basis / Основа / Stem	m, f	n
latus, a, um – широкий, а, е / wide	lat-	lat- ior ширший, ширша / wider	lat- ius ширше / wider
asper, ěra, ěrum – шорсткий, а, е / rough	asper-	asper- ior	asper- ius
acer, cris, cre – гострий, а, е / sharp	acr-	acr- ior	acr- ius
brevis, e – короткий, а, е / short	brev-	brev- ior	brev- ius
simplex, ĩcis – простий, а, е / simple	simplic-	simplic- ior	simplic- ius

Nota bene! Прикметники у вищому ступені відмінюються за третьою відміною іменників приголосної групи /

Comparative adjectives are declined like the third declension nouns of the consonant type.

**Зразок відмінювання прикметників у вищому ступені /
Declension of comparative adjectives:**

Casus	Singulāris		
	m	f	n
Nom.	brevior <i>коротший</i> / shorter	brevior <i>коротша</i> / shorter	brevius <i>коротше</i> / shorter
Gen.	breviōr- is	breviōr- is	breviōr- is
Dat.	breviōr- i	breviōr- i	breviōr- i
Acc.	breviōr- em	breviōr- em	brevius
Abl.	breviōr- e	breviōr- e	breviōr- e
Voc.	brevior	brevior	brevius

	Plurālis		
Nom.	breviōr- es	breviōr- es	breviōr- a
Gen.	breviōr- um	breviōr- um	breviōr- um
Dat.	brevior- ībus	brevior- ībus	brevior- ībus
Acc.	breviōr- es	breviōr- es	breviōr- a
Abl.	brevior- ībus	brevior- ībus	brevior- ībus
Voc.	breviōr- es	breviōr- es	breviōr- a

**GRADUS SUPERLATĪVUS /
НАЙВИЩИЙ СТУПІНЬ ПОРІВНЯННЯ ПРИКМЕТНИКІВ /
THE SUPERLATIVE DEGREE OF ADJECTIVES**

Основа
прикметника + суфікс **-issīm-** + родові закінчення **-us (m), -a (f), -um (n)**

Stem
of an adjective + the suffix -issīm- + the gender inflections
-us (m), -a (f), -um (n)

Positīvus		Superlatīvus		
Nom.	Основа / Stem	m	f	n
latus, a, um <i>широкий, а, е /</i> wide	lat-	lat- issīm-us <i>найширший /</i> the widest	lat- issīm-a <i>найширша /</i> the widest	lat- issīm-um <i>найширше /</i> the widest
brevis, e	brev-	brev- issīm-us	brev- issīm-a	brev- issīm-um
simplex, ĩcis	simplic-	simplic- issīm-us	simplic- issīm-a	simplic- issīm-um

Nota bene! Прикметники у найвищому ступені відмінюються як прикметники першої і другої відмін /

The superlatives are usually declined like the first and the second declension nouns.

**ОСОБЛИВОСТІ УТВОРЕННЯ НАЙВИЩОГО СТУПЕНЯ ПОРІВНЯННЯ
ПРИКМЕТНИКІВ /
THE PECULIARITIES OF FORMING SOME SUPERLATIVES**

I. Прикметники, які в чоловічому роді закінчуються на **-er**, утворюють найвищий ступінь за формулою:

форма чоловічого роду + суфікс -rīm- + родові закінчення -us, -a, -um

The masculine adjectives with the ending -er form the superlatives according to formula:

the masculin form + the suffix -rīm- + the gender inflections -us, -a, -um

Positīvus		Superlatīvus		
Nom.	Чоловічий рід на -er / The masculine gender with -er	m	f	n
acer, cris, cre <i>гострий, а, е</i>	acer	acer- rīm-us <i>найгостріший</i>	acer- rīm-a <i>найгостріша</i>	acer- rīm-um <i>найгостріше</i>
asper, ĕra, ĕrum	asper	asper- rīm-us	asper- rīm-a	asper- rīm-um

Nota bene!

vetus, veteris (старий / **old**) – **veterrīmus, a, um** (найстаріший / **the oldest**)

II. Шість прикметників третьої відміни, які у називному відмінку однини закінчуються на **-īlis**, утворюють найвищий ступінь за формулою:
основа прикметника + суфікс -līm- + родові закінчення -us, -a, -um

Six adjectives with the ending -īlis, form their superlatives according to formula:

Stem of adjective + the suffix -līm- + the gender inflections -us, -a, -um

Positīvus	Comparatīvus		Superlatīvus
	m, f	n	
facīlis, e – легкий, а, е / easy	facil- ior <i>легший, -a</i> / easier	facil- ius <i>легше</i> / easier	facil- līm-us, a, um <i>найлегший, а, е</i> / the easiest
difficīlis, e – важкий, а, е / difficult	difficil- ior	difficil- ius	difficil- līm-us, a, um
simīlis, e – подібний, а, е / similar	simil- ior	simil- ius	simil- līm-us, a, um
dissimīlis, e – неподібний, а, е / dissimilar	dissimil- ior	dissimil- ius	dissimil- līm-us, a, um
gracīlis, e – стрункий, а, е / slender, graceful	gracil- ior	gracil- ius	gracil- līm-us, a, um
humīlis, e – низький, а, е / low, humble	humil- ior	humil- ius	humil- līm-us, a, um

НЕПРАВИЛЬНІ СТУПЕНІ ПОРІВНЯННЯ ПРИКМЕТНИКІВ / IRREGULAR COMPARISONS

1. Суплетивні ступені порівняння / *Suppletive degrees of comparison*

Positīvus	Comparatīvus		Superlatīvus
	m, f	n	
bonus, a, um добрий, а, е / good	melior кращий, а / better	melius краще / better	optīmus, a, um найкращий, а, е / the best
malus, a, um поганий, а, е / bad	peior гірший, а / worse	peius гірше / worse	pessīmus, a, um найгірший, а, е / the worst
magnus, a, um великий, а, е / great	maior більший, а / greater	maius більше / greater	maxīmus, a, um найбільший, а, е / the greatest
parvus, a, um малий, а, е / small	minor менший, а / smaller	minus менше / smaller	minīmus, a, um найменший, а, е / the smallest
multi, ae, a численні / many	plures численніші / more	plura численніші / more	plurīmi, ae, a найчисленніші / the most

2. Описовий спосіб утворення ступенів порівняння прикметників / *Analytic way of forming degrees of comparison*

Прикметники I-II відмін з основою на голосний перед закінченням **-us, -a, -um** утворюють вищий ступінь додаванням до звичайного ступеня прислівника **magis** (більше) чи **minus** (менше), а найвищий ступінь – за допомогою прислівника **maxīme** (найбільше) чи **minīme** (найменше) /

The adjectives of the first and second declension with the ending **-us, -a, -um** preceded by a vowel form the comparative degree by means of the adverb **magis** (more) or **minus** (less) and the superlative degree by means of the adverb **maxīme** (most) or **minīme** (least).

Positīvus	Comparatīvus	Superlatīvus
idoneus, a, um вигідний, а, е / suitable	magis idoneus, a, um більш вигідний, а, е / more suitable minus idoneus, a, um менш вигідний, а, е / less suitable	maxīme idoneus, a, um найбільш вигідний, а, е / the most suitable minīme idoneus, a, um найменш вигідний, а, е / the least suitable
strenuus, a, um енергійний, а, е / active, strenuous	magis strenuus, a, um minus strenuus, a, um	maxīme strenuus, a, um minīme strenuus, a, um
necessarius, a, um необхідний, а, е / necessary	magis necessarius, a, um minus necessarius, a, um	maxīme necessarius, a, um minīme necessarius, a, um

ADVERBIUM / ПРИСЛІВНИК / ADVERB

У латинській мові існують дві категорії прислівників /

In the Latin language there are two categories of adverbs:

- самостійні (*saepe* – часто, *ubi* – де, *semper* – завжди etc.) / **independent** (*saepe* – often, *ubi* – where, *semper* – always etc.);
- похідні (утворені від прикметників) / **derived from adjectives.**

УТВОРЕННЯ ПРИСЛІВНИКІВ / FORMATION OF ADVERBS

<p>1. Прислівники утворюються від прикметників I-II відміни за допомогою спеціальних закінчень / Adverbs are formed from the first-second declension adjectives via adding of special endings</p>		
Прикметники I-II відміни / Adjectives of the first and second declension	Основа + закінчення / Stem + endings	Прислівник / Adverb
<i>altus, a, um</i> – високий, а, е / high	<i>alt + e</i>	<i>alte</i> – високо / high
<i>malus, a, um</i> – поганий, а, е // bad	<i>mal + e</i>	<i>male</i> – погано / badly
<i>rarus, a, um</i> – рідкісний, а, е / rare	<i>rar + o</i>	<i>raro</i> – рідко / rarely
<i>citus, a, um</i> – швидкий, а, е / quick, fast	<i>cit + o</i>	<i>cito</i> – швидко / quickly, fast
<p>2. Прислівники утворюються від прикметників за допомогою спеціальних суфіксів / Adverbs are formed from adjectives via adding of special suffixes</p>		
Прикметники III відміни / Adjectives of the third declension	Основа + закінчення / Stem + endings	Прислівник / Adverb
<i>fortis, e</i> – хоробрий, а, е / strong, powerful	<i>fort + -iter</i>	<i>fortiter</i> – сильно, хоробро / strongly, bravely
<i>sapiens, entis</i> – мудрий, а, е / sapient	<i>sapient + -er</i>	<i>sapienter</i> – мудро / in a sapient way, wisely
<p>3. У функції прислівника може вживатися форма прикметника середнього роду / Some neuter adjectives can be used as adverbs</p>		
<i>facilis, e</i> – легкий, а, е / facile	форма середнього роду / form of neuter gender	<i>facile</i> – легко / easily
<i>multus, a, um</i> – численний, а, е / numerous	форма середнього роду / form of neuter gender	<i>multum</i> – багато / many, much
<p>4. Деякі прислівники утворюються від іменників за допомогою закінчень -im, -tim, -atim (архаїчна форма Accusativus singularis) / Some adverbs are formed from nouns via adding the endings -im, -tim, -atim (arhaic form of Accusativus singularis).</p>		
<i>pars, partis f</i> – частина / part	<i>part + im</i>	<i>partim</i> – частково / partly

Nota bene!

<i>bonus, a, um</i> – добрий, а, е / good	<i>bene</i>
<i>parvus, a, um</i> – малий, а, е / small, little	<i>parum</i>
<i>magnus, a, um</i> – великий, а, е / large, big, great	<i>magnopere</i>
<i>propinquus, a, um</i> – близький, а, е / near, neighbouring	<i>prope</i>

**GRADUS COMPARATIŌNIS ADVERBIŌRUM /
СТУПЕНІ ПОРІВНЯННЯ ПРИСЛІВНИКІВ /
COMPARISON OF ADVERBS**

Positivus	Comparativus	Superlativus
lat- e – широко / widely	lat- ius – ширше / more widely	lat- issim-e – найширше / the most widely
fort- iter – хоробро / bravely	fort- ius – хоробріше / more bravely	fort- issim-e – найхоробріше / the most bravely
gracil- iter – струнко / gracefully	gracil- ius – більш струнко / more gracefully	gracil- lim-e – дуже струнко / the most gracefully
sapient- er – мудро / wisely	sapient- ius – мудріше / more wisely	sapient- issim-e – наймудріше / the most wisely
mal- e – погано / badly	pe- ius – гірше / worse	pe- ssim-e – найгірше / the worst
mult- um – багато / many	pl- us – більше / more	pl- urimum – найбільше / the most

EXERCITIA / ВПРАВИ / EXERCISES

1. Утворіть ступені порівняння таких прикметників /
Form the comparatives from the adjectives:

<i>Gradus positivus</i>	<i>Gradus comparativus</i>	<i>Gradus superlativus</i>
similis, e (подібний, а, е / similar)	<i>similior (m,f), similius (n)</i>	<i>simillimus, a, um</i>
mirabilis, e (дивовижний, а, е / admirable, wonderful)		
levis, e (легкий, а, е / light)		
sapiens, entis (мудрий, а, е / rational, wise)		
parvus, a, um (малий, а, е / small, little)		

elĕgans, antis (ВИТОНЧЕНИЙ, а, е / elegant)		
ater, tra, trum (ТЕМНИЙ, а, е / dark)		
longus, a, um (ДОВГИЙ, а, е / long)		
magnus, a, um (ВЕЛИКИЙ, а, е / large, big)		
simplex, ĩcis (ПРОСТИЙ, а, е / simple)		
liber, ĕra, ĕrum (ВІЛЬНИЙ, а, е / free)		
pauper, paupĕris (БІДНИЙ, а, е / poor)		
virĭdis, e (ЗЕЛЕНИЙ, а, е / green)		
usitĀtus, a, um (ЗАГАЛЬНОПРИЙНЯТИЙ, а, е / usual)		
difficĭlis, e (ВАЖКИЙ, а, е / difficult)		
rapax, ācis (СТРІМКИЙ, а, е / rapacious)		
griseus, a, um (СІРИЙ, а, е / gray)		

2. Провідмініайте словосполучення в однині і в множині /
Decline the word combinations in singular and plural:

- *mos antiquissĭmus* **m** (найдавніший звичай / **the most ancient custom**)

	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
<i>Nom.</i>	mos antiquissĭmus	
<i>Gen.</i>	mor- is antiquissĭm- i	
<i>Dat.</i>		
<i>Acc.</i>		
<i>Abl.</i>		
<i>Voc.</i>		

- *hiems severior* **f** (суворіша зима / **more severe winter**)

	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
<i>Nom.</i>	hiems severior	
<i>Gen.</i>	hiem- is severior- is	
<i>Dat.</i>		
<i>Acc.</i>		
<i>Abl.</i>		
<i>Voc.</i>		

- *bellum crudelius* **n** (жорстокіша війна / **more cruel war**)

	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
<i>Nom.</i>	bellum crudelius	
<i>Gen.</i>	bell- i crudelior- is	
<i>Dat.</i>		
<i>Acc.</i>		
<i>Abl.</i>		
<i>Voc.</i>		

- *fabŭla mirior* **f** (дивовижніша казка / **more wonderful fable**)

	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
<i>Nom.</i>	fabŭla mirior	
<i>Gen.</i>	fabŭl- ae miriōr- is	
<i>Dat.</i>		
<i>Acc.</i>		
<i>Abl.</i>		
<i>Voc.</i>		

- *tempus brevissimum* **n** (найкоротший час / **the shortest time**)

	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
<i>Nom.</i>	tempus brevissimum	
<i>Gen.</i>	tempor- is brevissim- i	
<i>Dat.</i>		
<i>Acc.</i>		
<i>Abl.</i>		
<i>Voc.</i>		

3. Утворіть від поданих прикметників прислівники /

Form the adverbs from the adjectives given below:

<i>Adiectivum</i> / Прикметник / Adjective	<i>Adverbium</i> / Прислівник / Adverb
ingens, entis (сильний / huge, mighty)	<i>ingenter</i> (сильно / mightily)
bonus, a, um (добрий / good)	
recens, entis (свіжий / fresh)	
brevis, e (короткий / short)	
incognītus, a, um (невідомий / unknown)	
felix, īcis (щасливий / happy)	
laudabilis, e (похвальний / praiseworthy)	
liber, ěra, ěrum (вільний / free)	
angustus, a, um (вузький / narrow)	

4. Перекладіть українською мовою / **Translate into English:**

1. Lingua celĕris est, mens celerior.
2. Plura dicunt iuvĕnes, utiliōra senes.
.....
3. Septem sapientium sapientissĭmus erat Solo.
.....
4. Sibi imperāre maxĭmum imperium est.
.....
5. Nulla terra patriā melior est.
6. Salus popŭli suprĕma lex est.
7. Ver iucundissĭmum tempus anni est.
.....
8. Monumenta virōrum clarōrum pulcherrĭmis florĭbus ornabantur.
.....
9. Potius sero, quam nunquam.
10. Citius, altius, fortius.
11. Amĭcus Plato, sed magis amĭca verĭtas est.
.....
12. Homĭnes amplius ocŭlis, quam aurĭbus credunt.
.....
13. Dies aestātis longiōres sunt, quam dies hiĕmis.
.....
14. Croesus Solōne divitior, sed Solo Croesō sapientior erat.
.....
15. Maxĭmus in minĭmis.
16. Melior tutiorque est certa pax, quam sperata victoria.
.....
17. Verba puellārum foliis leviora caducis sunt (*Ovidius*).
.....
18. Honōres mutant mores, sed raro in meliōres.

19. Firmissima est inter pares amicitia.

20. Malus est error, peior defensio erroris, pessimum mendacium.

Vocabularium

aestas, ātis *f* – літо / **summer**
altus, a, um – високий / **high**
amica, ae *f* – подруга / **friend**
amicitia, ae *f* – дружба / **friendship**
amicus, i *m* – друг / **friend**
amplius (вищий ступ. від ample) –
більше / **more than**
annus, i *m* – рік / **year**
auris, is *f* – вухо / **ear**
bonus, a, um – гарний, добрий / **good**
caducus, a, um – опалий / **fallen**
celer, ěris, ěre – швидкий / **quick, fast**
certus, a, um – точний, вірний, відомий /
certain, sure, fixed
citus, a, um – швидкий / **fast**
clarus, a, um – славний, знаменитий /
clear, bright; famous
credo, credīdi, creditum, ěre – вірити,
довіряти / **to believe, to trust in**
Croesus, i *m* – Крез, цар Лідії (560 —
546 рр. до н. е.), переможений Кіром /
Croesus, king of Lydia, famous for
his wealth
defensio, onis *f* – захист; оправдання /
defence; excuse
dico, dixi, dictum, ěre – говорити / **to**
speak, to say
dies, ei *m, f* – день / **day**
dives, divītis – багатий / **rich**
error, ōris *m* – помилка / **error,**
mistake
firmus, a, um – міцний, надійний /
firm, steady
flos, floris *m* – квітка / **flower**
folium, ii *n* – лист / **leaf**
fortis, e – міцний, сильний / **strong,**
powerful
hiems, hiēmis *f* – зима / **winter**
homo, ĩnis *m* – людина / **human being,**
man
honor, oris *m* – честь, почесність / **honour,**
respect
imperium, ii *n* – влада / **power**
impĕro, avi, atum, āre – правити,
керувати, володіти / **to order, to**
command

in (+ Acc. або Abl.) – в, на, у / **in, on, at**
inter (+ Acc.) – між, серед / **between,**
among
iucundus, a, um – приємний, милий /
pleasant, delightful
iuvenis, e – молодий / **young**
levis, e – легкий / **light**
lex, legis *f* – закон / **law**
lingua, ae *f* – мова / **language**
longus, a, um – довгий / **long**
magis – більш, більше / **more, rather**
magnus, a, um – великий / **large, big,**
great, huge
malus, a, um – поганий / **bad, poor**
mendacium, ii *n* – брехя, обман / **false**
mens, mentis *f* – думка, розум / **mind,**
thought
monumentum, i *n* – пам'ятник /
monument
mos, moris *m* – звичай / **custom**
muto, avi, atum, āre – змінювати,
мінати / **to change, to modify**
nullus, a, um – ніякий / **no; none, not**
any
nunquam – ніколи / **never**
ocūlus, i *m* – око / **eye**
orno, āvi, ātum, āre – прикрашати / **to**
decorate
par, paris – рівний / **equal**
parvus, a, um – малий / **small, little**
patria, ae *f* – батьківщина / **native land**
pax, pacis *f* – мир / **peace**
Plato, onis *m* – Платон (427-347 рр. до
н.е.), грецький філософ, учень Сократа,
учитель Аристотеля / **Plato (427-347**
BC), Greek philosopher, student of
Socrates, teacher of Aristotle
plures, a – більш численні / **more**
popūlus, i *m* – народ / **people, nation**
potius – краще / **better**
puella, ae *f* – дівчина / **girl**
pulcher, chra, chrum – гарний,
прекрасний / **beautiful, handsome**
quam – як / **like, as**
-que – і / **and**

raro – рідко, зрідка / **rarely, seldom**
salus, salutis f – благополуччя / **well-being, prosperity**
sapiens, entis – розумний, мудрий / **sapient, wise, rational**
sed – але, однак / **but**
senex, senis – старий / **aged, old**
septem – сім / **seven**
sero – пізно / **too late**
Solo, ōnis m – Солон, афінський законодавець, один із „семи мудреців”; помер в 559 р. до н. е. / **Solon, famous Athenian legislator, one of the “seven wise men”**
sperātus, a, um – очікуваний / **hoped for, desired**
sui – себе / **himself**

sum, fui, esse – бути / **to be**
supremus, a, um – найвищий / **supreme**
tempus, ōris n – час; період / **time, season**
terra, ae f – земля / **land, earth**
tutiorque = tutior + -que
tutus, a, um – безпечний; надійний / **safe, secure**
utilis, e – корисний / **useful, profitable**
ver, veris n – весна / **spring**
verbum, i n – слово / **word**
veritas, atis f – істина / **truth**
victoria, ae f – перемога / **victory**
vir, viri m – чоловік, воїн, муж / **man, hero**

5. Які імена людей походять від поданих у таблиці латинських слів /
Which names are derived from the following Latin words?:

	Verba Latina	Nomina hominum
1	ius, iuris n (право / law, right)	
2	natalis, e (рідний / innate)	
3	maximus, a, um (найбільший / the greatest)	
4	vitalis, e (живий, життєдайний / alive, life-giving)	
5	vita, ae f (життя / life)	
6	victoria, ae f (перемога / victory)	
7	stella, ae f (зірка / star)	
8	silva, ae f (ліс / forest)	
9	regina, ae f (цариця / queen)	
10	laetitia, ae f (втіха / joy, happiness)	
11	marinus, a, um (морський / marine; sea)	
12	clarus, a, um (ясний, відомий / clear, bright; famous)	

13	bellus, a, um (милий, приємний / nice, pleasant)	
14	aurora, ae f (ранкова зірка / aurora, day star)	
15	felix, icis (щасливий / happy)	
16	benedictus, a, um (благословенний / blessed)	
17	silvester, tris, tre (лісовий / wooded)	
18	rosa, ae f (троянда / rose)	
19	victor, oris m (переможець / winner)	
20	constans, antis (постійний, незмінний / constant)	
21	paulus, a, um (невеликий / little)	
22	albus, a, um (білий / white)	
23	beatus, a, um (щасливий / happy)	
24	valentia, ae f (сила, міць / power)	
25	valeria, ae f (чорний орел / black eagle)	

Індивідуальні навчально-дослідні завдання / **Individual educational research tasks:**

- ✓ Gaius Sallustius Crispus.
- ✓ Sextus Propertius.

**DECLINATIO QUARTA NOMINUM SUBSTANTIVORUM /
ЧЕТВЕРТА ВІДМІНА ІМЕННИКІВ /
THE FOURTH DECLENSION OF NOUNS**

До четвертої відміни належать іменники чоловічого і середнього роду, які в називному відмінку однини закінчуються на -us (m), -u (n), а в родовому – на -us /

The masculine and neuter nouns which have the endings -us (m), -u (n) in Nominative singular and -us in Genitive belong to the fourth declension:

casus, us m – випадок / accident; case
usus, us m – вживання, досвід / use, experience
fructus, us m – фрукт / fruit
senatus, us m – сенат / senate
passus, us m – крок / step, pace
cornu, us n – ріг / horn
gelu, us n – мороз / ice, cold etc.

Nota bene!

Як виняток до четвертої відміни належать деякі іменники жіночого роду на -us /

As exception some feminine nouns on -us belong to fourth declension:

domus, us f – дім / house, home
quercus, us f – дуб / oak
nurus, us f – невістка / daughter-in-law
socrus, us f – свекруха / mother-in-law
manus, us f – рука / hand
Idus, uum f – Іди (13 або 15 число місяця) / the Ides (13th or 15th day of month) etc.

Зразок відмінювання іменників четвертої відміни / Fourth declension paradigm:

Causus	Singularis		Pluralis	
	m	n	m	n
Nom.	fruct -us	corn -u	fruct -us	corn -ua
Gen.	fruct -us	corn -us	fruct -uum	corn -uum
Dat.	fruct -ui	corn -u	fruct -ibus	corn -ibus
Acc.	fruct -um	corn -u	fruct -us	corn -ua
Abl.	fruct -u	corn -u	fruct -ibus	corn -ibus
Voc.	fruct -us	corn -u	fruct -us	corn -ua

Відмінювання іменника / Declension of the noun domus, us f (дім / home):

Causus	Singularis	Pluralis
Nom.	dom -us	dom -us
Gen.	dom -us	dom -uum (dom -orum)
Dat.	dom -ui	dom -ibus
Acc.	dom -um	dom -os
Abl.	dom -o	dom -ibus
Voc.	dom -us	dom -us

Nota bene!

- 1) domi adv.** – вдома / **at home**
domo adv. – з дому / **from home**
domum adv. – додому / **to home**

2) Деякі іменники IV відміни утворюються від дієслів, шляхом додавання до основи супіна закінчення **-us** /

Some of the fourth declension nouns are formed from verbs by adding to the supine stem the ending -us:

censeo, censui, censum, censere (оцінювати / **to assess, to rate**) →

census, us m (оцінка / **census, registered property**);

sentio, sensi, sensum, sentire (відчувати / **to feel**) →

sensus, us m (відчуття / **feeling**) etc.

**DECLINATIO QUINTA NOMINUM SUBSTANTIVORUM /
П'ЯТА ВІДМІНА ІМЕННИКІВ /
THE FIFTH DECLENSION OF NOUNS**

До п'ятої відміни належать іменники жіночого роду, які в називному відмінку закінчуються на **-es**, а в родовому – на **-ei** /

The feminine nouns which have the endings -es in Nominative singular and -ei in Genitive belong to the fifth declension:

res, rei f – справа, річ / **thing, cause, affair**

facies, ei f – поверхня, обличчя, зовнішність / **surface, face**

series, ei f – ряд, низка, серія / **series, chain**

fides, ei f – віра / **faith**

species, ei f – вид, різновид, явище / **species**

spes, spei f – надія / **hope**

Nota bene! Як виняток, до п'ятої відміни належать два іменники чоловічого роду /

As exception two masculine nouns belong to fifth declension:

dies, diēi m, f – день / **day**

meridies, eī m – полудень, південь / **noon, midday, south**

dies, eī, f у значенні термін, строк – жіночого роду / **when certain period of time is meant then it is feminine.**

Ad exemplum:

dies certa (певний день / **certain day**)

dies constituta (встановлений день / **the fixed day**)

але / **but** – *dies festus* (святковий день / **festive day, holiday**)

Іменники **res** і **dies** мають однину і множини. Всі інші іменники або зовсім не відмінюються у множині, або мають лише називний і знахідний відмінки /

The nouns res and dies have singular and plural forms. All the other nouns either are not declined in plural, or have only the form of Nominative and Accusative case.

Зразок відмінювання іменників п'ятої відміни / Fifth declension paradigm:

Causus	Singulāris		Plurālis	
	f	m, f	f	m, f
Nom.	r -es	di-es	r -es	di-es
Gen.	r -ei	di-ēi	r -erum	di-erum
Dat.	r -ei	di-ēi	r -ebus	di-ēbus
Acc.	r -em	di-em	r -es	di-es
Abl.	r -ē	di-ē	r -ebus	di-ēbus
Voc.	r -es	di-es	r -es	di-es

**SUM et COMPOSITA / ДІЕСЛОВА, УТВОРЕНІ ВІД SUM /
COMPOUNDS OF SUM**

<p>Від дієслова sum, fui, esse „бути” за допомогою префіксів утворюється ряд похідних дієслів / From the verb sum, fui, esse “to be” via adding prefixes a series of derivative verbs are formed:</p>
<p><i>absum, afui, abesse</i> – бути відсутнім / to be absent; <i>adsum, adfui, adesse</i> – бути присутнім, допомагати / to be present, to aid; <i>desum, defui, deesse</i> – не вистачати, бракувати / to be lacking, to be missing; <i>insum, infui, inesse</i> – бути всередині / to be in, to belong to; <i>intersum, interfui, interesse</i> – перебувати серед когось, брати участь / to be in the midst; to take part in; <i>obsum, obfui, obesse</i> – шкодити / to hurt, to tell against; <i>praesum, praefui, praesse</i> – бути попереду, очолювати / to take the lead (in), to be head (of); <i>prosum, profui, prodesse</i> – допомагати / to be useful, to benefit.</p>

Nota bene! Дієслова, утворені від *esse*, відмінюються як дієслово *esse* /
The verbs derived from *esse* are conjugated like the verb *esse*:

	Praesens	Imperfectum	Futurum I
Persona	<i>Singularis</i>		
1.	ab-sum	ab-eram	ab-ero
2.	ab-es	ab-eras	ab-eris
3.	ab-est	ab-erat	ab-erit
	<i>Pluralis</i>		
1.	ab-sumus	ab-eramus	ab-erimus
2.	ab-estis	ab-eratis	ab-eritis
3.	ab-sunt	ab-erant	ab-erunt

EXERCITIA / ВПРАВИ / EXERCISES

1. Узгодьте прикметники з іменниками в роді, числі й відмінку та провідмініайте словосполучення в однині і множині /

Agree the adjectives with the nouns in gender, number and case and decline the word combinations in singular and plural:

res, rei f + militaris, e (військова справа / **military affair**)

	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
<i>Nom.</i>		
<i>Gen.</i>		
<i>Dat.</i>		
<i>Acc.</i>		
<i>Abl.</i>		
<i>Voc.</i>		

gelu, us n + saevus, a, um (лютий мороз / **severe frost**)

	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
<i>Nom.</i>		
<i>Gen.</i>		
<i>Dat.</i>		
<i>Acc.</i>		
<i>Abl.</i>		
<i>Voc.</i>		

status, us m + extraordinarius, a, um (надзвичайне положення / **special position**)

	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
<i>Nom.</i>		
<i>Gen.</i>		
<i>Dat.</i>		
<i>Acc.</i>		
<i>Abl.</i>		
<i>Voc.</i>		

casus, us m + felix, felicitis (щасливий випадок / **lucky chance**)

	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
<i>Nom.</i>		
<i>Gen.</i>		
<i>Dat.</i>		
<i>Acc.</i>		
<i>Abl.</i>		
<i>Voc.</i>		

manus, us f + humanus, a, um (людська рука / **human hand**)

	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
<i>Nom.</i>		
<i>Gen.</i>		
<i>Dat.</i>		
<i>Acc.</i>		
<i>Abl.</i>		
<i>Voc.</i>		

2. Визначте часові форми дієслів утворених від *esse* і перекладіть українською мовою /

Determine the tense of the verbs derived from *esse* and translate into English:

дієслово / verbum / verb	час, особа, число / tempus, persona, numerus / tense, person, number	переклад / interpretatio / translation
<i>adsumus</i>	<i>praesens indicativi activi, pers. 1 plur.</i>	<i>ми є присутні / we are present</i>
<i>prodero</i>		
<i>absunt</i>		
<i>oberunt</i>		
<i>ines</i>		
<i>intereritis</i>		
<i>praeerant</i>		
<i>deeram</i>		
<i>ades</i>		

3. Перекладіть українською мовою / Translate into English:

1. Res publica Romana.
2. Dux semper habet spem victoriae.
3. Doctrina est fructus dulcis radicis amarae.
4. Caesar cum omni exercitu in Britanniam contendit.
5. Et parva domus et ingentia aedificia in Roma erant.
6. In signis exercituum Romanorum litterae erant: SPQR (= Senatus populusque Romanus), in nummis: SC (= Senatus consultum).
7. Lapsus linguae.
8. Usus est optimus magister.
9. Homines antiqui caput locum omnium fere sensuum nostrorum putabant.
10. Principatus rei publicae Romanae in manibus magistratum, principatus magistratum in manibus consulum erat.
11. Aliae bestiae hominem visu, aliae auditu superant, homo autem omnes mente et ratione superat.

12. E fructu arbor cognoscitur.
13. Dies diem docet.
14. Carpe diem! (*Horatius*)
15. Philosophia est scientia rerum humanarum et rerum naturae.
-
16. Homines quinque habent sensus; sedes quattuor sensuum est in capite: visus est in oculis, auditus in auribus, odoratus in naribus, gustatus in palato et in lingua; tactus est praecipue in digitis.
-
-
17. Manus manum lavat (*Petronius*).
18. Magnus erat apud Romanos dierum festorum numerus; diebus festis Romani templa ornabant.
-
19. Nulla dies sine linea (*Plinius Secundus*).
20. Consules, censores, praetores, aediles summi erant rei publicae Romanorum magistratus.
-

Vocabularium

aedificium, ii n – будівля, споруда / **building; edifice, structure**

aedilis, is m – едил (*молодий магистрат*) / **aedile-commissioner of police**

alius, alia, aliud – інший (з багатьох), одні... інші / **another**

amarus, a, um – гіркий / **bitter**

antiquus, a, um – стародавній / **ancient**

apud (+Acc.) – у / **at, near, among**

arbor, oris f – дерево / **tree**

auditus, us m – слух / **sense of hearing**

auris, is f – вухо / **ear**

autem – а, ж, але, однак / **but, on the other hand**

bestia, ae f – тварина / **wild animal**

bonus, a, um – гарний, добрий / **good**

Britannia, ae f – Британія (провінція), син. *Albion* (Англія із Шотландією та Ірландією) / **Britannia, geographic region corresponding to today's Britain**

Caesar, aris m (*Gaius Iulius Caesar*) – Гай Юлій Цезар (100-44 рр. до н.е.), римський полководець, політичний діяч, письменник / **Gaius Julius Caesar (100 – 44 BC), Roman military general, politician and historian, writer**

caput, itis n – голова / **head**

carpo, carpsi, carptum, ere – ловити / **to seize**

ensor, oris m – цензор (один із двох великих магистратів стародавнього Риму, в обов'язки яких входило проведення ценового перепису, нагляд за правильним надходженням податків) / **ensor, magistrate for registration or census**

cognosco, novi, nitum, ere – пізнавати / **to recognize**

consul, is m – консул, голова Римської республіки (щорічно до 367 р. до н.е. обиралися центуріатними коміціями два консули, один від патриціїв, другий від плебеїв); пізніше радник / **consul, the highest elected Roman official; supreme magistrate**

consultum, i n – порада, постанова / **decision, resolution**

contendo, ndi, ntum, ere – поспішати, направлятися / **to rush to, to be in a hurry, to hasten**

cum (+ Abl.) – з / **with**

dies, ei m – день / **day**

digitus, i m – палець (руки або ноги) / **finger**

doceo, cui, ctum, ere – учити, навчати / **to teach, instruct**

doctrina, ae f – вчення, наука / **doctrine, science**

domus, us f – будинок, дім / **house, home**
dulcis, e – солодкий / **sweet**
dux, ducis m – полководець / **leader, commander**
e (+ Abl.) – з / **from**
et – i / and
exercitus, us m – військо / **army**
fere – майже / **almost**
festus, a, um – святковий / **festive**
fructus, us m – плід / **fruit**
gustatus, us m – смак / **taste**
habeo, ui, itum, ēre – мати / **to have**
homo, inis m – людина / **human being, man**
humanus, a, um – людський / **human**
in (+ Acc. або Abl.) – в, на, у / **in, on, at**
ingens, entis – великий, могутній / **mighty, huge**
lapsus, us m – помилка / **mistake**
lavo, lāvi, lautum (lavātum), āre – мити / **to wash**
linea, ae f – рядок / **line**
lingua, ae f – мова, язик / **language, tongue**
littēra, ae f – літера / **letter**
locus, i m – місце / **place, locality**
magister, tri m – учитель, наставник / **teacher, tutor**
magistratus, us m – магістрат (*посадова особа*) / **magistracy; magistrate**
magnus, a, um – великий / **large, big, great, huge**
manus, us f – рука / **hand**
mens, mentis f – мислення, розум; розсудливість / **mind, thought, intellect**
natura, ae f – природа / **nature**
naris, is f – ніздря, частіше pl, ніс / **nostril; nose**
noster, nostra, nostrum – наш / **our**
nullus, a, um – ніякий, жодний / **no; none, not any**
numērus, i m – число; кількість / **number, sum**
nummus, i m – монета / **coin**
ocūlus, i m – око / **eye**
odoratus, us m – нюх / **sense of smell**
omnis, e – весь / **all or the whole of**
orno, āvi, ātum, āre – прикрашати / **to decorate**
palatum, i n – уста / **palate**
parvus, a, um – малий / **small, little**
philosophia, ae f – філософія /

philosophy
popūlus, i m – народ / **people, nation**
praecipue – переважно; здебільшого / **mainly; mostly**
praetor, oris m – претор, міський суддя (*після консула представник вищої судової влади*) / **praetor, an official elected by the Romans who served as a judge**
principatus, us m – принципат (*вища влада*) / **supremacy, emperorship**
publicus, a, um – суспільний, публічний / **public**
puto, āvi, ātum, āre – вважати / **to think, to believe**
quattuor – чотири / **four**
-que – i / and
quinque – п'ять / **five**
ratio, ōnis f – розум / **prudence, knowledge**
radix, icis f – корінь / **root**
res, rei f – річ, справа / **thing, cause, affair**
res publica – республіка, держава / **republic, state**
Roma, ae f – Рим / **Rome**
Romanus, a, um – римський / **Roman, of Rome**
Romanus, i m – римлянин / **Roman, a citizen of Rome**
scientia, ae f – знання / **knowledge, science**
sedes, is f – житло, місце перебування / **settlement, habitation**
sensus, us m – відчуття / **sense, feeling**
semper – завжди / **always**
senatus, us m – сенат / **senate**
signum, i n – знак, значок (*наприклад, бойовий знак у вигляді орла, аналог прапора*) / **seal, sign**
sine (+ Abl.) – без / **without**
spes, spei f – надія, сподівання / **hope**
sum, fui, esse – бути / **to be, to exist**
summus, a, um – вищий / **high, supreme**
supĕro, āvi, ātum, āre – перевищувати
tactus, us m – доторкання
templum, i n – храм / **temple**
usus, us m – досвід / **experience**
victoria, ae f – перемога / **victory**
visus, us m – зір; погляд / **look; vision**

Індивідуальні навчально-дослідні завдання / **Individual educational research tasks:**

- ✓ Petronius Arbiter.
- ✓ Quintus Horatius Flaccus.
- ✓ Gaius Plinius Secundus (Maior).

АКТИВНИЙ СТАН ЧАСІВ СИСТЕМИ ПЕРФЕКТА / THE PERFECT TENSES ACTIVE SYSTEM

PERFECTUM INDICATĪVI ACTĪVI /

Минулий час доконаного виду дійсного способу активного стану /

PERFECT ACTIVE INDICATIVE

<p><i>Основа перфекта + особові закінчення /</i></p> <p>The perfect stem + personal endings</p>	<table border="1" style="width: 100%;"> <thead> <tr> <th style="text-align: left;">Singularis</th> <th style="text-align: left;">Pluralis</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1. -i</td> <td>1. -īmus</td> </tr> <tr> <td>2. -isti</td> <td>2. -istis</td> </tr> <tr> <td>3. -it</td> <td>3. -ērunt</td> </tr> </tbody> </table>	Singularis	Pluralis	1. -i	1. -īmus	2. -isti	2. -istis	3. -it	3. -ērunt
Singularis	Pluralis								
1. -i	1. -īmus								
2. -isti	2. -istis								
3. -it	3. -ērunt								

Coniugatio / Дієвідміна / Conjugation	Основні форми дієслова / Principal forms of a verb	Друга основна форма дієслова / The second principal form of the verb	Основа перфекта / Perfect stem
I	bello, bellāvi , bellātum, bellāre – <i>воювати</i> / to fight	bellāvi	bellav-
II	moneo, monui , monitum, monēre – <i>переконувати</i> / to advise	monui	monu-
III	vinco, vici , victum, vincēre – <i>перемагати</i> / to win	vici	vic-
IV	servio, servivi , servitum, servīre – <i>служити</i> / to serve	servivi	serviv-
неправильне дієслово / irregular verb	sum, fui , esse – <i>бути</i> / to be	fui	fu-

Зразок відмінювання дієслів I–IV дієвідмін у perfectum indicatīvi actīvi /

Conjugation paradigm of verbs in perfectum indicatīvi actīvi:

Persona	I bellāv-i	II monu-i	III vic-i	IV serviv-i	fu-i
Singularis					
1.	bellāv-i <i>я відвоював /</i> I have fought, I fought	monui	vici	servivi	fui <i>я був /</i> I have been, I was
2.	bellav-isti <i>ти відвоював /</i> you have fought	monuisti	vicisti	servivisti	fuisti <i>ти був /</i> you have been
3.	bellāv-it <i>він відвоював /</i> he has fought	monuit	vicit	servivit	fuit <i>він був /</i> he has been

Plurālis					
1.	bellav-īmus <i>ми відвоювали /</i> we have fought	monuīmus	vicīmus	servivīmus	<i>ми були /</i> we have been
2.	bellav-istis <i>ви відвоювали /</i> you have fought	monuistis	vicistis	servivistis	<i>ви були /</i> you have been
3.	bellav-ērunt <i>вони відвоювали /</i> they have fought	monuērunt	vicērunt	servivērunt	<i>вони були /</i> they have been

PLUSQUAMPERFECTUM INDICATĪVI ACTĪVI /
Давноминулий час дійсного способу активного стану /
PLUPERFECT INDICATIVE ACTIVE

Основа перфекта + суфікс -ĕra- + особові закінчення / The perfect stem + the suffix -ĕra- + personal endings	Singulāris	Plurālis
	1. -m	1. -mus
	2. -s	2. -tis
	3. -t	3. -nt

Зразок відмінювання дієслів I–IV дієвідмін у plusquamperfectum indicatīvi actīvi /
Conjugation paradigm of verbs in plusquamperfectum indicatīvi actīvi:

Persona	I bellāv-i	II monu-i	III vic-i	IV servīv-i	fu-i
Singulāris					
1.	bellav-ĕra-m <i>я (давно) відвоював /</i> I had fought	monuĕram	vicĕram	servivĕram	<i>я був / I had</i> been
2.	bellav-ĕra-s <i>ти (давно) відвоював /</i> you had fought	monuĕras	vicĕras	servivĕras	<i>ти був / you</i> had been
3.	bellav-ĕra-t <i>він (давно) відвоював / he</i> had fought	monuĕrat	vicĕrat	servivĕrat	<i>він був / he</i> had been
Plurālis					
1.	bellav-erā-mus <i>ми (давно) відвоювали /</i> we had fought	monuerāmus	vicerāmus	serviverāmus	<i>ми були / we</i> had been
2.	bellav-erā-tis <i>ви (давно) відвоювали /</i> you had fought	monuerātis	vicerātis	serviverātis	<i>ви були /</i> you had been
3.	bellav-ĕra-nt <i>вони (давно) відвоювали /</i> they had fought	monuĕrant	vicĕrant	servivĕrant	<i>вони були /</i> they had been

FUTŪRUM II (SECUNDUM) INDICATĪVI ACTĪVI /
Майбутній час доконаного виду дійсного способу активного стану /
FUTURE PERFECT INDICATIVE ACTIVE

Основа перфекта + суфікси -ēr- (для 1-ї особи однини)
 і -ērī- (для всіх інших осіб) + особові закінчення /
The perfect stem + the suffix -ēr- (for the 1st
person singular) and suffix -ērī- (for other
persons) + personal endings

Singulāris	Plurālis
1. -o	1. -mus
2. -s	2. -tis
3. -t	3. -nt

Зразок відмінювання дієслів I-IV дієвідмін у futūrum II (secundum) indicatīvi actīvi /
Conjugation paradigm of verbs in futūrum II (secundum) indicatīvi actīvi:

Persona	I bellāv-i	II monu-i	III vic-i	IV servīv-i	fu-i
Singulāris					
1.	bellav-ēr-o я відвоюю / I will have fought	monuēro	vicēro	servivēro	<i>fuero</i> я буду / I will have been
2.	bellav-ērī-s ти відвоюєш / you will have fought	monuēris	vicēris	servivēris	<i>fuēris</i> ти будеш / you will have been
3.	bellav-ērī-t він відвоює / he will have fought	monuērit	vicērit	servivērit	<i>fuērit</i> він буде / he will have been
Plurālis					
1.	bellav-erī-mus ми відвоюємо / we will have fought	monuerīmus	vicerīmus	serviverīmus	<i>fuērimus</i> ми будемо / we will have been
2.	bellav-erī-tis ви відвоюєте / you will have fought	monuerītis	vicerītis	serviverītis	<i>fuēritis</i> ви будете / you will have been
3.	bellav-ērī-nt вони відвоюють / they will have fought	monuērint	vicērint	servivērint	<i>fuērint</i> вони будуть / they will have been

VERBA ANOMALA / НЕПРАВИЛЬНІ ДІЄСЛОВА / IRREGULAR VERBS

Неправильні дієслова – це дієслова, форми яких утворюються від різних основ і мають певні відхилення від загальних норм відмінювання дієслів /

Irregular verbs are verbs grammatical forms of which are formed from different stems and have divergency in the general norms of verbs declension.

sum, fui, esse – бути / **to be**;

possum, potui, posse – могли / **to be able, can**;

volo, volui, velle – бажати / **to be willing**;

fero, tuli, latum, ferre – нести / **to carry**;

nolo, nolui, nolle – не хотіти, не бажати / **to be unwilling**;

differo, detuli, delatum, differre – відрізнятися / **to differ**;

malo, malui, malle – воліти, більше бажати / **to prefer**;

eo, ii, itum, ire – йти / **to go**;

edo, edi, esum, edere – їсти / **to eat**;

fiō, factus sum, fieri – ставатися, відбуватися / **to be made, to be done, to become, to happen.**

POSSUM, POTUI, POSSE (*могти* / **to be able, can**)

<i>Praesens indicatīvi</i>		<i>Imperfectum indicatīvi</i>	
<i>Singulāris</i>	<i>Plurālis</i>	<i>Singulāris</i>	<i>Plurālis</i>
1. possum	1. possumus	1. potēram	1. poterāmus
2. potes	2. potestis	2. potēras	2. potērātis
3. potest	3. possunt	3. potērat	3. potērant
<i>Futūrum I indicatīvi</i>		<i>Perfectum indicatīvi</i>	
<i>Singulāris</i>	<i>Plurālis</i>	<i>Plurālis</i>	<i>Singulāris</i>
1. potēro	1. poterīmus	1. potui	1. potuīmus
2. potēris	2. poterītis	2. potuisti	2. potuistis
3. potērit	3. potērunt	3. potuit	3. potuērunt
<i>Plusquamperfectum indicatīvi</i>		<i>Futūrum II indicatīvi</i>	
<i>Singulāris</i>	<i>Plurālis</i>	<i>Singulāris</i>	<i>Plurālis</i>
1. potuēram	1. potuerāmus	1. potuēro	1. potuerīmus
2. potuēras	2. potuerātis	2. potuēris	2. potuerītis
3. potuērat	3. potuērant	3. potuērit	3. potuērint
<i>Infinitīvus praesentis</i>		<i>Infinitīvus perfecti</i>	
posse		potuisse	
<i>Participium praesentis activi</i>			
potens, potentis			

FERO, TULI, LATUM, FERRE (нести / to carry)

<i>Praesens indicatīvi activi</i>		<i>Praesens indicatīvi passivi</i>	
<i>Singulāris</i>	<i>Plurālis</i>	<i>Singulāris</i>	<i>Plurālis</i>
1. fero 2. fers 3. fert	1. ferīmus 2. fertis 3. ferunt	1. feror 2. ferris 3. fertur	1. ferīmur 2. ferimīni 3. feruntur
<i>Imperfectum indicatīvi activi</i>		<i>Imperfectum indicatīvi passivi</i>	
<i>Singulāris</i>	<i>Plurālis</i>	<i>Plurālis</i>	<i>Singulāris</i>
1. ferebam 2. ferebas 3. ferebat	1. ferebamus 2. ferebatis 3. ferebant	1. ferebar 2. ferebaris 3. ferebatur	1. ferebamur 2. ferebamīni 3. ferebantur
<i>Futurum I indicatīvi activi</i>		<i>Futurum I indicatīvi passivi</i>	
<i>Singulāris</i>	<i>Plurālis</i>	<i>Singulāris</i>	<i>Plurālis</i>
1. feram 2. feres 3. feret	1. feremus 2. feretis 3. ferent	1. ferar 2. fereris 3. feretur	1. feremur 2. feremīni 3. ferentur
<i>Perfectum indicatīvi activi</i>		<i>Perfectum indicatīvi passivi</i>	
<i>Singulāris</i>	<i>Plurālis</i>	<i>Singulāris</i>	<i>Plurālis</i>
1. tuli 2. tulisti 3. tulit	1. tulīmus 2. tulistis 3. tulerunt	1. latus, a, um sum 2. -//- es 3. -//- est	1. lati, ae, a sumus 2. -//- estis 3. -//- sunt
<i>Plusquamperfectum indicatīvi activi</i>		<i>Plusquamperfectum indicatīvi passivi</i>	
<i>Singulāris</i>	<i>Plurālis</i>	<i>Singulāris</i>	<i>Plurālis</i>
1. tulēram 2. tulēras 3. tulērat	1. tuleramus 2. tuleratis 3. tulērant	1. latus, a, um eram 2. -//- eras 3. -//- erat	1. lati, ae, a eramus 2. -//- eratis 3. -//- erant
<i>Futurum II indicatīvi activi</i>		<i>Futurum II indicatīvi passivi</i>	
<i>Singulāris</i>	<i>Plurālis</i>	<i>Singulāris</i>	<i>Plurālis</i>
1. tulēro 2. tulēris 3. tulērit	1. tulerīmus 2. tulerītis 3. tulērint	1. latus, a, um ero 2. -//- eris 3. -//- erit	1. lati, ae, a erimus 2. -//- eritis 3. -//- erunt

VOLO, VOLUI, VELLE (бажати / to be willing, to want);

NOLO, NOLUI, NOLLE (не бажати / to be unwilling);

MALO, MALUI, MALLE (більше бажати / to prefer)

<i>Praesens indicatīvi</i>		
<i>Singulāris</i>		
1. volo 2. vis 3. vult	1. nolo 2. non vis 3. non vult	1. malo 2. mavis 3. mavult
<i>Plurālis</i>		
1. volūmus 2. vultis 3. volunt	1. nolūmus 2. non vultis 3. nolunt	1. malūmus 2. mavultis 3. malunt
<i>Imperfectum indicatīvi</i>		

<i>Singulāris</i>		
1. volēbam	1. nolēbam	1. malēbam
2. volēbas	2. nolēbas	2. malēbas
3. volēbat	3. nolēbat	3. malēbat
<i>Plurālis</i>		
1. volebāmus	1. nolebāmus	1. malebāmus
2. volebātis	2. nolebātis	2. malebātis
3. volēbant	3. nolēbant	3. malēbant
<i>Futūrum I indicatīvi</i>		
<i>Singulāris</i>		
1. volam	1. nolam	1. malam
2. voles	2. noles	2. males
3. volet	3. nolet	3. malet
<i>Plurālis</i>		
1. volēmus	1. nolēmus	1. malēmus
2. volētis	2. nolētis	2. malētis
3. volent	3. nolent	3. malent
<i>Perfectum indicatīvi</i>		
<i>Singulāris</i>		
1. volui	1. nolui	1. malui
2. voluisti	2. noluisti	2. maluisti
3. voluit	3. noluit	3. maluit
<i>Plurālis</i>		
1. voluimus	1. noluimus	1. maluimus
2. voluistis	2. noluistis	2. maluistis
3. voluērunt	3. noluērunt	3. maluērunt
<i>Plusquamperfectum indicatīvi</i>		
<i>Singulāris</i>		
1. voluēram	1. nolūēram	1. malūēram
2. voluēras	2. nolūēras	2. malūēras
3. voluērat	3. nolūērat	3. malūērat
<i>Plurālis</i>		
1. voluerāmus	1. noluerāmus	1. maluerāmus
2. voluerātis	2. noluerātis	2. maluerātis
3. voluerant	3. nolūērant	3. malūērant
<i>Futūrum II indicatīvi</i>		
<i>Singulāris</i>		
1. voluēro	1. nolūēro	1. malūēro
2. voluēris	2. nolūēris	2. malūēris
3. voluērit	3. nolūērit	3. malūērit
<i>Plurālis</i>		
1. voluerīmus	1. noluerīmus	1. maluerīmus
2. voluerītis	2. noluerītis	2. maluerītis
3. voluerint	3. nolūērint	3. malūērint
<i>Participium praesentis actīvi</i>		<i>Imperatīvus praesentis</i>
volens, volentis nolens, nolentis		<i>Singulāris</i> noli! <i>Plurālis</i> nolīte!

EO, II, ITUM, IRE (ūmu / to go)

<i>Praesens indicatīvi actīvi</i>		<i>Imperfectum indicatīvi actīvi</i>	
<i>Singulāris</i>	<i>Plurālis</i>	<i>Singulāris</i>	<i>Plurālis</i>
1. eo 2. is 3. it	1. imus 2. itis 3. eunt	1. ibam 2. ibas 3. ibat	1. ibāmus 2. ibātis 3. ibant
<i>Futūrum I indicatīvi actīvi</i>		<i>Perfectum indicatīvi actīvi</i>	
<i>Singulāris</i>	<i>Plurālis</i>	<i>Singulāris</i>	<i>Plurālis</i>
1. ibo 2. ibis 3. ibit	1. ibīmus 2. ibītis 3. ibunt	1. ii (ivi) 2. isti (iisti) 3. iit	1. imus 2. istis (iistis) 3. ierunt
<i>Plusquamperfectum indicatīvi actīvi</i>		<i>Futūrum II indicatīvi actīvi</i>	
<i>Singulāris</i>	<i>Plurālis</i>	<i>Singulāris</i>	<i>Plurālis</i>
1. ieram 2. ieras 3. ierat	1. ierāmus 2. ierātis 3. ierant	1. iero 2. iēris 3. iērit	1. ierīmus 2. ierītis 3. ierint
<i>Imperatīvus praesentis</i>		<i>Infinitīvus praesentis</i>	
<i>Singulāris</i>	<i>Plurālis</i>	<i>Activi</i>	<i>Passivi</i>
2. i! – йди! / go!	2. ite! – йдіть! / go!	ire	iri
<i>Participium praesentis actīvi</i>		iens, euntis	

EXERCITIA / ВІПРАВИ / EXERCISES

1. Провідмініайте дієслова у вказаному часі /

Conjugate the verbs in the indicated tense:

narro, **narravi**, narratum, narrāre – *розповідати / to tell, to narrate*;

renuntio, **renuntiavi**, renuntiatum, renuntiāre – *повідомляти / to report*

Persona	perfectum indicatīvi actīvi	
	Singulāris	
1.	narravi (я розповів / I have told)	
2.		
3.		
	Plurālis	
1.		
2.		
3.		

munio, **munivi**, munitum, munīre – *зміцнювати* / **to guard**;

praesto, **praestīti**, praestitum, praestāre – *представити* / **to offer**

Persona	plusquamperfectum indicatīvi actīvi	
Singulāris		
1.	muniveram (я давно зміцнив / I had guarded)	
2.		
3.		
Plurālis		
1.		
2.		
3.		

scribo, **scripsi**, scriptum, scribēre – *писати* / **to write**;

suppleo, **supplevi**, suppletum, supplēre – *поповнювати* / **to fill up**

Persona	futūrum II indicatīvi actīvi	
Singulāris		
1.	scripsero (я напишу / I will have written)	
2.		
3.		
Plurālis		
1.		
2.		
3.		

2. Поставте неправильні дієслова у відповідну граматичну форму та перекладіть речення українською мовою /

Put the irregular verbs into correct grammatical form and translate the sentences into English:

1. In magnis rebus et (velle) satis est.

.....

2. Medīcus non cunctis prodesse(posse).

.....

3. Poētae aut prodesse (velle), aut delectāre.

.....

4. Improbis eras, nam amico tuo non proderas, quamquam
(posse).

.....

5. Si voles, potēris. Multi homīnes sibi prodesse (velle), sed non (posse).
6. Nos multa verba memoria tenēre (posse).
7. Non est idem (velle) ac (posse).
8. Audi, vide, tace, si (velle) vivēre in pace!
9. Pecunia saepe prodest, sed etiam obesse (posse).
10. Omnes beatam vitam agēre (velle).
11. Si dāre (velle) aliis, non debes quaerēre: (velle)?

Vocabularium

ac – і, також / and	multus, a, um – численний / much, many, numerous
ago, ēgi, actum, ēre – вести / to live	nam – бо, оскільки / for, on the other hand
alius, alia, aliud – інший / another	obsum, obfui (offui), esse – шкодити / to hurt, to tell against
amīcus, i m – друг / friend	omnis, e – весь, вся, все / all or the whole of
audio, audivi, auditum, īre – слухати / to listen, to hear	paх, pacis f – мир / peace
aut – або / or	pecunia, ae f – гроші / money
beatus, a, um – щасливий / happy	poēta, ae m – поет / poet
cunctus, a, um – весь / whole	possum, potui, posse – могли / to be able, can
debeo, ui, itum, ēre – бути зобов'язаним, мусити / to owe, to be bound, ought	prosum, profui, prodesse – допомагати / to be useful, to benefit
delecto, āvi, ātum, āre – захоплювати / to delight, to amuse	quaero, quaesīvi, quaesītum, ēre – питати / to ask
do, dedi, datum, āre – давати / to give	quamquam – хоч / though, although
etiam – навіть, те ж / and also, besides, furthermore	res, rei f – річ, справа / thing, cause, affair
homo, īnis m – людина / human being, man	saepe – часто / often
idem, eādem, idem – той самий, та сама, те саме / the same	satis adv. – досить, достатньо / enough
imprōbus, a, um – негідний / bad, dishonest, unfair	sed – але / but
magnus, a, um – великий / large, big, great, huge	si – якщо / if
medīcus, i m – лікар / doctor	sum, fui, esse – бути / to be, to exist
memoria, ae f – пам'ять / memory	taceo, ui, itum, ēre – мовчати / to be silent
memoriā tenēre – пам'ятати / to remember	teneo, ui, tentum, ēre – тримати / to hold out, to keep on
	verbum, i n – слово / word
	video, vidi, visum, ēre – бачити, дивитися / to see, look at

vita, ae f – життя / life
 vivo, vixi, victum, ęre – жити / to live

volo, volui, velle – бажати / to want

3. Провідмініайте дієслова eo, ii, itum, ire (їти) та audio, ivi, itum, ire (чути) у всіх особах та часах /

Conjugate the verbs eo, ii, itum, ire (to go) and audio, ivi, itum, ire (to hear) in all persons and tenses:

Tempus	Singularis	Pluralis
Praesens	1. Si vocem audio, eo. <i>Якщо я чую голос, я йду.</i> If I hear a voice, I go.	
	2.	
	3.	
Imperfectum	1. Si vocem audiebam, ibam. <i>Якщо я чув голос, я йшов.</i> If I heard a voice, I went.	
	2.	
	3.	
Futurum I	1.	
	2.	
	3.	
Perfectum	1.	
	2.	
	3.	
Plusquamperfectum	1.	
	2.	
	3.	
Futurum II	1.	
	2.	
	3.	

4. Перекладіть українською мовою / Translate into English:

1. Fęci, quod potui.
2. Dixi et animam meam levavi.
3. Ut sementem feceris, ita metes.
4. Caesar, postquam a Pharnace, rege Pontico, victoriam reportavit, ad amicum suum scripsit: "Veni, vidi, vici".
-
-
5. Fuit Troia, fuimus Troiani.

6. Graeci Troiam delevērunt, incōlas necavērunt.
7. Tarquinius Superbus, ultīmus rex Romanōrum, cognōmen suum morībus meruit.
8. Qui cum paupertāte bene convēnit, dives est.
9. Herodōtus, scriptor Graecus, multārum gentium urbes vidit et mores eārum descripsit.
10. Sum, quod eris, quod es, antea fui.
11. Vergilius, poēta Romanōrum, egregiis carminībus Aeneae errōres cecīnit.
12. Roma urbs septem collium appellātur, in colle Capitolīno arx firma et templa deōrum fuērunt.
13. Duo fratres erant, bona communia habuērunt.
14. Theseus patriam timōre liberavērat et virtutībus suis gloriam et auctoritātem suam valde auxērat.
15. Philippus, Macedōnum rex, Lacedaemoniis scripsit: «Si in Laconīcam venēro, finībus vestris vos exturbābo».
16. Promisisti ad me venire, sed non venisti.
17. Romani Gallos, qui in Italiam irrupērunt, cecidērunt.
18. Bias, unus e septem sapientībus, dixit: “Omnia mea mecum porto”.
19. Dionysius, tyrannus Syracusārum, qui cum finitīmis civitatībus felicīter pugnavērat, divitias ingentes possidēbat.
20. Talem habebīmus fructum, qualis fuērit labor.

Vocabularium

a (ab) (+*Abl.*) – від, з, з боку / **by, from**

ad (+ *Acc.*) – до / **to, towards, near**

Aenēas, *ae m* – Еней, син Анхіза і Венери, легендарний цар дарданців;

головний герой поеми Вергілія „Енеїда” / **son of Venus and Anchises, and hero of Vergil's epic**

amicus, *i m* – друг / **friend**

anīma, ae f – душа / **soul, spirit**
antea – колись, раніше / **before, in the past**
appello, āvi, ātum, āre – називати(ся) / **to call, to name**
arx, arcis f – фортеця, вершина / **citadel, defence**
auctoritas, atis f – повага, авторитет / **authority, influence**
augeo, auxi, auctum, ēre – збільшувати / **to increase**
bene – добре / **well, very, quite**
Bias, antis m – Біант (родом із Прієни, один з „семи мудреців” Греції) / **Bias, Greek philosopher of Priene, one of the seven wise men of Greece**
bonum, i n – благо, добро / **good, good thing; goods**
cado, cecīdi, casurum, ěre – убивати / **to be slain, to kill**
Caesar, aris m – Цезар Гай Юлій (100 – 44 рр. до н. е.), політик, полководець, оратор і письменник, історик, завойовник Галлії / **Gaius Julius Caesar (100 – 44 BC), Roman military general, politician, writer and historian**
cano, cecini, cantum (cantatum), ěre – співати / **to sing**
Capitolinus, a, um – капітолійський / **of the Capitol, Capitoline**
carmen, ĩnis n – вірш, пісня / **poem, song**
civitas, ātis f – держава / **state**
cognōmen, ĩnis n – індивідуальне прізвисько / **surname**
collis, is m – горб, пагорб / **hill**
communis, e – спільний / **common**
convenio, veni, ventum, ĩre – приходити до згоди, залагоджувати / **to agree**
cum (+ Abl.) – з / **with**
deleo, ēvi, ētum, ēre – руйнувати, нищити / **to delete, to remove**
describo, scripsi, scriptum, ěre – описувати / **to describe**
deus, i m – бог / **god, divine essence**
dico, dixi, dictum, ěre – говорити / **to speak, to say**
Dionysius (Maior) – Діонісій Старший (405-367 рр. до н.е.) сиракузький тиран / **Dionysius of Syracuse**
dives, divitis – багатий / **rich**
divitiae, ārum f (pl.) – багатство / **riches**
duo, ae, o – два / **two**

e (ex) (+Abl.) – з / **out of, from**
ego – я / **I**
egregius, a, um – видатний, відомий / **eminent**
error, ōris m – блукання / **wandering**
exturbo, avi, atum, āre – виганяти, проганяти / **to drive away**
facio, feci, factum, ěre – робити / **to make, to do**
feliciter adv. – щасливо / **happily**
finis, is m – межа, кордон / **boundary, end, limit**
finitimus, a, um – суміжний, сусідній / **neighbouring, bordering**
firmus, a, um – міцний, надійний / **firm, steady**
frater, fratris m – брат / **brother**
fructus, us m – плід / **fruit**
Gallus, i m – галл (житель Галлії) / **a Gaul, inhabitant of Gaul**
gens, gentis f – народ, плем'я; потомок / **tribe, nation**
gloria, ae f – слава / **glory**
Graecus, a, um – грецький / **Greek**
Graecus, i m – грек / **Greek**
habeo, habui, habitum, habēre – мати, володіти / **to have, to hold, to possess**
Herodōtus, i m – Геродот (бл. 484-425 рр. до н.е.), грецький історик, письменник / **Herodotus, father of Greek history, born at Halicarnassus on coast of Asia Minor, writer**
in (+ Acc. або Abl.) – в, на, у / **in, on, at**
incōla, ae m – мешканець, житель / **inhabitant**
ingens, entis – великий / **mighty, huge**
irrumpe, rupi, ruptum, ěre – вриватися, проникати / **to invade**
is, ea, id – цей, той; він / **this, that, he, she, it**
ita – так / **thus, so; therefore**
Italia, ae f – Італія / **Italy**
labor, ōris m – праця, робота / **labour**
Lacedaemonius, i m – лакедемонієць, спартанець / **Spartan**
Laconica, ae f – Лаконіка (Спарта) / **district of the Peloponnesus of which Sparta was the chief city**
levo, avi, atum, āre – полегшувати / **to lighten, to lessen**
libero, āvi, ātum, āre – звільняти;

визволяти / to free, to liberate
Macēdo, ōnis m – македонець / **Macedonian**
mereo, ui, ĭtum, ēre – заслуговувати / **to deserve**
mecum = me + cum
meto, messui, messum, ěre – жати, пожинати / **to harvest, to collect**
meus, mea, meum – мій / **my**
mos, moris m – звичай, характер, поведінка / **custom, character**
multus, a, um – численний / **much, many, numerous**
neco, āvi, ātum, āre – вбивати; знищувати / **to kill; to destroy**
omnis, e – весь / **all or the whole of**
patria, ae f – батьківщина / **native land**
paupĕrtas, atis f – бідність / **poverty**
Pharnāces, is m – Фарнак (син Мітрідата, який займав престол Боспорського царства (63 – 47 рр. до н. е.), але переможений при Зелі Цезарем) / **Pharnaces II, son of Mithridates the Great, easily defeated by Caesar at Zela in 47 BC**
Philippus, i m – Філіпп, батько Александра, македонський цар (IV ст. до н.е.) / **Philip II, father of Alexander, Macedonian king (IV century BC)**
poēta, ae m – поет / **poet**
Pontĭcus, a, um – понтійський / **Pontic, of Pontus, a region around the Black Sea**
porto, avi, atum, āre – нести, носити / **to carry, to bring**
possideo, sēdi, sessum, ēre – володіти, мати / **to possess**
possum, potui, posse – могли / **to be able, can**
postquam – після того як / **after**
promitto, misi, missum, ěre – обіцяти / **to promise**
pugno, āvi, ātum, āre – воювати / **to fight**
qualis, e – який / **what kind, how excellent**
qui, quae, quod – який, котрий; хто, що / **which; somebody, someone**
quod – що; те, що / **that**
reporto, avi, atum, are – повідомляти / **to report**
rex, regis m – цар / **king**
Roma, ae f – Рим / **Rome**

Romanus, i m – римлянин / **Roman, a citizen of Rome**
sapiens, entis m – мудрець / **wise person**
scribo, scripsi, scriptum, ěre – писати / **to write**
scriptor, ōris m – письменник / **writer**
sed – але / **but**
sementis, is f – сівба, посів / **sowing, planting**
septem – сім / **seven**
si – якщо / **if**
sum, fui, esse – бути, існувати / **to be, to exist**
suus, sua, suum – свій / **his, her, its**
Syracūsae, ārum f – Сіракузи, місто на східному узбережжі між р. Євфратом, Середземним морем, Таврійськими горами і Аравією / **Syracuse, chief city of Sicily**
talis, e – такий / **such**
Tarquinius Superbus, i m – Тарквіній Гордий, сьомий римський цар / **Tarquinius Superbus, last (7th) king**
templum, i n – храм / **temple**
Theseus, i m – Тезей (Фесей), афінський легендарний цар / **Theseus, the legendary king of Athens**
timor, ōris m – страх / **fear**
Troia, ae f – Троя, давнє місто на південному заході Малої Азії / **Troy, the city of Troy in Asia Minor, at the entrance of the Hellespont**
Troiānus, i m – троянець / **Trojan**
tyrannus, i m – тиран, деспот, правитель / **tyrant, despot**
ultĭmus, a, um – останній / **latest, final, last**
unus, a, um – один / **one**
urbs, urbis f – місто / **city**
ut – як / **as**
valde – сильно / **greatly, very**
venio, veni, ventum, ĩre – приходити / **to come, to occur**
Vergilius (Publius Maro) – Вергілій (Публій Марон) (70-19 рр. до н.е.), римський поет / **P. Vergilius Maro, the Roman poet Vergil**
vester, vestra, vestrum – ваш / **your**
victoria, ae f – перемога / **victory**
video, vidi, visum, ěre – бачити / **to see, look at**
vinco, vici, victum, ěre – перемагати / **to conquer, to win**

virtus, ūtis f – мужність, доблесть /
courage, bravery

vos – ви / **you**

Індивідуальні навчально-дослідні завдання / **Individual educational research tasks:**

- ✓ Publius Vergilius Maro.
- ✓ Сім мудреців античного світу / Seven Sages of ancient world.

FORMAE VERBALES / ДІЄСЛІВНІ ФОРМИ / VERBAL FORMS

PARTICIPIA / ДІЄПРИКМЕТНИКИ / PARTICIPLES

- ✓ Participium praesentis actīvi (PPA) / Дієприкметник теперішнього часу активного стану / **Present active participle**
- ✓ Participium perfecti passīvi (PPP) / Дієприкметник минулого часу пасивного стану / **Perfect pasive participle**
- ✓ Participium futūri actīvi (PFA) / Дієприкметник майбутнього часу активного стану / **Future active participle**

PARTICIPIUM PRAESENTIS ACTIVI / ДІЄПРИКМЕТНИК ТЕПЕРІШНЬОГО ЧАСУ АКТИВНОГО СТАНУ / PRESENT ACTIVE PARTICIPLE

*PPA = основа інфекта + -ns (gen. -antis, -entis) (для I–II дієвідмін);
-ens (gen. -entis) (для III–IV дієвідмін) /
PPA = present stem + -ns (gen. -antis, -entis) (I–II conj.);
-ens (gen. -entis) (III–IV conj.)*

Ad exemplum:

<i>Infinitivus / Інфінітив / Infinitive</i>	<i>PPA</i>	<i>Genetivus</i>	<i>Interpretatio / Переклад / Translation</i>
bellāre (воювати / to fight)	bella-ns	bellantis	воюючий, а, е / fighting
monēre (переконувати / to advise)	mone-ns	monentis	переконуючий, а, е / advising
vincēre (перемагати / to win)	vinc-ens	vincentis	перемагаючий, а, е / winning
servīre (служити / to serve)	servi-ens	servientis	служачий, а, е / servicing

Дієприкметники теперішнього часу активного стану відмінюються за III відміною як прикметники з одним закінченням /

The present active participles are declined like the third declension adjectives with one gender inflection.

PARTICIPIUM PERFECTI PASSIVI / ДІЄПРИКМЕТНИК МИНУЛОГО ЧАСУ ДОКОНАНОГО ВИДУ ПАСИВНОГО СТАНУ / PERFECT PASSIVE PARTICIPLE

*PPP = основа супіна + родові закінчення -us (m), -a (f), -um (n) /
PPP = supine stem + gender endings -us (m), -a (f), -um (n)*

Ad exemplum:

Coniugatio / Дієвідміна / Conjugation	Основні форми дієслова / Principal verbal forms	Основа супіна / Supine stem	Participium perfecti passīvi
I	bello, bellāvi, bellātum , bellāre – воювати / to fight	bellat-	bellatus, a, um – відвойований, a, e / having been fought
II	moneo, monui, monitum , monēre – переконувати / to advise	monit-	monitus, a, um – переконаний, a, e / having been advised
III	vinco, vici, victum , vincēre – перемогати / to win	vict-	victus, a, um – переможений, a, e / having been won
IV	servio, servīvi, servītum , servīre – служити / to serve	servit-	servitus, a, um – відслужений, a, e / having been served

Participium perfecti passīvi відмінюється як прикметники першої і другої відміни /
Participiul perfecti passīvi is declined like adjectives of the first and the second declension.

PARTICIPIUM FUTŪRI ACTĪVI / ДІСПРИКМЕТНИК МАЙБУТНЬОГО ЧАСУ АКТИВНОГО СТАНУ / FUTURE PARTICIPLE ACTIVE

PFA = основа супіна + суфікс -ūr- + родові закінчення -us (m), -a (f), -um (n) /

PFA = supine stem + suffix -ur- + gender endings -us (m), -a (f), -um (n)

Ad exemplum:

Coniugatio / Дієвідміна / Conjugation	Основні форми дієслова / Principal verbal forms	Основа супіна / Supine stem	Participium futuri actīvi
I	bello, bellāvi, bellātum , bellāre – воювати / to fight	bellat-	bellaturus, a, um – той (та, те), що має намір воювати / intended (going) to fight
II	moneo, monui, monitum , monēre – переконувати / to advise	monit-	moniturus, a, um – той (та, те), що має намір переконувати / intended (going) to advise
III	vinco, vici, victum , vincēre – перемогати / to win	vict-	victurus, a, um – той (та, те), що має намір перемогати / intended (going) to win
IV	servio, servīvi, servītum , servīre – служити / to serve	servit-	serviturus, a, um – той (та, те), що має намір служити / intended (going) to serve

Participium futuri actīvi відмінюється як прикметники першої і другої відміни /
Participium futuri actīvi is declined like the adjectives of the first and second declension.

GERUNDIUM / ГЕРУНДІЙ / GERUND

Герундій – віддієслівний іменник, що означає процес дії і має властивості іменника та дієслова /

***Gerund* is a verbal noun that denotes process of action and has characteristics of noun and verb.**

Герундій = основа інфекта + суфікси **-nd** (для дієслів I-II дієв.) та **-end** (III –IV дієв.) + закінчення **-i** /

Gerundium = *present stem* + suffix **-nd** (for the verbs of I-II conj.) and **-end** (for the verbs of III-IV conj.) + the ending **-i**.

Ad exemplum:

Infinitivus	Основа інфекта / Present stem	Gerundium
I bellāre	bella-	bella-nd-i
II monēre	mone-	mone-nd-i
III vincēre	vinc-	vinc-end-i
IV servīre	servi-	servi-end-i

Герундій відмінюється за II відміною середнього роду однини. Він не має називного відмінка (логічним називним відмінком герундія служить *infinitivus praesentis actīvi* /

Gerundium is declined like the second-declension nouns neuter gender in singular. There is no Nominative case (logical nominative case of gerund is infinitivus praesentis actīvi):

Nom.	(<i>bellāre</i>)	(<i>monēre</i>)	(<i>vincēre</i>)	(<i>servīre</i>)
Gen.	bella-nd-i	mone-nd-i	vinc-end-i	servi-end-i
Dat.	bella-nd-o	mone-nd-o	vinc-end-o	servi-end-o
Acc.	<i>ad</i> bella-nd-um	<i>ad</i> mone-nd-um	<i>ad</i> vinc-end-um	<i>ad</i> servi-end-um
Abl.	bella-nd-o	mone-nd-o	vinc-end-o	servi-end-o

Герундій перекладається українською мовою / **Gerund can be translated into English as:**

- неозначеною формою дієслова: *ars canendi* – мистецтво співати /
the infinitive: *ars canendi* – the art to sing;
- віддієслівним іменником: *modus vivendi* – спосіб життя /
verbal noun: *modus vivendi* – way of life;
- дієприслівником: *docendo discimus* – навчаючи вчимося /
gerund: *docendo discimus* – by teaching we study.

GERUNDIVUM / ГЕРУНДИВ / GERUNDIVE

Герундив – це віддієслівний прикметник, що має значення повинності, необхідності виконання якоїсь дії /

***Gerundive* is a verbal adjective which means that something “should be done”, “must be done” or “necessary to be done”.**

Герундив = основа інфекта + суфікси **-nd** (для дієслів I-II дієв.) та **-end** (III –IV дієв.) + родові закінчення **-us** (m), **-a** (f), **-um** (n) /

Gerundivum = present stem + the suffix **-nd** (for the verbs of I-II conj.) and **-end** (for the verbs of III-IV conj.) + gender endings **-us** (m), **-a** (f), **-um** (n)

Ad exemplum:

Infinitivus	Основа інфекта / Present stem	Gerundium
I bellāre	bella-	<i>bella-nd- us, a, um</i> – той (та, те), з яким слід воювати / necessary to be fought
II monēre	monē-	<i>monē-nd- us, a, um</i> – той (та, те), якого (яку, яке) слід переконувати / necessary to be advised
III vincēre	vinc-	<i>vinc-end- us, a, um</i> – той (та, те), якого (яку, яке) слід перемагати / necessary to be won
IV servīre	servi-	<i>servi-end- us, a, um</i> – той (та, те), якому слід служити / necessary to be served

Герундив відмінюється як прикметники I-II відмін /

Gerundive is declined like the first-second-declension adjectives.

SUPINUM / СУПІН / SUPINE

Супін – це віддієслівний іменник, що має дві форми: Supinum I та Supinum II /
The Supine is a verbal noun that has two forms: Supinum I and Supinum II.

Supinum I має закінчення **-um** і представлений у 3-й словниковій формі дієслова. Вживається при дієсловах руху для позначення дії, що є метою цього руху. Перекладається неозначеною формою дієслова зі сполучником „щоб” або без нього /

***Supinum I* has the ending -um and is placed in the third verbal form. It is used with the verbs which indicate moving to perform the action which is the aim of this moving. It can be translated as the infinitive.**

Ad exemplum:

spectatum veniunt – вони приходять [для того, щоб] дивитися / **they are coming for watching etc.**

Supinum II має закінчення **-u** і вживається у поєднанні з прислівниками, які позначають певне відношення до дії, що передається супіном II /

***Supinum II* has the ending -u and is used in combination with adverbs related to action which is expressed by supine II.**

Ad exemplum:

facile dictu, difficile factu – легко сказати, важко зробити / **easy to say, difficult to do (easier said than done);**

horribile auditu – страшно слухати / **horrible to listen to etc.**

EXERCITIA / ВПРАВИ / EXERCISES

1. Утворіть вказані дієслівні форми від поданих дієслів. Перекладіть українською мовою /

Form the following verb forms from the verbs below. Translate into English:

lustrō, āvi, ātum, āre – освітлювати / **to illuminate**

Formae verbales / Дієслівні форми / Verbal forms	
PPA	<i>lustrans, antis (освітлюючий) / illuminating</i>
PPP	<i>lustratus, a, um (освітлений, а, е) / having been illuminated</i>
PFA	<i>lustraturus, a, um (той (та, те), який має намір освітлювати) / intended to illuminate</i>
Gerundium	<i>lustrandi (освітлювати, освітлення) / illuminating</i>
Gerundivum	<i>lustrandus, a, um (той (та, те), якого слід освітлювати) / necessary to be illuminated</i>
Supinum I / Supinum II	<i>lustratum (освітлення) / for illuminating <i>lustraturu (освітлювати) / to illuminate</i></i>

reprimō, repressi, repressum, reprimere – придушувати, зупиняти / **to repress, to prevent**

Formae verbales / Дієслівні форми / Verbal forms	
PPA	
PPP	
PFA	
Gerundium	
Gerundivum	
Supinum I / Supinum II	

censeo, censui, censum, censere – оцінювати / **to assess, to rate**

Formae verbales / Дієслівні форми / Verbal forms	
PPA	
PPP	
PFA	
Gerundium	
Gerundivum	
Supinum I / Supinum II	

venio, veni, ventum, venīre – приходити / **to come, to occur**

Formae verbales / Дієслівні форми / Verbal forms	
PPA	
PPP	
PFA	
Gerundium	
Gerundivum	
Supinum I / Supinum II	

2. Перекладіть українською мовою / **Translate into English:**

1. Istam rem publicam deleturos cras videbimus.
.....
2. Ad muliërem dona dantem multae cucurrerant puellae.....
.....
3. Puer, quem ad ianuam villae stantem video, pulcher est. Estne frater tuus?
.....
4. Caesar pugnando Gallos vicit.
.....
5. Lesbia Catullō basianda erat.
.....
6. Cum aliis discipūlis sapientibus ad linguam Latinam discendam veni.
.....
7. Illa vero quae audax dixit hic senex mirabilia auditu erant.
.....
8. Uxor mea animalibus vendendis opëram dedit.
.....
9. Arguendo et disputando veritas invenitur.
.....
10. Scribere scribendo, dicendo dicere disces.
.....
11. Gúttá cavát lapidém non ví sed sáepe cadéndo (*Ovidius*).
.....
12. Ave, imperator, morituri te salutant!
.....
13. De absentibus nihil nisi bene.
.....
14. Ero navis amoris, habens te astrum lucídum.
.....
15. Nihil permanens est sub sole.
.....

-
16. Vox clamantis in deserto (*Evangelium secundum Ioannem*).
-
17. Medicus garrulus aegrotanti secundus morbus est.
-
18. Canes plurimum latrantes raro mordent.
-
19. Vox emissa volat, littera scripta manet.
-
20. Plantae rigatae magis crescunt.
-

Vocabularium

absum, afui, abesse – бути відсутнім / to be absent	cavo, avi, atum, āre – довбати / to hollow out
ad (+ Acc.) – до / to	clamo, avi, atum, āre – кричати / to proclaim; to shout, to cry
aegrōto, -, -, āre – хворіти / to be ill, to be sick	cras – завтра / tomorrow
alius, alia, aliud – інший (з багатьох) / another	cresco, crevi, cretum, ěre – рости / to arise, to grow up
amor, ōris m – кохання, любов / love	cum – з / with
animal, ālis n – тварина / animal	curro, cucurri, cursum, ěre – бігти / to run, to hurry
arguo, ui, utum, ěre – доводити, вияснити / to prove, to argue	de (+Abl.) – про / about
astrum, i n – зірка / star	deleo, ēvi, ētum, ēre – руйнувати, нищити / to delete, to remove
audax, ācis – сміливий, відважний / audacious, courageous	desertum, i n – пустеля / desert
audio, ivi, itum, ĩre – чути, слухати / to listen, to hear	dico, dixi, dictum, ěre – говорити / to speak, to say
aveo, -, -, ěre – бути здоровим (Ave! здрастуй, радуйся!) / to feel good, to be well (Ave! Feel good! Hail!)	disco, didīci, -, ěre – учитися / to learn
basio, avi, atum, āre – цілувати / to kiss	discipūlus, i m – учень / pupil, student
bene – добре / well, very, quite	dispūto, āvi, ātum, āre – міркувати, розмірковувати / to discuss, to debate
cado, cecīdi, casūrus, ěre – падати / to fall	do, dedi, datum, dāre – давати; надавати / to give
Caesar, āris m (Gaius Iulius Caesar) – Гай Юлій Цезар (100-44 рр. до н.е.), римський полководець, політичний діяч, письменник / Gaius Julius Caesar (100 – 44 BC), Roman military general, politician and historian, writer	donum, i n – дар, подарунок / gift
canis, is m, f – собака / dog	emitto, misi, missum, ěre – випускати / to send out, to let go
Catullus, i m – Катул (Гай Валерій), римський ліричний поет (бл.87-54 рр. до н.е.) / Gaius Valerius Catullus, lyric and elegiac poet of Verona (87- 54 BC)	estne = est + ne
	frater, fratris m – брат / brother
	Gallus, i m – галл (<i>житель Галлії</i>) / a Gaul, inhabitant of Gaul
	garrūlus, a, um – балакучий / talkative, garrulous
	gutta, ae f – крапля / drop
	habeo, ui, ĩtum, ěre – мати, володіти / to have, to possess
	hic, haec, hoc – цей / this
	ianua, ae f – двері; вхід / door, entrance

ille, illa, illud – той / **that**
imperator, ōris m – імператор / **emperor**
in (+ *Acc.* або *Abl.*) – в, на, у / **in, on, at**
invenio, vēni, ventum, ĩre – знаходити, відкривати / **to invent, to find**
iste, ista, istud – той / **that one**
lapis, ĩdis m – камінь / **stone**
Latinus, a, um – латинський / **Latin**
latro, avi, atum, āre – гавкати / **to bark**
Lesbia, ae f – Лесбія, жіноче ім'я, псевдонім коханки римського поета Катутла / **Lesbia, the literary pseudonym used by the Roman poet Catullus to refer to his lover**
lingua, ae f – мова / **language**
littĕra, ae f – літера / **letter**
lucĭdus, a, um – світлий, яскравий, блискучий / **bright, shining, lustrous**
magis – більш, більше / **more, rather**
maneo, mansi, mansum, ěre – залишатися; зберігатися / **to stay, to remain**
medĭcus, i m – лікар / **doctor**
meus, mea, meum – мій / **my**
mirabilis, e – дивовижний / **admirable, wonderful**
morbus, i m – хвороба, недуга / **sickness, illness**
mordeo, momordi, morsum, ěre – кусати / **to bite**
moriŏr, mortuus sum, mori depon. – помирати, гинути / **to die, to pass**
mulier, ěris f – жінка / **woman**
multus, a, um – численний / **much, many, numerous**
navis, is f – корабель / **ship**
ne – чи? можливо? / **perhaps? maybe not?**
nihil – ніщо / **nothing**
nisi – якщо не / **if not, unless**
non – не / **not**
opĕra, ae f – праця, труд, діяльність / **work, care, service**
permaneo, mansi, mansum, ěre – залишатися, утримуватися / **to last, continue, remain, persist**
planta, ae f – рослина / **seedling, young plant**
plurimum – здебільшого / **the most possible**
publicus, a, um – державний / **public**
puella, ae f – дівчина / **girl**
puer, ěri m – хлопець / **boy**
pugno, āvi, ātum, āre – боротися; воювати / **to fight**
pulcher, chra, chrum – гарний, прекрасний / **beautiful, handsome**
qui, quae, quod – який / **which; somebody, someone**
raro adv. – рідко / **rare, seldom**
res, rei f – справа, річ / **thing, affair**
rigo, āvi, ātum, āre – поливати, зрошувати / **to water, to irrigate**
saepe – часто / **often**
salūto, āvi, ātum, āre – вітати / **to greet, to wish well**
sapiens, entis – розумний / **rational, wise**
scribo, scripsi, scriptum, ěre – писати / **to write**
secundus, a, um – другий / **second**
sed – але / **but**
senex, senis m, f – старець / **old person**
sol, solis m – сонце / **sun**
sto, steti, statum, āre – стояти / **to stand**
sub (+*Abl.*) – під / **under, below**
sum, fui, -, esse – бути, існувати / **to be, to exist**
tu – ти / **you**
tuus, a, um – твій / **your**
uxor, uxoris f – дружина, жінка / **wife**
vendo, vendĭdi, vendĭtum, ěre – продавати / **to sell**
venio, veni, ventum, ĩre – приходити / **to come, to occur**
verĭtas, atis f – істина / **truth**
vero – дійсно / **really, certainly**
vis (acc. *vim*; abl. *vi*), *f* – сила, міць / **strength, power**
vinco, vici, victum, ěre – перемагати / **to conquer, to win**
video, vidi, visum, ěre – бачити / **to see, look at**
villa, ae f – вілла, маєток / **villa, farm**
volo, āvi, ātum, āre – літати / **to fly, to speed**
vox, vocis f – голос / **voice**

3. Які українські та англійські слова походять від поданих у таблиці латинських дієприкметників (PPA) /

Which Ukrainian and English words are derived from the Latin participles (PPA) given in the chart below?:

	Participia praesentis activi	Українська	English
1	demonstrans, antis		
2	agens, entis		
3	docens, entis		
4	studens, entis		
5	constans, antis		
6	opponens, entis		
7	aspirans, antis		
8	occupans, antis		
9	patiens, entis		
10	consultans, antis		
11	constituens, entis		
12	praesidens, entis		
13	dominans, antis		
14	audiens, entis		
15	laborans, antis		

Індивідуальні навчально-дослідні завдання / **Individual educational research tasks:**

- ✓ Publius Ovidius Naso.
- ✓ Gaius Valerius Catullus.

**GENUS PASSIVUM TEMPORUM SYSTEMATIS PERFECTI /
ПАСИВНИЙ СТАН ЧАСІВ СИСТЕМИ ПЕРФЕКТА /
THE PERFECT TENSES PASSIVE SYSTEM**

Часи доконаного виду дійсного способу пасивного стану утворюються за схемою /

The perfect tenses passive indicative are formed according to the scheme:

Дієприкметник
минулого часу доконаного виду + дієслово **sum, fui, esse** (бути)
пасивного стану у відповідному часі:
(**participium perfecti passīvi**)

**Perfect
Passive participle + the verb **sum, fui, esse** (to be)
(**participium perfecti passīvi**) in the appropriate tense:**

- ◆ у теперішньому часі дійсного способу (для **perfectum indicatīvi passīvi**) /
In the present indicative (for **perfectum indicatīvi passīvi);**
- ◆ у минулому часі недоконаного виду дійсного способу (для **plusquamperfectum indicatīvi passīvi**) /
In the imperfect indicative (for **plusquamperfectum indicatīvi passīvi);**
- ◆ у майбутньому першому часі дійсного способу (для **futūrum II (secundum) indicatīvi passīvi**) /
In the future (for **futūrum II (secundum) indicatīvi passīvi).**

Зразок відмінювання дієслів I–IV дієвідмін у perfectum indicatīvi passīvi /

Conjugation paradigm of verbs in perfectum indicatīvi passīvi:

Persona	I bellat-um	III vict-um
Singulāris		
1.	bellatus, a, um sum <i>я є відвойований /</i> I have been fought	victus, a, um sum <i>я є переможений /</i> I have been won
2.	bellatus, a, um es	victus, a, um es
3.	bellatus, a, um est	victus, a, um est
Plurālis		
1.	bellāti, ae, a sumus <i>ми є відвойовані /</i> we have been fought	victi, ae, a sumus <i>ми є переможені /</i> we have been won
2.	bellāti, ae, a estis	victi, ae, a estis
3.	bellāti, ae, a sunt	victi, ae, a sunt

Зразок відмінювання дієслів I–IV дієвідмін у plusquamperfectum indicatīvi passīvi /

Conjugation paradigm of verbs in plusquamperfectum indicatīvi passīvi:

Persona	II monit-um	IV servit-um
Singulāris		
1.	monitus, a, um eram <i>я був переконаний /</i> I had been advised	servitus, a, um eram
2.	monitus, a, um eras	servitus, a, um eras
3.	monitus, a, um erat	servitus, a, um erat

Plurālis		
1.	moniti, ae, a erāmus <i>ми були переконані /</i> we had been advised	serviti, ae, a erāmus
2.	moniti, ae, a erātis	serviti, ae, a erātis
3.	moniti, ae, a erant	serviti, ae, a erant

Зразок відмінювання дієслів I–IV дієвідмін у futūrum II (secundum) indicatīvi passīvi /
Conjugation paradigm of verbs in futūrum II (secundum) indicatīvi passīvi:

Persona	I bellat-um	II monit-um
Singulāris		
1.	bellatus, a, um ero <i>я буду відвойований /</i> I shall have been fought	monitus, a, um ero <i>я буду переконаний /</i> I shall have been advised
2.	bellatus, a, um eris	monitus, a, um eris
3.	bellatus, a, um erit	monitus, a, um erit
Plurālis		
1.	bellāti, ae, a erīmus <i>ми будемо відвойовані /</i> we shall have been fought	moniti, ae, a erīmus <i>ми будемо переконані /</i> we shall have been advised
2.	bellāti, ae, a erītis	moniti, ae, a erītis
3.	bellāti, ae, a erunt	moniti, ae, a erunt

VERBA DEPONENTIA / ВІДКЛАДНІ ДІЄСЛОВА / DEPONENT VERBS

Відкладними називаються дієслова, які мають пасивну форму, а значення активне. Відкладні дієслова мають три основні форми: 1) **praesens**, 2) **perfectum**, 3) **infinitivus praesentis** /

Deponent verbs have passive forms with active meanings. Deponent verbs have three main forms: 1) praesens, 2) perfectum, 3) infinitivus praesentis

I. hortor, hortatus sum, hortāri – заохочувати / **to urge, to encourage;**

interpretor, interpretatus sum, interpretāri – тлумачити, пояснювати / **to interpret, to explain;**

II. vereor, veritus sum, verēri – боятися / **to fear;**

confiteor, confessus sum, confitēri – зізнаватися, не приховувати / **to confess;**

III. sequor, secutus sum, sequi – переслідувати / **to follow;**

loquor, locutus sum, loqui – говорити, бесідувати / **to talk, to speak;**

IV. orior, ortus sum, orīri – виникати / **to rise;**

experior, expertus sum, experīri – випробовувати / **to experience.**

Відкладні дієслова відмінюються як звичайні, але у пасивному стані /

Deponent verbs are conjugated like usual but in passive voice.

VERBA SEMIDEPONENTIA / НАПІВВІДКЛАДНІ ДІЄСЛОВА / **SEMI-DEPONENT VERBS**

Напіввідкладними називаються дієслова, які часи системи інфекта утворюють в активному стані, а часи системи перфекта – у пасивному, або навпаки /

Semi-deponent verbs have active forms for the tenses based on the present stem and passive forms for the tenses on the perfect stem.

audeo, ausus sum, audēre – насмілюватися / **to dare**;
gaudeo, gavīsus sum, gaudēre – радіти / **to rejoice**;
soleo, solītus sum, solēre – мати звичку / **to be accustomed**;
fīdo, fīsus sum, fidēre – довіряти / **to trust**.

Nota bene!

Дієслово **revertor, reverti, reverti** – повертатись утворює часи системи інфекта в пасивному стані, а часи системи перфекта – в активному /

The verb revertor, reverti, reverti (to return) forms the present system tenses in passive voice, but the perfect system tenses – in active voice.

VERBA DEFECTIVA / НЕДОСТАТНІ ДІЄСЛОВА / DEFECTIVE VERBS

Недостатніми називаються дієслова, які мають тільки окремі форми часів системи перфекта /

Defective are verbs which have lost the present system, and use only tenses of the perfect, in which they are inflected regularly:

coepi, coeptus, coepisse – я розпочав / **I began**;

memini, meminisse – пам'ятаю / **to remember**;

odi, odisse – ненавиджу / **I hate**.

<u>Ad exemplum:</u>	<i>Perfectum indicativi:</i>	memīni,	odi.
	<i>Plusquamperfectum indicativi:</i>	meminēram,	odēram.
	<i>Futurum II indicativi:</i>	meminēro,	odēro.

VERBA IMPERSONALIA / БЕЗОСОБОВІ ДІЄСЛОВА / IMPERSONAL VERBS

Безособовими називаються такі дієслова, які вживаються тільки в 3-й особі однини різних часів і способів /

Impersonal are verbs which appear only in the 3rd person singular in different tenses and moods:

Дієслова, що означають явища природи /

Verbs expressing the operations of nature:

pluit, pluit, pluēre – іде дощ / **it rains**;

tonat, tonuit, tonāre – гримить / **it thunders**;

ningit, ninxit, ningēre – іде сніг / **it snows**.

Дієслова із значенням „бути повинним”, „необхідно” або є безособовими тільки в певних умовах / **Verbs which have a phrase or clause as their subject:**

licet, licuit, licēre – можна, дозволяється / **it is permitted**;

constat, constitit, constāre – відомо / **it is clear**;

praestat, praestitit, praestāre – краще / **it is better**;

oportet, oportuit, oportēre – треба, необхідно / **it is necessary, ought to**.

Дієслова, що означають почуття / **Verbs of feeling:**

me piget, piguit, pigēre – мені прикро / **I am disgusted**;

me pudet, puduit, pudēre – мені соромно / **I am ashamed**.

EXERCITIA / ВПРАВИ / EXERCISES

1. Визначте три основи дієслів, від яких утворюються усі часи латинської мови /

Determine three stems of verbs from which all the tenses of Latin language are formed:

Verba / Дієслова / Verb	основа інфекта / present stem	основа перфекта / perfect stem	основа супіна / supine stem
salūto, āvi, ātum, āre (вітати / to greet)	saluta-	salutav-	salutat-
caveo, cavi, cautum, ēre (остерігатися / to look out)			
pono, posui, positum, ęre (класти / to place)			
definio, īvi, ītum, ĩre (визначати / to define)			
statuo, statui, statutum, ęre (встановлювати / to establish)			
moveo, movi, motum, ēre (рухати / to move)			

2. Визначте форму дієслів і перекладіть українською мовою /

Identify the form of the verbs and translate into English:

Verbum / Дієслово / Verb	Tempus, persona, numerus / Час, особа, число / Tense, person, number	Interpretatio / Переклад / Translation
<i>accusatus est</i>	<i>perfectum indicativi passivi, persona 3 sing.</i>	<i>він є звинувачений / he has been accused</i>
<i>defensa eram</i>		
<i>numeratum erit</i>		
<i>egit</i>		
<i>constituerāmus</i>		
<i>subductus est</i>		
<i>donavērit</i>		
<i>delēti erant</i>		
<i>toleravīmus</i>		
<i>liberāti erīmus</i>		

Vocabularium

accuso, avi, atum, āre – обвинувачувати / **to accuse**
ago, egi, actum, agere – робити, діяти / **to work, to do, to act**

constituo, stitui, stitutum, ęre – установлювати, призначати / **to set up, to erect, to post**
defendo, fendi, fensum, ęre – захищати /

to defend, to guard, to protect
 deleo, levi, letum, ēre – знищувати / to delete, to remove
 dono, avi, atum, āre – дарувати, обдаровувати (чимось) / to present, to grant
 libĕro, avi, atum, āre – звільняти / to free, to liberate

numĕro, avi, atum, āre – виплачувати / to number, to pay
 subdūco, dūxi, ductum, ěre – витягувати, забирати / to transfer, to haul
 tolĕro, avi, atum, āre – виносити, терпіти / to tolerate

3. Провідмініайте дієслова у вказаному часі /

Conjugate the verbs in the indicated tense:

subvenio, subveni, **subventum**, subvenĭre – допомагати / to rescue;
 narro, narraui, **narratum**, narraĕre – розповідати / to tell, to narrate

Persona	perfectum indicatīvi passīvi	
Singularis		
1.		narratus, a, um sum
2.		
3.		
Plurālis		
1.		
2.		
3.		

condo, condīdi, **condĭtum**, condĕre – засновувати / to build, to found;
 munio, munivi, **munitum**, munĭre – зміцнювати / to secure

Persona	plusquamperfectum indicatīvi passīvi	
Singularis		
1.	condĭtus, a, um eram	
2.		
3.		
Plurālis		
1.		
2.		
3.		

pario, peperī, **partum**, parĕre – народжувати / to give birth to;
 scribo, scripsi, **scriptum**, scribĕre – писати / to write

Persona	futūrum II indicatīvi passīvi	
Singularis		
1.		scriptus, a, um ero
2.		
3.		
Plurālis		
1.		
2.		
3.		

4. Впишіть 3 особу множини від дієслова *ago, egi, actum, agere* (робити, діяти), відділяючи суфікси і особові закінчення /

Insert the form of the 3rd person plural of the verb **ago, egi, actum, agere** (to do, to act), separated suffixes and personal inflexions:

<i>Tempus</i>	<i>Activum</i>	<i>Passivum</i>
Praesens		
Imperfectum		
Futurum I		
Perfectum		
Plusquamperfectum		
Futurum II		

5. Замініть форми активного стану на пасивні чи навпаки і перекладіть /

Change forms of active voice to passive or opposite and translate:

ACTIVUM	PASSIVUM
Maritus donationem <u>promisit</u> . – Наречений пообіцяв весільний подарунок. / The future husband has promised the gift.	Donatio a marito <u>promissa est</u> . <i>Весільний подарунок є обіцяний нареченим /</i> The wedding gift has been promised by the future husband.
Studiosi prudentes pensum domesticum <u>scripsērint</u> . – Розумні студенти напишуть домашнє завдання. / Prudent students will have written the homework.	
Milites Romani naves hostium <u>incendērunt</u> . – Римські воїни спалили кораблі ворогів. / Roman soldiers have burnt the ships of the enemies.	
Romulus et Remus urbem Romam <u>condidērant</u> . – Ромул і Рем (давно) заснували місто Рим. / Romulus and Remus had found the city of Rome.	

Vocabularium

condo, didi, ditum, ěre – засновувати / **to build, to found**
domesticus, a, um – домашній / **domestic, of the house**
donatio, onis f – подарунок (весільний) / **gift (wedding)**
hostis, is m – ворог / **stranger, enemy**
incendo, ndi, nsum, ěre – палити,

руйнувати / **to burn, to incense**
maritus, i m – наречений / **(future) husband**
miles, itis m – воїн, солдат / **soldier**
navis, is f – корабель / **ship**
pensum, i n – завдання / **task**
promitto, misi, missum, ěre – обіцяти / **to promise**

prudens, ntis – розумний / **prudent, skilled**

Remus, i m – Рем, брат Ромула / **Remus, brother of Romulus**

Roma, ae f – Рим / **Rome**

Romanus, a, um – римський / **Roman, of Rome**

Romulus, i m – Ромул (легендарний засновник Риму, брат Рема) / **Romulus**

(the legendary founder of Rome, brother of Remus)

scribo, scripsi, scriptum, ěre – писати / **to write**

studiōsus, i m – студент / **student**

urbs, urbis f – місто / **city**

6. *Перекладіть українською мовою / Translate into English:*

1. Eloquentia data est multis, sapientia paucis.
.....
2. Apud Romānos femīnae ab omnībus officiis civilībus vel publīcis remōtae sunt.
.....
3. Alexander Magnus in proelio sagittā ictus est.
.....
4. Roma a fratribus Romūlo et Remo condīta est.
.....
5. Vita mortuōrum in memoria est posīta vivōrum (*Cicero*).
.....
6. Veterībus populis tres partes orbis terrārum cognītae erant.
.....
7. Carpīte florem, qui nisi carptus erit, turpīter ipse cadet.
.....
8. In templo Apollīnis Delphīco inscriptum erat: “Nosce te ipsum”.
.....
9. Prometheus a Hercūle, qui aquīlam sagittā necāvit, liberātus est.
.....
10. Si concordia bellis civilībus perturbāta erit, omnes cives misēri erunt.
.....
11. Oracūlum Apollīnis Atheniensībus respondit: «Belli finis erit, si rex ipse ab hostībus occīsus erit».
.....
12. Themistōcles, vir incredibīlis ingenii et singulāris memoriae, omnia, quae ab eo visa et audīta erant, meminērat.
.....
13. Troia a Graecis deleta est.
14. Alea iacta est.
15. Accepi omnes epistūlas, quae a fratre meo missae erant.
.....
16. Tres legiones a Caesāre in Galliam missae erant.
.....

17. Omnes dei ad nuptias Pelei, regis Thessaliae, et Thetidis deae invitati erant, praeter Discordiam.

18. Legati ad Caesarem ab eis nationibus, quae trans Rhenum habitabant, missi sunt pacem rogatum.

19. Romulus et Remus in iis locis, ubi flumine Tiberi expositi et a pastore educati erant, urbem condere statuerunt.

20. Multorum aures veritati clausae sunt.

Vocabularium

a (ab) (+Abl.) – від / **from**

ad (+Acc.) – до / **to, towards, near**

accipio, cepi, ceptum, ěre – одержувати / **to take, to accept**

alea, ae f – гральна кістка; жереб / **die**

Alexander Magnus – Александр Великий, засновник Македонської імперії (356 – 323 рр. до н.е.) / **Alexander the Great (356 – 323 BC)**

Apollo, ĩnis m – Аполлон (бог світла, пророцтва, медицини) / **Apollo, Roman god of prophecy, music, poetry, archery, medicine**

apud (+Acc.) – у / **at, near, among**

aquila, ae f – орел / **eagle**

Atheniensis, is m, f – афінянин / **Athenian**

audio, audivi, auditum, ĩre – чути / **to listen, to hear**

auris, is f – вухо / **ear**

bellum, i n – війна / **war, battle**

cado, ceciđi, casurus, ěre – гинути / **to die**

Caesar, aris m – Цезар Гай Юлій (100 – 44 рр. до н. е.), політик, полководець, оратор і письменник, історик, завойовник Галлії / **Gaius Julius Caesar (100 – 44 BC), Roman military general, politician and historian, writer**

carpo, psi, ptum, ěre – рвати / **to pick, to gather**

civilis, e – цивільний / **civilian, civil**

civis, is m, f – громадянин, громадянка / **citizen**

claudio, clausi, clausum, ěre – замикати,

закривати / **to close, to shut**

cognosco, novi, nitum, ěre – пізнавати / **to recognize**

concordia, ae f – згода / **mutual agreement, concord**

condo, didi, ditum, ěre – засновувати / **to build, to found**

dea, ae f – богиня / **goddess**

deleo, levi, letum, ěre – знищувати / **to delete, to remove**

Delphicus, a, um – дельфійський / **of Delphi**

deus, i m – бог / **god, divine essence**

Discordia, ae f – Діскордія, богиня незгоди

do, dedi, datum, dare – давати / **to give**
educo, avi, atum, are – виховувати / **to educate**

eloquentia, ae f – красномовство / **eloquence, oratory, rhetoric**

epistula, ae f – лист / **letter**

et – i / **and**

expono, posui, positum, ěre – розташовувати

femina, ae f – жінка / **woman**

finis, is m – межа, кінець / **boundary, end**

flos, floris m – квітка / **flower**

flumen, ĩnis n – ріка / **river**

frater, fratris m – брат / **brother**

Gallia, ae f – Галлія (країна, яка охоплювала території Франції і Бельгії) / **Gaul (corresponding geographically to modern France)**

Graecus, i m – грек / **Greek**

habito, avi, atum, are – проживати, мешкати / **to inhabit, to live**

Hercūles, is m – Геракл / **Hercules, Greek hero of great strength**
hostis, is m – ворог / **stranger, enemy**
iacio, ieci, iactum, ěre – кидати / **to throw**
ico, ici, ictum, ěre – вражати / **to hit, to strike**
in (+ Acc. або Abl.) – в, на, у / **in, on, at**
incredibīlis, e – неймовірний, незвичайний / **incredible**
ingenium, i n – талант, здібність / **talent, character**
inscribo, scripsi, scriptum, ěre – вписувати; надписувати / **to inscribe, to write on**
invīto, āvi, ātum, āre – запрошувати / **to invite**
ipse, ipsa, ipsum – сам / **alone**
is, ea, id – цей, той, він / **this, that, he, she, it**
legātus, i m – посол, легат / **ambassador, legate**
legio, onis f – легіон (*римське або військове з'єднання, яке в різні епохи включає від 3 000 до 6 000 солдатів піхоти і 300 вершників*) / **legion, army**
libĕro, avi, atum, āre – звільняти / **to free, to liberate**
locus, i m – місце / **place, locality**
magnus, a, um – великий / **large, big, great, huge**
memīni, meminisse – пам'ятати / **to remember**
memoria, ae f – пам'ять / **memory**
meus, mea, meum – мій / **my**
miser, ěra, ěrum – бідний, нещасний / **miserable**
mitto, misi, missum, ěre – посилати / **to send**
mortuus, a, um – мертвий, померлий / **dead**
multus, a, um – численний / **much, many, numerous**
natio, ōnis f – народ, плем'я / **nation, people**
neco, āvi, ātum, āre – вбивати / **to kill**
nisi – якщо не / **if not**
nosco, novi, notum, ěre – пізнавати / **to get to know, to learn**
nuptiae, ārum f (pl.) – шлюб / **marriage, wedding**
occīdo, cīdi, cīsum, ěre – вбивати / **to kill**
officium, ii n – обов'язок / **duty**

omnis, e – весь / **all or the whole of**
oracūlum, i n – оракул / **oracle**
orbis, is m – круг; **orbis terrārum** – земля, світ, всесвіт / **circle, sphere**
pars, partis f – частина / **part**
pastor, oris m – пастух / **shepherd, herdsman**
paucus, a, um – незначний, нечисленний / **little**
paх, pacis f – мир / **peace**
Peleus, i m – Пелей, цар Фессалії (Греція), батько Ахілла / **Peleus, king of Thessaly (Greece), father of Achilles**
perturbo, avi, atum, āre – розладнувати / **to pertube, to confuse**
pono, posui, positum, ěre – класти / **to place**
popūlus, i m – народ / **people, nation**
praeter (+Acc.) – крім / **beyond, aside from**
proelium, ii n – битва, бій / **battle, fight**
Prometheus, i m – Прометей, один із титанів / **Prometheus, discoverer of the use of fire, about which he taught the people**
publicus, a, um – суспільний / **public**
qui, quae, quod – який / **which; somebody, someone**
removeo, movi, motum, ěre – відсувати, усувати / **to remove**
Remus, i m – Рем / **Remus**
respondeo, ndi, nsum, ěre – відповідати / **to answer**
rex, regis m – цар / **king**
Rhenus, i m – ріка Рейн / **the Rhine, the river between Gaul and Germany**
rogo, āvi, ātum, āre – просити / **to ask, to ask for**
Roma, ae f – Рим / **Rome**
Romanus, i m – римлянин / **Roman, a citizen of Rome**
Romūlus, i m – Ромул / **Romulus**
sagitta, ae f – стріла / **arrow**
sapientia, ae f – мудрість / **wisdom**
si – якщо / **if**
singulāris, e – особливий, своєрідний / **unique, unusual**
statuo, tui, tutum, ěre – постановляти / **to set, to establish**
sum, fui, esse – бути, існувати / **to be, to exist**

templum, i n – храм / **temple**
terra, ae f – земля / **land, earth**
Themistocles, is m – Фемістокл (524-461 рр. до н. е.), афінський політик і полководець / **Themistocles, Athenian admiral and statesman**
Thessalia, ae f – Тессалія (батьківщина Ахілла, область північної Греції) / **Thessaly, the most northerly district of Greece**
Thetis, Thetidis f – Фетіда, морська богиня, мати Ахілла / **Thetis, sea nymph, mother of Achilles**
Tibēris, is m – Тібр, ріка в середній Італії / **the river Tiber in Italy**
trans (+Acc.) – через, за; з того боку / **across, over; on the other side**
tres, tria – три / **three**

Troia, ae f – Троя, давнє місто на південному заході Малої Азії / **Troy, the city of Troy in Asia Minor, at the entrance of the Hellespont**
tu – ти / **you**
turpiter – огидно; ганебно / **disgracefully, shamelessly**
ubi – де / **where**
urbs, urbis f – місто / **city**
vel – або / **or**
veritas, atis f – істина / **truth**
vetus, ěris – старий / **old**
video, vidi, visum, ěre – бачити; помічати / **to see, look at**
vir, viri m – чоловік / **man**
vita, ae f – життя / **life**
vivus, a, um – живий / **alive, living**

Індивідуальні навчально-дослідні завдання / **Individual educational research tasks:**

- ✓ Аполлон і дев'ять муз / **Apollo and the 9 Muses.**
- ✓ **Lucius Apuleius.**

NOMEN NUMERĀLE / ЧИСЛІВНИК / NUMERAL

Numeralia cardinalia (кількісні числівники / **cardinal numerals**) – *скільки?* / **how many? how much?**

Numeralia ordinalia (порядкові числівники / **ordinal numerals**) – *який, а, е?* / **which one?**

Numeralia distributiva (розділові числівники / **distributive numerals**) – *по скільки?* / **how many at a time? how much at a time?**

Numeralia adverbialia (прислівникові числівники / **adverbial numerals**) – *скільки разів?* / **how many times?**

Арабські цифри / Arabic numbers	Римські цифри / Roman numbers	Cardinalia / Кількісні / Cardinal	Ordinalia / Порядкові / Ordinal
1	I	unus, una, unum <i>один, одна, одне</i> / one	primus, a, um <i>перший, а, е</i> / the first
2	II	duo, duae, duo <i>два, дві, два</i> / two	secundus, a, um; alter, ěra, ěrum <i>другий, а, е</i> / the second
3	III	tres, tres, tria <i>три</i> / three	tertius, a, um <i>третій, я, є</i> / the third
4	IV	quattuor <i>чотири</i> / four	quartus, a, um <i>четвертий, а, е</i> / the fourth
5	V	quinque <i>п'ять</i> / five	quintus, a, um <i>п'ятий, а, е</i> / the fifth
6	VI	sex	sextus, a, um
7	VII	septem	septimus, a, um
8	VIII	octo	octāvus, a, um
9	IX	novem	nonus, a, um
10	X	decem	decimus, a, um
11	XI	undĕcim	undecimus, a, um
12	XII	duodĕcim	duodecimus, a, um
13	XIII	tredĕcim	tertius decimus, a, um
14	XIV	quattuordĕcim	quartus decimus, a, um
15	XV	quindĕcim	quintus decimus, a, um
16	XVI	sedĕcim	sextus decimus, a, um
17	XVII	septendĕcim	septimus decimus, a, um
18	XVIII	duodeviginti	duodevicesimus, a, um
19	XIX	undeviginti	undevicesimus, a, um
20	XX	viginti	vicesimus, a, um
21	XXI	unus et viginti; viginti unus	unus et vicesimus, a, um; vicesimus primus, a, um
22	XXII	duo et viginti; viginti duo	alter et vicesimus, a, um; vicesimus alter, ěra, ěrum
28	XXVIII	duodetriginta	duodetricesimus, a, um
29	XXIX	undetriginta	undetricesimus, a, um
30	XXX	triginta	tricesimus, a, um
40	XL	quadraginta	quadragesimus, a, um
50	L	quingaginta	quingagesimus, a, um

Арабські цифри / Arabic numbers	Римські цифри / Roman numbers	Cardinalia / Кількісні / Cardinal	Ordinalia / Порядкові / Ordinal
60	LX	sexaginta	sexagesimus, a, um
70	LXX	septuaginta	septuagesimus, a, um
80	LXXX	octoginta	octogesimus, a, um
90	XC	nonaginta	nonagesimus, a, um
98	XCVIII	octo et nonaginta; nonaginta octo	octavus et nonagesimus, a, um; nonagesimus octavus, a, um
99	XCIX	novem et nonaginta; nonaginta novem	nonus et nonagesimus, a, um; nonagesimus nonus, a, um
100	C	centum	centesimus, a, um
200	CC	ducenti, ae, a	ducentesimus, a, um
300	CCC	trecenti, ae, a	trecentesimus, a, um
400	CD	quadringenti, ae, a	quadringentesimus, a, um
500	D	quingenti, ae, a	quingentesimus, a, um
600	DC	sescenti, ae, a	sescentesimus, a, um
700	DCC	septingenti, ae, a	septingentesimus, a, um
800	DCCC	octingenti, ae, a	octingentesimus, a, um
900	CM	nongenti, ae, a	nongentesimus, a, um
1000	M	mille	millesimus, a, um
2000	MM	duo milia	bis millesimus, a, um
3000	III	tria milia	ter millesimus, a, um
4000	IV	quattuor milia	quater millesimus, a, um
5000	V	quinque milia	quinqies millesimus, a, um
10.000	X	decem milia	decies millesimus, a, um
100.000	C	centum milia	centies millesimus, a, um
1.000.000	M	decies centena milia	decies centies millesimus
10.000.000		centies centena milia	centies centies millesimus

Nota bene!

Із кількісних числівників відмінюються **unus, a, um** (один), **duo, duae, duo** (два), **tres, tria** (три); **mille** (тисяча) відмінюється лише в множині² /

Among cardinal numerals only unus, a, um (one), duo, duae, duo (two), tres, tria (three) are declined; mille (thousand) is declined only in the plural.

Зразок відмінювання кількісних числівників / Declension of cardinal numerals

Causus	Singularis			Pluralis					
	m	f	n	m	f	n	m	f	n
Nom.	unus <i>один</i> / one	una <i>одна</i> / one	unum <i>одне</i> / one	duo <i>два</i> / two	duae	duo	tres <i>три</i> / three	tres	tria
Gen.	unius	unius	unius	duorum	duarum	duorum	trium	trium	trium
Dat.	uni	uni	uni	duobus	duabus	duobus	tribus	tribus	tribus
Acc.	unum	unam	unum	duos	duas	duo	tres	tres	tria

² Числівник mille (тисяча) не відмінюється; для множини служить слово milia (тисячі) і відмінюється за третьою голосною відміною / **The numeral mille is not declined; for plural the word milia (thousands) is used and it is declined like the third declension vowel type.**

Abl.	unō	unā	unō	duōbus	duābus	duōbus	tribus	tribus	tribus
Voc.	une	una	unum	duo	duae	duo	tres	tres	tria

Сотні від 200 до 900 відмінюються за I і II відміною іменників у множині /
Hundreds from 200 till 900 are declined like the first and second declension of nouns in plural:

Causus	Plurālis			
	m	f	n	
Nom.	quingenti <i>n'ямсот</i> / five hundred	quingentae	quingenta	milia
Gen.	quingentōrum	quingentārum	quingentōrum	milium
Dat.	quingentis	quingentis	quingentis	milibus
Acc.	quingentos	quingentas	quingenta	milia
Abl.	quingentis	quingentis	quingentis	milibus
Voc.	quingenti	quingentae	quingenta	milia

Порядкові числівники відмінюються, як прикметники I і II відміни в однині та множині /

Ordinal numerals are declined like the adjectives of first and second declension in singular and plural.

Numeralia distributiva / Розділові числівники / Distributive numerals		Numeralia adverbialia / Прислівникові числівники / Adverbial numerals	
singūli, ae, a	по одному / one at a time	semel	раз / once
binī, ae, a	по два / two at a time	bis	два рази, двічі / twice
ternī, ae, a	по три / three at a time	ter	тричі / three times
quaternī, ae, a	по чотири / four at a time	quater	чотири рази / four times
quini, ae, a	по п'ять / five at a time	quinquies	п'ять разів / five times
senī, ae, a	по шість / six at a time	sexies	шість разів / six times
septēni, ae, a	по сім / seven at a time	septies	сім разів / seven times
octōni, ae, a	по вісім / eight at a time	octies	вісім разів / eight times
novēni, ae, a	по дев'ять / nine at a time	novies	дев'ять разів / nine times
deni, ae, a	по десять / ten at a time	decies	десять разів / ten times

EXERCITIA / ВПРАВИ / EXERCISES

1. *Запишіть форму кількісного числівника /*
Write down the form of cardinal numeral:

153	<i>centum quinquaginta tres</i>
341	
965	
18	
227	

29	
592	
1875	
444	
2019	
8888	
876	

2. *Запишіть числівники арабськими цифрами /*

Write down the numerals using Arabic numbers:

<i>Римські цифри /</i> Roman numbers	<i>Арабські цифри /</i> Arabic numbers	<i>Римські цифри /</i> Roman numbers	<i>Арабські цифри /</i> Arabic numbers
CMXCVIII	998	MCMXCIV	
DCCCLIV		CCXXXIX	
MMXLI		MDCLXV	
CDXXXVIII		IIDXVI	
XXV		VIIIDCCCLXXXVIII	
DCXVII		IVCCXLI	

3. *Запишіть числівники римськими і арабськими цифрами /*

Write down the numerals using Roman and Arabic numbers:

Числівник / Numerale / Numeral	<i>римські цифри /</i> Roman numbers	<i>арабські цифри /</i> Arabic numbers
mille ducenti viginti duo	<i>MCCXXII</i>	<i>1222</i>
duo milia septem		
nonaginta novem		
centum quinquaginta tres		
quadringenti duodeviginti		
mille trecenti sex		

4. *Перекладіть українською мовою /* **Translate into English:**

1. Tres faciunt collegium.
2. Conscientia mille testes.
3. Tertium non datur.
4. Primus inter pares.
5. Duo litigant, tertius gaudet.
6. Duo, cum faciunt idem, non est idem.
7. Graeci decem annos cum Troiānis pugnavērunt.

8. Lepores duos qui insequitur, is neutrum capit.

 9. Nemo potest dominis pariter servire duobus.

 10. Apud Graecos novem Musae numerabantur.

 11. Alexander Magnus tredecim annos regnavit.

 12. Quattuor sunt anni tempora: ver, aestas, autumnus, hiems.

 13. Hannibal tribus annis totam Hispaniam in potestatem suam redēgit.

 14. Aetate Traiani, qui undeviginti annos imperavit, quadraginta quinque
 provinciae erant.

 15. Hydra habebat novem capita; ex eis octo mortalia erant, unum immortale.

 16. Anno septingentesimo septuagesimo sexto ante aeram nostram in Graecia
 prima Olympia constituta sunt.

 17. Caesar, a viginti tribus senatoribus circumventus, caput togam operuit, tum
 necatus est.

 18. Imperator Augustus quadraginta et quattuor annos rem publicam gubernavit.

 19. Stratonicus citharista in schola sua novem Musarum simulacra et Apollinis
 statuas habebat, sed duos tantum discipulos.

 20. Amici aliquando eum interrogaverunt: «Quot discipulos habes?» Tum ille:
 «Deorum, – inquit, – auxilio duodecim».....

Vocabularium

aera, ae f – ера / **era, epoch**

aestas, atis f – літо / **summer**

aetas, atis f – вік; старість / **age, generation**

Alexander Magnus – Александр Великий, засновник Македонської імперії (356 – 323 рр. до н.е.) / **Alexander the Great (356 – 323 BC)**

aliquando – колись, якимось / **ever,**

sometime, once

amicus, i m – друг, колега / **friend**

annus, i m – рік / **year**

ante (+ Acc.) – перед, до / **before, in front**

Apollo, inis m – Аполлон (римський бог світла, пророцтва, медицини) / **Apollo, Roman god of prophecy, light, medicine**

apud (+Acc.) – у / at, near, among

Augustus, i m – Октавіан Август, римський імператор (63 до н.е. – 12 р. н.е.) / **Augustus, title of Octavius Caesar, Emperor, an after him of all emperors (63 BC – 12 AD)**

autumnus, i m – осінь / **autumn**

auxilium, ii n – допомога, підтримка / **help, assistance**

Caesar, aris m – Цезар Гай Юлій / **Gaius Julius Caesar**

capio, cepi, captum, ěre – ловити / **to take, to catch**

caput, ĩtis n – голова / **head**

circumvenio, vēni, ventum, ĩre – оточувати з усіх боків / **to circumvent, to surround**

citharista, ae m – кіфарист / **cithara player**

collegium, i n – колегія, товариство / **colleagueship, corporation**

conscientia, ae f – сумління / **conscience**

constituo, stitui, stitutum, ěre – призначати, засновувати / **to set up, to erect, to post**

cum (coni.) – коли / **when**

cum (+Abl.) – з / **with**

decem – десять / **ten**

deus, i m – бог / **god, divine essence**

discipūlus, i m – учень / **pupil**

do, dedi, datum, dāre – давати / **to give**

domīnus, i m – господар, пан / **master, lord, owner**

duo, duae, duo – два / **two**

duodēcim – дванадцять / **twelve**

ex (+Abl.) – з / **out of, from**

facio, feci, factum, ěre – робити, створювати / **to make, to do**

gaudeo, gavisus sum, ěre – радіти / **to rejoice**

Graecia, ae f – Греція / **Greece**

Graecus, i m – грек / **Greek**

guberno, avi, atum, āre – керувати, правити / **to govern, to manage**

habeo, ui, ĩtum, ěre – мати, володіти / **to have, to possess**

Hannībal, ālis m – Ганнібал (248-183 рр. до н.е.), видатний карфагенський полководець, організатор мирного договору зі Сципіоном у 202 р. до н.е. / **Hannibal, a Carthaginian general in**

2nd Punic War

hiems, hiēmis f – зима / **winter**

Hispania, ae f – Іспанія / **Spain**

hydra, ae f – водяна змія, гідра / **water-serpent, snake**

idem, eadem, idem – той самий / **the same**

ille, illa, illud – той / **that**

immortālis, e – безсмертний / **immortal**

imperātor, ōris m – імператор / **emperor**

impĕro, āvi, ātum, āre – керувати, панувати / **to rule, to command**

in (+ Acc. або Abl.) – в, на, у / **in, on, at**

inquit – говорить / **says**

insequor, secutus sum, sequi – гнатися, переслідувати / **to follow**

inter (+ Acc.) – між, серед / **between, among**

interrōgo, āvi, ātum, āre – запитувати / **to interrogate, to ask**

is, ea, id – той / **that, he, she, it**

lepus, lepōris m – заєць / **hare**

lit̄igo, avi, atum, āre – сперечатися / **to quarrel**

mille – тисяча / **thousand**

mortālis, e – смертний / **mortal**

Musa, ae f – Муза, покровителька мистецтв / **Muse, the goddess of literature, science and the arts, particularly poetry and music**

neco, āvi, ātum, āre – вбивати / **to kill**

nemo – ніхто / **nobody**

neuter, tra, trum – ні той, ні інший / **neither**

non – не / **not**

noster, nostra, nostrum – наш / **our**

novem – дев'ять / **nine**

numĕro, āvi, ātum, āre – нараховувати / **to number, to count**

octo – вісім / **eight**

Olympia, ōrum n – Олімпійські ігри / **the Olympic games**

operio, perui, pertum, ĩre – покривати, окутувати / **to cover, to clothe**

par, paris – рівний / **equal, pair**

parĭter – рівною мірою / **equally**

possum, potui, posse – могли / **to be able, can**

potestas, atis f – сила, міць / **power, force, strength**

primus, a, um – перший / **first**

provincia, ae f – область, провінція / **province**

publicus, a, um – громадський, суспільний / **public**
pugno, āvi, ātum, āre – воювати / **to fight**
quadraginta – сорок / **forty**
quattuor – чотири / **four**
qui, quae, quod – який / **which; somebody, someone**
quinque – п'ять / **five**
quot – скільки / **as many, how many**
redīgo, ēgi, actum, ěre – підкоряти / **to reduce, to render**
regno, avi, atum, āre – царювати / **to reign**
res, rei f – річ, справа / **thing, cause, affair**
res publica – республіка, держава / **republic, state**
sed – але / **but**
senātor, ōris m – сенатор, член сенату / **senator, a member of the Roman senate**
septingentesīmus, a, um – семисотий / **seven hundredth**
septuagesīmus, a, um – семидесятий / **seventieth**
servio, ivi, itum, ĩre – служити / **to serve**
sextus, a, um – шостий / **sixth**
statua, ae f – статуя / **statue**
Stratonīcus, i m – Стратонік (чол. ім'я) / **Stratonicus, the name of a man**

schola, ae f – школа / **school**
simulacrum, i n – зображення, статуя / **image, statue**
sum, fui, esse – бути, існувати / **to be, to exist**
suus, sua, suum – свій / **his, her, its**
tantum adv. – тільки, лише / **so, only, just as**
tempus, tempōris n – пора / **time, season**
tertius, a, um – третій / **third**
testis, is m – свідок / **witness**
toga, ae f – тога (у мирний час святковий верхній одяг римського громадянина) / **toga, the outer garment of Roman citizen**
totus, a, um – весь, цілий / **whole**
Traianus, i m – Траян, римський імператор у 98-117 рр. н. е. / **Trajan, M. (Ulpianus) Roman Emperor**
tredecim – тринадцять / **thirteen**
tres, tria – три / **three**
tribus, us f – триба, район / **tribe, hereditary division**
Troiānus, i m – троянець / **Trojan tum** – тоді / **then, next, besides**
undeviginti – дев'ятнадцять / **nineteen**
unus, a, um – один / **one**
ver, veris n – весна / **spring**
viginti – двадцять / **twenty**

5. Перекладіть речення латинською мовою, вказавши справжні роки народження своїх родичів і друзів /

Translate the following sentences into Latin and indicate the real years of birthday of your relatives and friends :

Ad exemplum: Я народився / народилася 1993 року. / **I was born in 1993.** – *Natus / nata sum annō millesīmo nongentesīmo nonagesīmo tertio.*

1. Я народився / народилася року / **I was born in.....**

.....

2. Мій батько народився року / **My father was born in.....**

.....

3. Моя мати народилася року / **My mother was born in.....**

.....

4. Моя сестра народилася року / **My sister was born in.....**

.....

5. Мій брат народився року / **My brother was born in.....**

.....

6. Моя бабуся народиласяроку / **My grandmother was born in.....**

7. Мій дідусь народився року / **My grandfather was born in.....**

8. Мій друг (подруга) народився (народилася) року / **My friend was born in.....**

Vocabulary

бабуся / **grandmother** – avia, ae *f*

батько / **father** – pater, tris *m*

брат / **brother** – frater, tris *m*

дідусь / **grandfather** – avus, i *m*

друг / **friend** – amicus, i *m*

мати / **mother** – mater, tris *f*

сестра / **sister** – soror, oris *f*

подруга / **friend** – amica, ae *f*

6. *Напишіть назви кількісних числівників у вказаних мовах. Порівняйте / Write the names of cardinal numerals in the indicated languages. Compare:*

<i>Latina</i>	<i>Italiano</i>	<i>Română</i>	<i>Français</i>	<i>Deutsch</i>	<i>English</i>
unus	un(o)	unul	un, une	ein	one
duo					
tres					
quattuor					
quinque					
sex					
septem					
octo					
novem					
decem					

Індивідуальні навчально-дослідні завдання / **Individual educational research tasks:**

- ✓ Римський календар / Roman Calendar.
- ✓ Монетна система Стародавнього Риму / Roman currency.

MODUS CONIUNCTIVUS / УМОВНИЙ СПОСІБ / SUBJUNCTIVE MOOD

В латинській мові *coniunctivus* виражає відношення мовця до дії. Ним можна висловити наказ (ввічливу форму), заклик, побажання, сумнів тощо.

У незалежних реченнях умовний спосіб вживається для вираження чогось бажаного, очікуваного, можливого та має багато відтінків значень /

In Latin language the subjunctive represents the attitude of the speaker to the action. It is used to express order (polite form), appeal, wish, doubt, etc.

In Independent sentences the subjunctive is used to express something as willed, desired, conceived of as possible and has many uses:

1) **coniunctivus hortativus – умовний заохочення / the hortatory subjunctive (exhortation, command, appeal):**

Gaudeātur igitur, iuvenes dum sumus. – *Отож веселімося, доки ми є молоді /*
So let us rejoice while we are young !

Ametus patriam! – *Любімо батьківщину! /* **Let us love our country!**

2) **coniunctivus imperativus – умовний наказу / the jussive subjunctive (order):**

Fiat lux! – *Нехай буде світло! /* **Let there be light !**

3) **coniunctivus prohibitivus – умовний заборони / the prohibitive subjunctive:**

Ante victoriam ne canas triumphum! – *Не співай триумфу до перемоги! /*
Do not sing your triumph before the victory !

4) **coniunctivus optativus – умовний побажальний / the optative subjunctive (wish):**

Vivat, crescat, floreat! – *Нехай живе, зростає, нехай процвітає! /*
May it live, grow and flourish!

5) **coniunctivus dubitativus – умовний сумніву / the deliberative subjunctive (question of doubt):**

Quid faciam? – *Що ж мені робити ? /* **What shall i do ?**

6) **coniunctivus potentialis – умовний можливості / the potential subjunctive (possibility or contingency):**

Aliquis dicat? – *Хтось міг би сказати /* **Someone may say.**

PRAESENS CONIUNCTIVI ACTIVI ET PASSIVI / ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС УМОВНОГО СПОСОБУ АКТИВНОГО І ПАСИВНОГО СТАНУ / PRESENT ACTIVE AND PASSIVE SUBJUNCTIVE

Заміна кінцевого голосного основи інфекта ā на ē (для дієслів I дієв.) /
Changing the final vowel of the stem -ā into -ē (for the first conjugation verbs)

або / or

Основа інфекта + суфікс ā (для дієслів II, III, IV дієв.) /
The present stem + suffix ā (II,III,IV conj.)

+ особові закінчення активного чи пасивного стану /
personal endings of active or passive voice

	<i>Singularis</i>	<i>Pluralis</i>	<i>Singularis</i>	<i>Pluralis</i>
	1. -m	1. -mus	1. -r	1. -mur
	2. -s	2. -tis	2. -ris	2. -mīni
	3. -t	3. -nt	3. -tur	3. -ntur

Зразок відмінювання дієслів I-IV дієвідмін у praesens coniunctīvi actīvi /
Conjugation paradigm of verbs in praesens coniunctīvi actīvi:

Persona	I bellā-re (воювати / to fight)	II monē-re (переконувати / to advise)	III vinc-ēre (перемогати / to win)	IV servī-re (служити / to serve)	esse (бути / to be)
Singulāris					
1.	belle -m (я б воював / I should fight, let me fight)	mone -a-m	vinc -a-m	servi -a-m	<i>sim</i> нехай би я був / I should be, let me be
2.	belle -s (ти б воював / you should fight, fight)	mone -a-s	vinc -a-s	servi -a-s	<i>sis</i> нехай би ти був / you should be, let you be
3.	belle -t (він би воював / he should fight, let him fight)	mone -a-t	vinc -a-t	servi -a-t	<i>sit</i> нехай би він був / he should be, let him be
Plurālis					
1.	belle -mus (ми б воювали / we should fight, let's fight)	mone -a-mus	vinc -ā-mus	servi -ā-mus	<i>simus</i> нехай би ми були / we should be, let's be
2.	belle -tis (ви б воювали / you should fight, fight)	mone -a-tis	vinc -ā-tis	servi -ā-tis	<i>sitis</i> нехай би ви були / you should be, let you be
3.	belle -nt (вони б воювали / they should fight, let them fight)	mone -a-nt	vinc -a-nt	servi -a-nt	<i>sint</i> нехай би вони були / they should be, let them be

**Зразок відмінювання дієслів I-IV дієвідмін у praesens coniunctivi passivi /
Conjugation paradigm of verbs in praesens coniunctivi passivi:**

Persona	I bellā-re (воювати / to fight)	II monē-re (переконувати / to advise)	III vinc-ĕre (перемагати / to win)	IV servī-re (служити / to serve)
Singulāris				
1.	belle -r	mone -a-r	vinc -a-r (я був би переможений / I should be won, let them win me)	servi -a-r
2.	belle -ris	mone -a-ris	vinc -a-ris (я був би переможений / you should be won, let them win you)	servi -a-ris
3.	belle -tur	mone -a-tur	vinc -a-tur (я був би переможений / he should be won, let them win him)	servi -a-tur
Plurālis				
1.	belle -mur	mone -a-mur	vinc -a-mur (я був би переможений / we should be won, let them win us)	servi -a-mur
2.	belle -mīni	mone -a-mīni	vinc -a-mīni (я був би переможений / you should be won, let them win you)	servi -a-mīni
3.	belle -ntur	mone -a-ntur	vinc -a-ntur (я був би переможений / they should be won, let them be won)	servi -a-ntur

CONIUNCTIO / СПОЛУЧНИК / CONJUNCTION

СУРЯДНІ СПОЛУЧНИКИ / COORDINATE CONJUNCTIONS	ПІДРЯДНІ СПОЛУЧНИКИ / SUBORDINATE CONJUNCTIONS
<i>Єднальні / Copulative (copulativae):</i> et, -que, at, ac, atque (і, і також / and, and also) neque, nec (не, і не, також не, і також не, зовсім не, ані-ані / nor) et... et, que... que (і... і / both... and) et... necque et (і... і не / both . . . and not) cum... tum (як... так / both . . . and, not only . . . but also)	ut, uti (щоб, що / in order that) ne, quin (щоб не, що не / that not) quominus (щоб тим менше / that not) quo (щоб / so that, in order that) ne, neve (щоб не / lest (that . . . not, in order that not), that not, nor) ut, ubi, ut primum, simulac (коли, коли тільки, як тільки / as soon as)

modo...modo (то... то, раз... раз / now . . . now)	donec, dum, quamdiu (поки, під час, тоді як, до тих пір поки / until, as long as, while)
<i>Протиставні / Adversative</i> (<i>adversativae</i>): at (але, однак / but) sed, autem, vero, verum (але, справді ж / but) tamen (однак, проте / yet, nevertheless, still) ceterum (зрештою / on the other hand, but)	postquam, antequam, priusquam (після того як / after) cum (коли, у той час як, після того як / when, after) quod, quia, quoniam, quando (тому що, бо / because) quamquam (хоч / though, although)
<i>Розділові / Disjunctive</i> (<i>disiunctivae</i>): aut, vel, -ve, sive (або / or) vel... vel, -ve...-ve, sive... sive, aut... aut, seu... seu (або... або / either . . . or, whether . . . or)	ut, quamvis, licet, cum (хоч, хоч би, незважаючи на / so that) etsi, etiamsi, tametsi (хоч, навіть якщо / even if) si (якщо, як, якби / if) sin, nisi, si minus (якщо не, якби не / if not, unless, but if)
<i>Причинові / Causal (causales):</i> nam, enim, namque, etenim (бо, а саме, тому що, оскільки / for)	sicut (так як / as if) velut (неначе / as if)
<i>Наслідкові або висновкові / Illative</i> (<i>conclusivae</i>): itaque, igitur, ergo, proinde (отже, таким чином, тому / therefore, accordingly).	quasi (немовби, начебто / as if)

PARTICULA / ЧАСТКА / PARTICLE

ЗАПЕРЕЧНІ ЧАСТКИ / NEGATIVE PARTICLES	ПИТАЛЬНІ ЧАСТКИ / INTERROGATIVE PARTICLES	ПІДСИЛЮВАЛЬНІ ЧАСТКИ / AMPLIFYING PARTICLES
non, haud (не, ні (ані) / not) ne... quidem (навіть ні / not... even)	ne, num (чи, невже / if, whether) nonne (невже ні / not, interrogative) an, anne (чи / whether) utrum... an (чи... або / whether) nescne (або ні / or not)	ecce, eccum, eccillud, eccistum (ось, ось як, от, це, онде, ген / behold! see! look! there! here!) at (та, ба / but yet) quippe, nempe, plane, sane, verum, vero, quidem, equidem (одначе, адже, же (ж), точно, справді, власне / of course, obviously, certainly, really, in particular)

INTERIECTIO / ВИГУК / INTERJECTION

ПЕРВИННІ (НЕПОХІДНІ) ВИГУКИ / FIRST-ORIGIN INTERJECTIONS	ВТОРИННІ ВИГУКИ / SECOND-ORIGIN INTERJECTIONS
<p>◆ виражають радісні почуття і позитивну оцінку фактів оточуючої дійсності / to express delight, pleasure, surprise, sometimes ironic):</p> <p>euge! (чудово! браво! / oh, good! fine! well done!)</p> <p>eu! euan! (прекрасно! чудово! / well done! bravo! (sometimes ironic) splendid!)</p> <p>euax! (ура! браво! / good! great!)</p> <p>◆ виражають тяжкий психологічний стан або негативну оцінку фактів оточуючої дійсності (біль, жаль, страждання, сум, зневага, обурення) / to express joy, satisfaction, pain, sadness, contempt, surprise):</p> <p>o! oh! (ах! / oh, ah, alas, alas! oh! ah!)</p> <p>oiei! (ой! ох! / oh dear!)</p> <p>vae! (горе! / alas!)</p> <p>au! (ех! ох! та ну! / oh! ow! oh dear! goodness gracious!)</p> <p>◆ виражають наказ або умовний сигнал до припинення дії (наказ мовчати, дотримуватись тиші) / to express silence: st! pst! (тсс! / hist, psst! shut up!, hush!)</p>	<p>age! (нумо! гей! / come!)</p> <p>sophos! (браво! / bravo! well done!)</p> <p>cedo! (давай! нумо! / let's go!)</p> <p>macte! (браво! хвала! / bravo! good! well done!)</p> <p>hercle, meherc(u)les! (клянусь Геркулесом! / by Hercules!)</p>

ЗРАЗОК ГРАМАТИЧНОГО АНАЛІЗУ СЛІВ У РЕЧЕННІ / MODEL OF GRAMMATICAL WORD ANALYSIS IN A SENTENCE

Verbum

- словникова форма / **dictionary form**;
- Coniugatio (I, II, III, IV);
- Tempus (praesens, imperfectum, futurum I, perfectum, plusquamperfectum, futurum II);
- Modus (indicativus, coniunctivus, imperativus);
- Genus (activum, passivum);
- Forma verbale (infinitivus, participium, gerundium, gerundivum, supinum);
- Persona (1,2,3);
- Numerus (Singularis, Pluralis).

Nomen Substantivum

- словникова форма / **dictionary form**;
- Declinatio (I, II, III, IV, V);
- Classis (consonans, mixta, vocalis);
- Casus (Nominativus, Genetivus, Dativus, Accusativus, Ablativus, Vocativus);
- Numerus (Singularis, Pluralis).

Nomen Adiectivum

- словникова форма / **dictionary form**;
- Declinatio (I-II, III, IV, V);
- Genus (femininum, masculinum, neutrum);
- Gradus (positivus, comparativus, superlativus);
- Casus (Nominativus, Genetivus, Dativus, Accusativus, Ablativus, Vocativus);
- Numerus (Singularis, Pluralis).

Nomen Numerāle

- словникова форма / **dictionary form**;
- Розряд (cardinale, ordinale, distributivum, adverbium) / **Class (cardinal, ordinal, distributive, adverbial)**;
- Genus (femininum, masculinum, neutrum);
- Casus (Nominativus, Genetivus, Dativus, Accusativus, Ablativus, Vocativus);
- Numerus (Singularis, Pluralis).

Pronomen

- словникова форма / **dictionary form**;
- Розряд (personalia, reflexivum, possessiva, adiectiva pronominalia, demonstrativa, determinativa, relativa, interrogativa, indefinita, negativa) / **Class (personal, reflexive, possessive, pronominal adjectives, demonstrative, determinative, relative, interrogative, indefinite, negative)**;
- Casus (Nominativus, Genetivus, Dativus, Accusativus, Ablativus, Vocativus);
- Numerus (Singularis, Pluralis).

Adverbium

- словникова форма / **dictionary form**;
- Категорія (самостійний, похідний) / **Category (self-dependent, derived)**;
- Gradus (positivus, comparativus, superlativus).

Praepositio

- словникова форма / **dictionary form**;
- +Casus (Genetivus, Accusativus, Ablativus).

Coniunctio

- словникова форма / **dictionary form**;
- синтаксична функція (сурядний, підрядний) / **syntactic function (coordinate, subordinate)**;
- сурядний (copulativa, adversativa, disiunctiva, causālis, conclusiva) / **coordinate (copulativa, adversativa, disiunctiva, causalis, conclusiva)**.

Interiectio

- словникова форма / **dictionary form**;
- походження (первинний, вторинний) / **origin (first, second)**.

Particula

- словникова форма / **dictionary form**;
- характер вираження (заперечна, питальна, підсилювальна) / **character of expression (negative, interrogative, amplifying)**.

Ad exemplum: Romāni pro eloquentiā insigni Cicerōnem diligebant.

Romāni – Substantivum, словникова форма: Romānus, i m – римлянин; Declinatio II, Casus Nominativus pluralis /

Romāni – Substantivum, dictionary form: Romānus, i m – roman; Declinatio II, Casus Nominativus pluralis.

pro – Praepositio, словникова форма: pro (+ Abl.) – за /

pro – Praepositio, dictionary form: pro (+ Abl.) – for.

eloquentia – Substantivum, словникова форма: eloquentia, ae f – красномовство; Declinatio I, Casus Ablativus singularis /

eloquentia – Substantivum, dictionary form: eloquentia, ae f – eloquence, oratory; Declinatio I, Casus Ablativus singularis.

insigni – Adiectivum, словникова форма: insignis, e – видатний, незвичайний; genus femininum, Declinatio III, Casus Ablativus singularis /

insigni – Adiectivum, dictionary form: insignis, e – eminent, famous; genus femininum, Declinatio III, Casus Ablativus singularis.

Cicerōnem – Substantivum, словникова форма: Cicēro, ōnis m – Цицерон; Declinatio III, classis consonans, Casus Accusativus singularis /

Cicerōnem – Substantivum, dictionary form: Cicēro, ōnis m – Cicero; Declinatio III, classis consonans, Casus Accusativus singularis.

diligebant – Verbum, словникова форма: dilīgo, lexi, lectum, ěre – цінувати, поважати; Coniugatio III, Tempus Imperfectum indicatīvi actīvi, persona 3 plurālis /

diligebant – Verbum, dictionary form: dilīgo, lexi, lectum, ěre – to love, to esteem; Coniugatio III, Tempus Imperfectum indicatīvi actīvi, persona 3 plurālis.

Переклад: Римляни цінували Цицерона за видатне красномовство.

Translation: The Romans esteemed Cicero for eminent eloquence.

EXERCITIA / ВПРАВИ / EXERCISES

1. Прочитайте „*Gaudeamus*” та „*Pater noster*” (с.175-177). Знайдіть і выпишіть речення з кон’юнктивом. Перекладіть українською мовою, підбравши відповідне смислове значення кон’юнктива /

Read „Gaudeamus” and „Pater noster” (p.175-177). Find and write down the sentences with the verbs in subjunctive mood. Translate into English choosing the appropriate meaning of subjunctive mood:

Речення з кон'юнктивом / Sentences with the verbs in subjunctive mood		Переклад / Interpretatio / Translation
1	<u>Gaudeāmus</u> igitur, iuvenes dum sumus!	Отож веселімося, доки ми є молоді / So let us rejoice while we are young! (coniunctivus hortativus)
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		
9		
10		
11		
12		

2. Перекладіть текст українською мовою, зробивши граматичний аналіз усіх частин мови /

Translate the text into English, and make grammar analysis of all parts of speech:

Universitas Cernivicensis in regione Bucovina annō 1875 (millesimo octingentesimo septuagesimo quinto) condita est.

.....

.....

Primus rector eius professor, iuris doctor Kostiantin Tomasciuk fuit (1875-1876), natus ex mixta familia, Ucrainica – Dacoromanica.

.....

.....

Nomīna varia habuit, a principio in imperio Austrohungarīco (1875-1918) “Kaiserlich-königliche Franz-Josefs Universität in Czernowitz”, inter annos fere 1919 (millesīmos nongentesīmos undevicesīmos) et 1940 (millesīmos nongentesīmos quadragesīmos) in Romaniā “Universitatea Regele Carol I din Cernăuți”, hodie in Ucraina “Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича”, cognomīne a scriptōre Ucrainīco Georgio Fedkovicz appellata.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Universitas Cernivicensis, olim domus archiepiscopōrum metropolitanōrum Bucovinae fuit.

.....

.....

Bibliothēca Universitaria annō 1852 (millesīmo octingentesīmo quinquagesīmo secundo) condita est et officium bibliothēcae publicae provinciae Bucovinae implebat.

.....

.....

.....

Annō 2005 (bis millesīmo quinto) libros 2 600 000 (vicies centena milia et suscenti milia) continuit.

.....

.....

Vocabularium

a (ab) (+Abl.) – від, з / **from (time)**
annus, i m – рік / **year**
appello, āvi, ātum, āre – називати(ся) / **to name, to call**
archiepiscopus, i m – архієпископ / **archbishop**
Austrohungaricus, a, um – Австро-угорський / **Austro-Hungarian**
bibliothēca, ae f – бібліотека / **library**
Bucovina, ae f – Буковина / **Bucovina**
Cernivicensis, e – Чернівецький / **Chernivtsi**
cognōmen, īnis n – прізвище / **surname**
condo, didi, dītum, ēre – засновувати / **to build, to found**
contineo, tinui, tentum, ēre – містити / **to contain**
Dacoromanicus, a, um – румунський / **Romanian**

doctor, oris m – доктор / **(academic title) doctor**
domus, us f – місцеперебування; резиденція / **building, residence**
e, ex (+Abl.) – з, від, із / **out of, from**
familia, ae f – сім'я / **family**
fere – майже; приблизно / **about, nearly**
Georgius Fedkovicz – Юрій Федькович (1834-1888) – український письменник, поет, фольклорист і перекладач / **Yuriy Fedkovych (1834-1888), Ukrainian writer, poet, folklorist and translator**
habeo, ui, itum, ēre – мати / **to have**
hodie – сьогодні / **today**
imperium, ii n – імперія / **empire**
impleo, ēvi, ētum, ēre – виконувати / **to implement**
inter (+Acc.) – між / **between**
is, ea, id – цей, той; він / **this, that, he, she, it**

ius, iuris *n* – право / **law**
Kostiantin Tomasciuk – Костянтин
Томашук (1840-1889) – перший ректор
Чернівецького університету в 1875–1876
роках; доктор права, професор /
Kostyantyn Tomashchuk (1840-1889)
– the first rector of Chernivtsi
University in 1875-1876; doctor of
Law, professor
liber, bri *m* – книга / **book**
metropolitānus, **a, um** –
метрополітанський / **Metropolitan**
mixtus, a, um – змішаний / **mixed**
natus, a, um – народжений / **born**
nomen, ĩnis *n* – ім'я, назва / **name**
officium, ii *n* – обов'язок; служба / **duty**
olim – колись / **formerly, once**
primus, a, um – перший / **first**
principium, i *n* – початок / **start,**
beginning, origin
professor, ōris *m* – професор / **professor**

provincia, ae *f* – область, провінція /
province
publicus, a, um – державний / **public**
regio, ōnis *f* – район, регіон; область /
region
rector, oris *m* – ректор / **rector**
Romania, ae *f* – Румунія / **Romania**
scriptor, ōris *m* – письменник / **writer**
sum, fui, esse – бути, існувати / **to be, to**
exist
Ucraina, ae *f* – Україна / **Ukraine**
Ucrainicus, a, um – український /
Ukrainian
Universitarius, a, um – університетський
/ **University**
Universitas, atis *f* – університет /
university
varius, a, um – різний / **various**

MANDATE AD MEMORIAM! ЗАПАМ'ЯТАЙТЕ! REMEMBER!

Vivat Academia!

GAUDEAMUS / ВЕСЕЛИМОСЬ! / SO LET US REJOICE!

Gau - de - a - mus i - gi - tur, ju - ve - nes dum su - mus!

Post jo - cun - dam ju - ven - tu - tem, post mo - les - tam se - nec - tu - tem

nos ha - be - bit hu - mus! Nos ha - be - bit hu - mus!

<i>LATINA</i>	<i>УКРАЇНСЬКА</i>	<i>ENGLISH</i>
Gaudeāmus igītur, Iuvēnes dum sumus! Post iucundam iuventūtem, Post molestam senectūtem, Nos habēbit humus.	Погуляймо, юнаки, Поки в нас є сила. Мине молодість щаслива, Мине старість докучлива, Вкриє нас могила.	While we're young, let us rejoice, Singing out in gleeful tones; After youth's delightful frolic, And old age (so melancholic!), Earth will cover our bones.
Ubi sunt, qui ante nos In mundo fuēre? Transeas ad supēros, Transeas ad infēros, Hos si vis vidēre.	[Де ті, що жили колись На розлогім світі? Треба чи під землю йти, Чи на небо злинуги, Щоби їх зустріти (<i>А. Содомира</i>)]	Where are those who trod this globe In the years before us? They in hellish fires below, Or in Heaven's kindly glow, Swell th' eternal chorus.
Vita nostra brevis est, Brevi finiētur, Venit mors velocīter, Rapit nos atrocīter, Nemīni parcētur.	Ми недовго живемо, Швидко вік минає. Смерть, не гаючись, прилине, Без розбору всіх поглине – Смерть жалю не знає.	Life is short and all too soon We emit our final gasp; Death ere long is on our back; Terrible is his attack; None escapes his dread grasp.
Vivat Academia, Vivant professōres! Vivat membrum quodlibet, Vivant membra quaelibet, Semper sint in flore!	Хай живуть нам вузи всі, Вся наша еліта: Професори і доценти, Аспіранти і студенти, – "Многая їм літа!"	Long live our academy, Teachers whom we cherish; Long live all the graduates, And the undergraduates; Ever may they flourish.
Vivant omnes virgīnes, Gracīles, formōsae! Vivant et muliēres Tenērae, amabīles, Bonae, laboriōsae!	Хай дівчата всі живуть, Негорді, красиві, Хай живуть нам молодиці, Наші любі, ніжнолиці, Добрі, не ліниві!	Long live all the maidens fair, Easy-going, pretty; Long live all good ladies who Are tender and so friendly to Students in this city.
Vivat et Respublīca Et qui illam regit! Vivat nostra civitas, Maecenātum caritas, Quae nos hic protegit!	Хай живе республіка Й той, хто управляє; Хай живе наша спільнота Й благодійників щедрота, Що про всіх нас дбає.	Long live our Republic and The gentlefolk who lead us; May the ones who hold the purse Be always ready to disburse Funds required to feed us.
Pereat tristitia, Pereant dolōres, Pereat diabōlus, Quivis antiburschius Atque irrisōres!	Всякий смуток геть від нас, Песимізму досить; Всякий біс нехай сконає, Що студентам не сприяє На глум їх підносить. <i>Переспів Михайла Білика</i>	Down with sadness, down with gloom, Down with all who hate us; Down with those who criticize, Look with envy in their eyes, Scoff, mock and berate us. <i>Translated by Mark Sugars (1997)</i>

Vocabularium

academia, ae f – академія / academy, university	mors, mortis f – смерть / death
amabilis, e – приємний, милий / amiable, pleasant, lovely, attractive	mulier, ěris f – жінка / woman
ante (+Acc.) – перед / before	mundus, i m – світ, всесвіт / world, universe
antiburschius, ii m – той, хто проти молоді / whoever is against the youth	nemo – ніхто / nobody
atque – i, a також / and also	nos – ми / we
atrociter – суворо, безжалісно / violently, cruelly	noster, nostra, nostrum – наш / our
bonus, a, um – добрий, хороший / good	omnis, e – весь / all or the whole of
brevis, e – короткий / short	parco, reperci, –, ěre (+Dat.) – жаліти, щадити / to spare, to refrain from
caritas, ātis f – повага, почесць / affection, esteem, favour	pereo, ii (ĩvi), ĩtum, ĩre – гинути / to die, to pass away
civitas, ātis f – держава / state	post (+Acc.) – після / after
diabŏlus, i m – чорт, диявол / devil	professor, ōris m – професор / professor
dolor, ōris m – біль; страждання; сум / pain; sorrow	protěgo, texi, tectum, ěre – захищати / to protect, to cover
dum – поки / while, as long as, until	qui, quae, quod – який / which; somebody, someone
finio, ĩvi, ĩtum, ĩre – закінчувати / to finish, to end	quĩlibet, quaelĩbet, quodĩlibet – будь-який, кожен / any one (you like)
flos, floris m – квітка, цвіт / flower, blossom	quĩvis, quaevis, quodvis – який завгодно, всякий / anyone at all
formŏsus, a, um – прекрасний, гарний / beautiful	rapio, rapui, raptum, ěre – брати, хапати / to snatch, to seize
gaudeo, gavĩsus sum, ěre – радіти, веселитися / to rejoice	rego, rexi, rectum, ěre – керувати, правити / to rule, to manage
gracĩlis, e – стрункий / slender, thin, slim	res publica, rei publicae f – держава / state, republic
habeo, ui, ĩtum, ěre – мати, володіти / to have, to possess	semper – завжди / always
hic, haec, hoc – цей / this	senectus, ũtis f – старість / senility, old age
humus, i f – земля, ґрунт / earth, ground	sum, fui, -, esse – бути / to be, to exist
igĩtur – отже / therefore, so	supěri, ōrum m – небесні боги / the supernal gods
ille, illa, illud – той / that	tener, ěra, ěrum – ніжний / tender, delicate
infěri, ōrum m – підземні (боги); ті, що внизу / the world below; the dead	transeo, ii (ĩvi), ĩtum, ĩre – переходити / to cross, to go over
irrisor, ōris m – насмішник / mocker	tristitia, ae f – сум, смуток; журба / sadness, melancholy
iucundus, a, um – щасливий, приємний / pleasant, delightful	ubi – де / where
iuvěnis, is m, f – юнак; дівчина; молода людина / youth, young man, young woman	velocĩter – швидко, хутко / quickly, in a short time
iuventus, ũtis f – молодість / youth	venio, veni, ventum, ĩre – приходити / to come, to occur
laboriŏsus, a, um – працьовитий / laborious, hardworking	virgo, ĩnis f – дівчина / virgin, young girl
maecěnas, ātis m – меценат, покровитель / benefactor	vita, ae f – життя / life
membrum, i n – тіло, член / member	vivo, vixi, victum, ěre – жити / to live
molestus, a, um – важкий, обтяжливий / annoying, troublesome, tiresome	volo, volui, velle – хотіти, бажати / to want, to wish, to be willing

PATER NOSTER

Pater noster, qui es in coelis,
sanctificētur nomen Tuum.
Adveniat regnum Tuum.
Fiat voluntas Tua, sicut in coelo et in terra.
Panem nostrum quotidiānum da nobis hodie.
Et dimitte nobis debīta nostra, sicut et nos
dimittimus debitoribus nostris.
Et ne nos inducas in tentationem,
sed libēra nos a malo. *Amen.*

Vulgata "Matthaeus", VI, 9-13

Vocabularium

advenio, veni, ventum, īre – приходити /
to come
coelum (caelum), ī n – небо, небеса / **sky,**
heaven
debitor, ōris m – боржник / **debtor, one**
who owes
debītum, ī n – борг / **debt**
dimitto, misi, missum, ěre – звільняти,
відпускати / **to dismiss, to forgive**
do, dedi, datum, dāre – давати / **to give**
fio, factus sum, fiēri – робитися, ставатися
/ **to be done, to become, to happen**
hodie (hoc+die) – сьогодні / **today**
induco, duxi, ductum, ěre – вводити / **to**
induce
libēro, avi, atum, āre – звільняти / **to**
free, to liberate
malum, ī n – зло / **bad, misfortune; evil**
nomen, nomīnis n – ім'я / **name**

nos – ми / **we**
noster, nostra, nostrum – наш / **our**
panis, is m – хліб / **bread**
pater, patris m – батько, отець / **father**
qui, quae, quod – який / **which;**
somebody, someone
quotidiānus (cotidiānus), a, um –
щоденний, звичайний / **daily, everyday**
regnum, ī n – царство / **kingdom**
sanctifico, avi, atum, āre – освячувати /
to sanctify, to treat as holy
sicut – як / **as, like, as if**
tentatio, ōnis f – випробовування /
temptation
terra, ae f – земля / **land, earth**
tuus, a, um – твій / **your**
voluntas, atis f – воля / **will, desire**

Українська

Отче наш, Ти що єси на небесах,
нехай святиться ім'я Твоє,
нехай прийде царство Твоє,
нехай буде воля Твоя,
як на небі, так і на землі.
Хліб наш насущний, дай нам, днесь,
і прости нам провини наші,
як і ми прощаємо винуватцям нашим
і не введи нас у спокусу,
а ізбави нас від лукавого. *Амінь.*

ENGLISH

**Our Father, who art in heaven,
hallowed be thy name;
thy kingdom come,
thy will be done,
on earth as it is in heaven.
Give us this day, our daily bread,
and forgive us our trespasses
as we forgive those who trespass against us.
And lead us not into temptation,
but deliver us from evil. *Amen.***

AVE, MARIA

Ave, Maria, gratiae plena, Domīnus Tecum, benedicta tu in mulieribus, et benedictus fructus ventris Tui, Iesus. Sancta Maria, Mater Dei, ora pro nobis peccatoribus, nunc et in hora mortis nostrae. Amen.

Vocabularium

aveo, -, -, ēre – бути здоровим (*Ave!*
здраслуй, радуйся!) / **to feel good, to be
well (Ave! Feel good! Hail!)**
benedictus, a, um – благословенний /
blessed
cum (+Abl.) – з / **with**
Deus, Dei m – Бог / **God**
Domīnus, i m – Господь / **the Lord**
fructus, us m – плід / **fruit**
gratia, ae f – милість, благодать / **grace,
goodwill, kindness**
hora, ae f – година / **hour**
Iesus, u m – Ісус / **Jesus**
mater, tris f – мати / **mother**
mors, mortis f – смерть / **death**

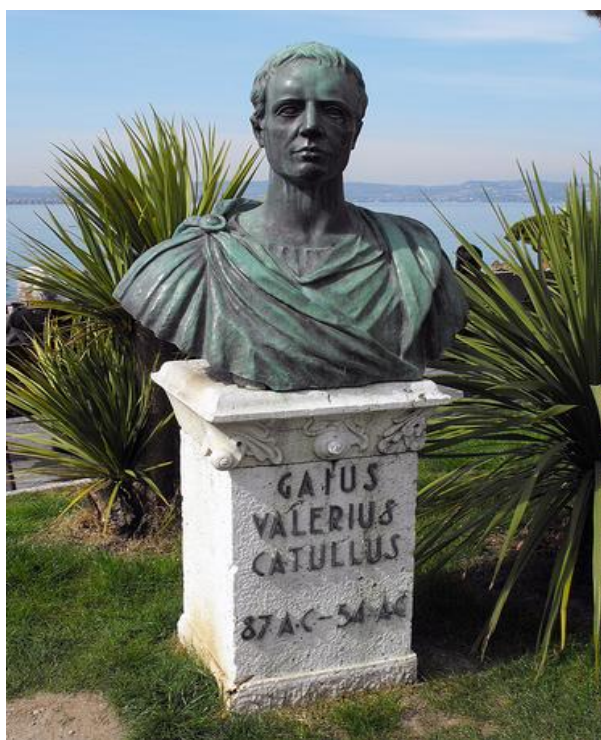
mulier, muliēris f – жінка / **woman**
nos – ми / **we**
nunc – зараз, тепер / **now**
oro, avi, atum, āre – молитися / **to pray**
peccator, ōris m – грішник / **sinner**
plenus, a, um – повний / **full**
pro (+Abl.) – за / **for, on behalf of,
about**
sanctus, a, um – святий / **holy**
tecum = cum te
tu – ти / **you**
tuus, a, um – твій / **your**
venter, tris m – живіт, черев, лоно /
belly, womb

Українська

Радуйся, Маріє, благодаті сповнена; Господь з тобою; Благословенна ти між жінками і благословенний плід утроби твоєї Ісус. Свята Маріє, Мати Божя, молись про нас грішних нині і в час нашої смерті. Амінь.

ENGLISH

Hail Mary, full of grace, the Lord is with thee; Blessed art thou among women, and blessed is the fruit of thy womb, Jesus. Holy Mary, Mother of God, pray for us sinners, now and in the hour of our death. *Amen.*

AD CICERŌNEM

Dísertíssíme Rómŭlí nepótum
 Quót sunt quótque fuére, Márce, Túlli,
 Quótque póst aliís erúnt in ánnis,
 Grátiás tibi máxímás Catúllus.
 Ágit péssímus ómniúm poéta,
 Tánto péssímus ómniúm poéta,
 Quánto t(u) óptímus ómniúm patrónus.

Gaius Valerius Catullus

Vocabularium

ago, egi, actum, ěre – робити, діяти / **to do, to make, to act**
alius, alia, aliud – інший (з багатьох) / **another**
annus, i m – рік / **year**
bonus, a, um – хороший / **good**
Catullus, i m – Катул (Гай Валерій), римський поет-лірик (бл.87-54 рр. до н.е.) / **Gaius Valerius Catullus, lyric and elegiac poet of Verona (87- 54 BC)**
Cicĕro, onis m – Цицерон (Марк Туллій) / **Cicero (M. Tullius), Roman orator and statesman**
dísertus, a, um – вчений, красномовний / **eloquent; skilfully expressed**

gratia, ae f – подяка, милість / **favour, goodwill, kindness**
gratias agĕre – дякувати / **to thank**
magnus, a, um – великий / **large, big, great, huge**
malus, a, um – поганий / **bad**
Marcus, i m – Марк / **Mark, first Roman name**
nepos, otis m – нащадок / **grandson, descendant**
omnis, e – увесь / **all or the whole of**
patronus, i m – покровитель; адвокат / **patron; avocate; protector**
poĕta, ae m – поет / **poet**
quanto – наскільки / **how much, how many; of what degree**
quot – скільки / **as many, how many**

Romūlus, i m – Ромул (легендарний засновник Риму, брат Рема) / **Romulus (the legendary founder of Rome, brother of Remus)**
sum, fui, —, esse – бути / **to be, to exist**

tantus, a, um – такий значний / **so great, so much**
Tullius, i m – Туллій (римський номен) / **Tullius (the Roman male name)**

Українська

До Цицерона

*Найкрасномовніший із Ромулових чад,
Із тих, які живуть, із тих, що вже немає,
Із тих, що принесе майбутніх років ряд, –
Мій Марку Туллію! Хвалу тобі без краю
І дяку без кінця Катулл зложити рад –
Катулл, між усіма поетами найгірший,
Такий між усіма поетами найгірший,
Як ти між усіма найкращий адвокат.*

Переклад Миколи Зерова

ENGLISH

Carmen 49

**Most eloquent of the descendants of Romulus,
As many as there are and however many there have been,
Marcus Tullius,
And however many there will be in the years to come
Catullus drives the greatest thanks to you
The least poet of all gives
As much the least poet of all,
As you are the best patron of all.**

Translated by Greg Drudy (1997)

SENTENTIAE LATINAE
КРИЛІАТИ ЛАТИНСЬКІ ВИСЛОВИ
LATIN APHORISMS

1.	Ab imo pectore.	Від щирого серця. From the bottom of the breast or chest. Speaking from the heart (or sincerely).
2.	Alea iacta est (Caesar).	Жереб кинуто. The die is cast.
3.	Amicus Plato, amicus Socrates, sed magis amica veritas (Aristoteles).	Друг – Платон, друг – Сократ, але істина дорожча. Plato is my friend, Socrates is my friend, but truth is more friendly.
4.	Amor et tussis non celatur.	Любов і кашель не приховаєш. One cannot hide love and cough.
5.	Amor, ut lacrima, ab oculo oritur, in cor cadit (Publius Syrus).	Кохання, неначе сльоза: починається з очей, а западає в серце. Love, like a tear : starts with the eyes and falls into the heart. Who ever loved that loved not at first sight?
6.	Aquila non captat muscas.	Орел не ловить мух. Eagles do not catch flies.
7.	Ars longa, vita brevis (Hippocrates).	Мистецтво довге, вік короткий. Art is long, life is short.
8.	Aut inveniam viam, aut faciam.	Або знайду дорогу, або прокладу. I shall either find a way or make one. Where there's a will, there's a way.
9.	Barba crescit, caput nescit.	Борода відростає, а голова нічого не знає. Let the beard grow, the head will nothing know. A big head and little wit.
10.	Barba non facit philosophum.	Борода не робить філософом. A beard does not make a philosopher.
11.	Beatus ille, qui procul negotiis (Horatius).	Блаженний той, хто далеко від справ. Lucky is the man who stays away from business.
12.	Bona valetudo melior est quam maxime divitiae.	Добре здоров'я краще за найбільше багатство. Good health is worth more than the greatest wealth.

13.	Carpe diem! (<i>Horatius</i>)	Лови момент! Seize the day!
14.	Charta non erubescit (<i>Cicero</i>).	Папір не червоніє (від сорому). Paper won't blush.
15.	Citius, altius, fortius! (<i>гасло Олімпійських ігор</i>)	Швидше, вище, сильніше! Faster, higher, stronger!
16.	Consuetudo est altera natura (<i>Cicero</i>).	Звичка – друга природа. Habit (custom) is a second nature.
17.	Contra spem spero (<i>Lesia Ucrainca</i>).	Без надії сподіваюсь. Hope against hope.
18.	De gustibus et coloribus non est disputandum.	Про смаки і кольори не треба сперечатись. There is no accounting for tastes. Tastes differ.
19.	De mortuis aut bene, aut nihil.	Про померлих або добре, або нічого. About the dead only good.
20.	Dies diem docet.	День навчає день. The day teaches the day.
21.	Dives est, qui sapiens est.	Багатий той, хто мудрий. Rich is the one who owns the knowledge.
22.	Domus propria – domus optima.	Власний дім – найкращий дім. There is no place like home. East or West, home is best.
23.	Donec eris felix, multos numerabis amicos (<i>Ovidius</i>).	Доки будеш щасливим, матимеш багато друзів. The rich has many friends.
24.	Dulcia non novit, qui non gustavit amara.	Той не пізнав солодкого, хто не спробував гіркого. Who has never tasted bitter knows not what is sweet.
25.	Duobus litigantibus tertius gaudet.	Коли двоє сваряться, третій радіє. While two men argue, the third one rejoices.
26.	Duos qui lepores sequitur, neutrum capit.	Хто за двома зайцями поженеться, жодного не спіймає. If you run after two hares, you will catch neither.
27.	Dura lex, sed lex (<i>Ulpianus</i>).	Суворий закон, але закон. The law is harsh but it is the law.
28.	E pluribus cognoscitur avis.	Птах пізнається з пір'я. The ass is known by its ears.
29.	Equi donati dentes non inspiciuntur.	Дарованому коневі на зуби не дивляться. Don't look in the mouth of a gift horse.

30.	Errare humanum est (<i>Seneca</i>).	Помилятися властиво людині. To err is human.
31.	Est modus in rebus (<i>Horatius</i>).	Є міра в речах. There is measure in things. Everything has a limit.
32.	Est tempus tacendi et tempus loquendi.	Є час мовчати і час говорити. There is time to speak, and time to be silent.
33.	Facile dictu, difficile factu.	Легко сказати, але важко зробити. Easier said than done.
34.	Festina lente! (<i>Augustus</i>)	Поспішай повільно! Make haste slowly! Hurry slowly!
35.	Finis coronat opus.	Кінець вінчає діло. The end crowns everything.
36.	Fortes fortuna adiuvat (<i>Terentius</i>).	Хоробрим доля допомагає. Fortune likes courageous people.
37.	Historia magistra vitae (<i>Cicero</i>).	Історія – вчителька життя. History is the teacher of life.
38.	Homines quod volunt credunt (<i>Caesar</i>).	Люди вірять в те, що хочуть вірити. People believe what they want to.
39.	Homo homini lupus est (<i>Plautus</i>).	Людина людині вовк. Man is to man a wolf.
40.	Homo locum ornat, non hominem locus.	Людина прикрашає місце, а не місце людину. It is not the places that grace the men, but men the places.
41.	Homo proponit, sed Deus disponit.	Людина намічає, а Бог постановляє. A man proposes, God disposes.
42.	Ignorantia non est argumentum (<i>Spinosa</i>).	Незнання (неуцтво) – не доказ. Ignorance is no argument.
43.	In vino veritas, in aqua sanitas.	У вині правда, у воді здоров'я. In wine there is truth, but health is in water.
44.	Lupus non mordet lupum.	Вовк вовка не кусає. A wolf does not bite a wolf. Dog does not eat dog.
45.	Mala herba cito crescit.	Погана трава швидко росте. Bad herb grows quickly. Ill weeds grow apace. Weeds want no sowing.
46.	Manus manum lavat (<i>Petronius</i>).	Рука руку миє. One hand washes the other.
47.	Maria montesque polliceri (<i>Sallustius</i>).	Моря і гори обіцяти. To promise seas and mountains.

48.	Mel in ore, fel in corde.	Мед на устах, жовч у серці. A honey tongue, a heart of gall.
49.	Mens sana in corpore sano (<i>Iuvenalis</i>).	В здоровому тілі – здоровий дух. A sound mind in a sound body.
50.	Nidus testatur, ibi qualis avis dominatur.	Гніздо показує, де який птах живе. The nest attests what sort of bird rules there.
51.	Non progrēdi est regrēdi.	Не йти вперед – значить іти назад. To stand still is to move back.
52.	Non scholae, sed vitae discimus.	Не для школи, а для життя вчимося. We learn for life not for school.
53.	Nulla familia sine macula est.	Немає жодної сім'ї без плями. Many a good father has but a bad son. A skeleton in the cupboard.
54.	Nulla regūla sine exceptione est.	Немає жодного правила без винятку. There is no rule without an exception.
55.	O tempōra, o mores! (<i>Cicero</i>)	О часи, о звичаї! Oh times, oh customs!
56.	Omne initium difficile est.	Кожний початок важкий. The beginnings are always hard.
57.	Omnia mea mecum porto (<i>Bias</i>).	Все своє ношу з собою. What I possess I keep with me.
58.	Omnia itinera Romam ducunt.	Всі шляхи ведуть до Риму. All roads lead to Rome.
59.	Otium post negotium.	Відпочинок після справи. Rest comes after work.
60.	Panem et circences! (<i>Гасло римського плебсу часів</i> <i>занепаду Імперії</i>)	Хліба і видовищ! Bread and circuses! Bread and games!
61.	Parsimonia est magnum vectigal (Cicero).	Ощадливість – найбільший прибуток. A penny saved is a penny gained.
62.	Pecunia non olet (<i>Vespasianus</i>).	Гроші не пахнуть. Money does not stink (smell).
63.	Per aspera ad astra (<i>Seneca</i>).	Через труднощі до зірок. Through hardships to the stars. No sweet without sweat.
64.	Periculum in mora (Titus Livius).	Небезпека у зволіканні. Delays are dangerous.
65.	Post cenam stabis aut mille passus meabis.	Пообідавши, постій або відмірай тисячу кроків. After dinner sit a while, after supper walk a while.

66.	Post factum nullum consilium.	Після вчинку порада ні до чого. It's too late to lock the stable-door when the horse is stolen.
67.	Praestat sero quam nunquam.	Краще пізно, ніж ніколи. Better late than never.
68.	Qui discit sine libro, is aquam haurit cribro.	Хто вчиться без книжки, той решетом набирає воду. You can't be learned without a book.
69.	Qui gladio ferit, gladio perit.	Хто меч в хід пускає, той від меча загибає. He that takes the sword, shall perish with the sword.
70.	Quisque est faber suae fortunae.	Кожен – творець своєї долі. In your own smithy forge ye your own happiness.
71.	Quod erat demonstrandum (Q.E.D.).	Що й треба було довести. Which is what had to be proven.
72.	Quod licet Iovi, non licet bovi (Terentius).	Що дозволено Юпітерові, те не дозволено бику. What is permitted to Jupiter is not permitted to an ox. Gods may do what cattle may not.
73.	Quot capita, tot sententiae (Terentius).	Скільки людей, стільки й думок. As many heads, so many opinions. Many men, many minds.
74.	Radices litterarum amarae sunt, fructus iucundiōres.	Корені наук гіркі, а плоди солодші. The roots of scholarship are bitter, its fruits are sweet.
75.	Repetitio est mater studiōrum.	Повторення – мати навчання. Repetition is the mother of study. Practice makes perfect.
76.	Salus populi suprema lex est (Cicero).	Благо народу – найвищий закон. The welfare of the people is to be the highest law. The safety of the people is the supreme law.
77.	Scientia potentia est (Francis Bacon).	Знання – це сила. Knowledge is power.
78.	Si vis amari, ama.	Люби, якщо хочеш, щоб тебе любили. Love is the reward of love.
79.	Si vis pacem, para bellum (гасло римських правителів для виправдання загарбницької політики Риму).	Якщо хочеш миру, готуй війну. If you want peace, prepare for war.
80.	Sol omnibus lucet (Petronius).	Сонце світить усім. The sun shines for everyone.

81.	Tempora mutantur et nos mutamur in illis.	Часи змінюються, і ми змінюємося разом з ними. Times change and we change with them.
82.	Terra incognita.	Невідома земля. The unknown land.
83.	Tres faciunt collegium.	Троє створюють товариство. Three make a college.
84.	Ubi est concordia, ibi est victoria (Publius Syrus).	Де згода, там перемога. Where is concordance, there is a victory.
85.	Ubi est confessio, ibi est remissio.	Де визнання провини, там прощення. A fault confessed is half redressed.
86.	Una hirundo non facit ver.	Одна ластівка весни не робить. One swallow does not make summer.
87.	Usus magister optimus est (Plinius).	Досвід – найкращий учитель. Experience is the best teacher.
88.	Vel sapientissimus errare potest.	Навіть найрозумніший може помилятися. The best cart may overthrow.
89.	Veni, vidi, vici (Caesar).	Прийшов, побачив, переміг. I came, saw, and overcame.
90.	Veritatis simplex oratio.	Мова правди проста. Truth needs not many words.
91.	Viribus unĭtis (напис на Чернівецькій міській раді).	Спільними зусиллями. With united forces. By means of joint efforts. United we stand, divided we fall.
92.	Vivere est militare (Seneca).	Жити – значить боротися. Life is a battle.
93.	Volens-nolens.	Хочеш – не хочеш, але мусиш. Will you nill you. Willy – nilly.
94.	Vox clamantis in deserto (Evangelium secundum Ioannem).	Голос волаючого в пустелі. The voice of one crying in the wilderness.
95.	Vulpes pilum mutat, non mores (Suetonius).	Лисиця змінює шерсть, але не звички. The fox changes his fur, not his habits.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ / BIBLIOGRAPHY

1. *Бабичев Н.Т.* Словарь латинских крылатых слов: 2500 единиц / Н.Т. Бабичев, Я.М. Боровский / Под ред. Я.М. Боровского. – М. : Русский язык, 1982. – 959 с.
2. *Боровский Я.М.* Учебник латинского языка. Для гуманитарных факультетов университетов / Я.М. Боровский, А.В. Болдырев. – 4-е изд., доп. – М. : Высш. шк., 1975. – 479 с.
3. *Вацеба О.А.* Lectura Latina : [Навчальний посібник] / О.А. Вацеба, Л.Р. Олійник. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка, 2008. – 200 с.
4. *Грищенко С.П.* Контрольні завдання і тести з латинської мови для студентів-філологів. Частина 1 / С.П. Грищенко. – К. : Наук. світ, 2001. – 72 с.
5. *Гуменюк Ж.Г.* Латинська мова : навчальний посібник для студентів гуманітарних факультетів. – 3-тє вид., переробл. / Ж.Г. Гуменюк, Т.В.Сторчова. – К. : Кондор, 2011. – 340 с.
6. *Дворецкий И.Х.* Латинско-русский словарь. – изд. 2-е, стереотип. / И.Х. Дворецкий. – М. : Русский язык, 1986. – 960 с.
7. *Звонська Л.Л.* Латинська мова : [Підруч. для студ. відділень класичної філології та ін. філолог. спеціальностей] / Л.Л. Звонська, В.М. Шовковий. – К. : Книга, 2003. – 528 с. (2-е вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2006. – 711 с).
8. *Кислюк О.І.* Курс латинської мови / О.І. Кислюк. – К. : Вид. дім „КМ Академія”, 2002. – 144 с.
9. *Коваль А.П.* Крилаті вислови в українській літературній мові / А.П. Коваль, В.В. Коптілов. – К. : Вища шк., 1975. – 336 с.
10. *Козаржевский А.Ч.* Учебник латинского языка / А.Ч. Козаржевский. – М. : Высшая шк., 1971. – 312 с.
11. *Корж Н.Г.* Из скарбниці античної мудрості : [Словник] / Н.Г. Корж, Ф.Й. Луцька. – 2 – е вид., доп. і переробл. – К. : Вища шк., 1994. – 351 с.
12. *Корж Н.Г.* Латинська мова : [Підр. для 9-11 класів ліцеїв, гімназій та гуманітарних класів загальноосв. шкіл] / Н.Г. Корж, С.А. Шведов. – К. : Абрис, 1995. – 288 с.
13. Краткий словарь латинских слов, сокращений и выражений / Сост. *В.Н. Купреянова, Н.М. Умнова.* – Новосибирск : Сибирское отделение изд-ва «Наука», 1975. – 116 с.
14. Крылатые латинские выражения / Авт.-сост. *Ю.С. Цыбульник.* – М. : АСТ, Харьков : Фолио, 2005. – 352 с.
15. Латинский язык : [Учеб. для пед. ин-тов по спец. «Иностранный язык»] / *В.Н. Ярхо, З.А. Покровская, Н.Л. Кацман* и др.; Под ред. В.Н. Ярхо, В.И. Лободы. – 5-е изд., стер. – М. : Высш. шк., 1998. – 384 с.
16. Латинські вирази. Латинсько-український словник. Навчальні матеріали з латинської мови / Упоряд. *Я.В. Пузиренко.* – К. : ВПЦ „Київ. ун-т”, 2000. – 60 с.
17. Латинські прислів'я та приказки / Перекл. з латинської, упоряд. *Ю. Цимбалюка;* вступ. слово Й. Кобова. – К. : Дніпро, 1987. – 256 с.
18. Латинсько-український, українсько-латинський словник / *Л.П.Скорина, О.А.Скорина.* – К. : Обереги, 2004. – 448 с.
19. *Литвинов В.Д.* Латинська мова : [Підручник для вузів] / В.Д. Литвинов, Л.П. Скорина. – К. : Вища школа, 1990. – 247 с.
20. *Литвинов В.Д.* Латинсько-український словник / В.Д. Литвинов. – К. : Українські пропілеї, 1998. – 712 с.
21. *Литвинов В.Д.* 500 крилатих латинських висловів. Тексти. Латино-український словник + англійські, німецькі, французькі, іспанські відповідники / В.Д. Литвинов, Л.П. Скорина. – К.: Індоевропа, 1993. – 321 с.
22. *Лучканин С.М.* Латинські сентенції з історико-літературним коментарем і відповідниками з давньогрецької та новоєвропейських мов : [Навчальні матеріали

- до вивчення латинських афоризмів для студентів філологічного та історичного факультетів] / С.М. Лучканин. – К. : Знання, 1999. – 56 с.
23. *Лучканин С.М.* Нариси з історії класичної філології : [Навчальний посібник для магістрантів і студентів спеціальності „класична філологія”] / С.М. Лучканин. – К. : Наук. світ, 2004. – 202 с.
 24. *Лучканин С.М.* Латинські сентенції (крилаті латинські вислови) з історико-літературним коментарем : навч. посіб. із вивч. латин. афоризмів для студ. Ін-ту філол. та іст. фак. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка / С. М. Лучканин. – К. : Наук. світ, 2008. – 136 с. – Бібліогр. : с.128-133.
 25. *Макар І.С.* Основи латинської мови для студентів-філологів : навч.-метод. посібник / І.С. Макар., О.В.Любімова – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2015. – 119 с.
 26. *Маслюк В.П.* Латинська мова : [підруч. для гуманітар. ф-тів ун-тів] / В.П.Маслюк, М.Г.Сенів. – Харків : Основа, 1992. – 304 с.
 27. *Маслюк В.П.* Латинська мова : [підр. для філолог. та істор. ф-тів ун-тів] / В.П. Маслюк, Р.М. Оленич. – Львів : Вища шк., 1975. – 216 с.
 28. Методичні вказівки для самостійної роботи з латинської мови для студентів 1-2 курсів філологічного факультету / Укладач *М.В. Орос.* – Ужгород : Вид-во при Ужгородському ун-ті, 1988. – 20 с.
 29. Методичні вказівки до вивчення латинської мови для студентів-заочників філологічного факультету / Укладач *В.Є. Яніш.* – К. : КДУ, 1981. – 68 с.
 30. *Михайлова О.Г.* Практичний курс „Латинська мова” : [Посібник для студентів заочної форми навчання Інституту філології] / О.Г. Михайлова, В.Є. Яніш. – К. : ВПЦ „Київ. ун-т”, 2003. – 160 с.
 31. Мудрість народна – мудрість міжнародна. Прислів'я, приказки, крилаті вислови та мовні звороти дев'ятьма мовами / Укл. *Жовківський А.М., Жовківська Г.А., Івасютин Т.Д., Макар Ю.І., Попеску І.В.* та ін. – Чернівці : Рута, 2004. – 256 с.
 32. *Мушак Ю.Ф.* Латинська мова / Ю.Ф. Мушак. – Львів : Вид-во при Львівському ун-ті, 1964. – 324 с.
 33. *Овруцький Н.О.* Крылатые латинские выражения в литературе / Н.О. Овруцький. – М. : Просвещение, 1969. – 350 с.
 34. *Оленич Р.М.* Латинська мова : [Підр. для студентів ф-тів романо-герман. філології] / Р.М. Оленич. – Львів : Світ, 1993. – 336 с.
 35. *Оленич Р.М.* Латинська мова / Р.М. Оленич. – Львів : Світ, 2001. – 350 с.
 36. *Оленич Р. М.* Латинська мова / Р.М. Оленич. – 2-е вид., виправлене. – Львів : Вид-во “Світ”, 2001. – 350 с.
 37. *Оленич Р.М.* Латинська мова / Р.М. Оленич, І.Р. Оленич, Б.В. Чернюх. – Львів : Світ, 1994. – 408 с.
 38. *Оленич Р.М.* Латинська мова : [навчальний посібник] / Оленич Р.М., Оленич І.Р., Чернюх Б.В. – Вид. 2-ге, виправл. і доповн. – Львів : Світ, 2008. – 472 с.
 39. *Ревак Н.Г.* Латинська мова (для неспеціальних факультетів) / Н.Г. Ревак, В.Т. Сулим. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – 240 с.
 40. *Ревак Н. Г.* Латинська мова (для неспеціальних факультетів) : [підручник] / Н.Г. Ревак, В.Т. Сулим. – Вінниця : Нова Книга, 2006. – 440 с.
 41. *Сенів М. Г.* Латинська мова: підруч. для студ. гуманіт. ф-тів / М. Г. Сенів, І. Г. Альошина; Донец. нац. ун-т — Вид. 3-тє, доповн. і поліпш. — Донецьк : Ноулідж, 2009. — 350 с.
 42. *Сенів М.Г.* Porta antiqua: Підр. з латин. мови для учнів гуманітарн. коледжів, ліцеїв, гімназій / Сенів М.Г., Скорина Л.П., Постова Н.С. / За ред. М.А. Собуцького. – К. : СІНТО, 1994. – 272 с.
 43. *Сторчова Т.В.* Латинська мова: підручник / Т.В.Сторчова, Ж.Г.Гуменюк. – К. : Видавничий Дім „Слово”, 2015. – 512 с.

44. Цимбалюк Ю.В. Англо-латинсько-українсько-російський словник афоризмів / Ю.В. Цимбалюк. – К. : Грамота, 2009. – 408 с.
45. Цимбалюк Ю.В. Латинські прислів'я і приказки / Ю.В. Цимбалюк. – К. : Вища шк., 1990. – 436 с.
46. Яковенко Н.М. Латинська мова : [підручник] / Н.М. Яковенко, В.М. Миронова. – К. : Знання, 2005. – 541 с.
47. Яковенко Н.М. Латинська мова : [підручник] / Н.М. Яковенко, В.М. Миронова. – К. : Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2009. – 455 с.
48. Ad usum cotidianum. Латинські прислів'я з історико-філологічним коментарем : [Навч.-метод. посібник] / Укл. Г.М. Загайська. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – 24 с.
49. Allen and Greenough's New Latin Grammar for Schools and Colleges / Edited by J.B. Greenough, G.L. Kitteredge, A.A. Howard, and Benjamin L. D'Ooge. – Boston : Ginn & Company, 1903. – 490 p.
50. Demchenko O. The Latin language and the fundamentals of medical terminology : Manual for the students of higher educational establishments with the English language of instruction / O. Demchenko, M. Zakaliuzhnyi. – Ternopil : Ukrmedknyha, 2004. – 284 p.
51. Exercitia Latina : [Навч.-метод. посібник. Практична частина] / Укл. Г.М. Загайська. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – 32 с.
52. Grammatica Latina : [Навч. посібник. Теоретична частина] / Укл. Г.М. Загайська. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – 60 с.
53. Latin Dictionary: Latin-English, English-Latin. – 2nd ed. – HarperCollins Publishers, 1996. – 752 p.
54. Mueller H.-F. Latin 101: Learning a Classical Language. Course Guidebook / Hans-Friedrich Mueller. – Chantilly, Virginia : The Great Courses 2013. – 440 p.
55. The Latin Vocabulary: Containing the Latin of the English Words which Occur in the Usual Parlance of Social Life, Classified and Arranged Antithetically / Rev. David Williams. – London : Shenwood, Gilbert, and PIPER, 1829. – 108 p.
56. Wilczyński S. Porta Latina. Podręcznik do języka łacińskiego i kultury antycznej / Stanisław Wilczyński, Ewa Pobiedzińska, Ewa Jaworska. – Warszawa : Wydawnictwo szkolne PWN, 2005. – 176 s.

Навчальне видання

**ЛАТИНСЬКА МОВА
ДЛЯ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ
ІНОЗЕМНИХ МОВ**

**LATIN LANGUAGE
FOR STUDENTS OF FOREIGN LANGUAGES
DEPARTMENT**

(Українською, латинською та англійською мовами)

Навчально-методичний посібник

Автори:

МАКАР Інеса Степанівна

(кандидат філологічних наук, доцент кафедри румунської та класичної філології
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича)

ЛЮБИМОВА Оксана Василівна

(кандидат філологічних наук, асистент кафедри румунської та класичної філології
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича)

За авторською редакцією

Підписано до друку 02.09.2019. Формат 60x84/8
Папір офсетний. Друк різнографічний. Ум.-друк. арк. 22,3.
Обл.-вид. арк. 24,0. Тираж 130. Зам. Н-051.
Видавництво та друкарня Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
58002, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2
e-mail: ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №891 від 08.04.2002 р.